

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ»

Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης

ΤΗΣ

ΝΤΑΣΗ ΕΛΕΝΗΣ
ΑΜ. 32 Έτος Εγγραφής 2004

Με Τίτλο

*Οι Επιπτώσεις Της Περιφερειακής Πολιτικής Της
Ευρωπαϊκής Ένωσης Στην Ανάπτυξη Της Ελληνικής
Περιφέρειας: Θεσμικές Και Οικονομικές Πλευρές.*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

Αρης Αλεξοπουλος

ΡΕΘΥΜΝΟ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2006

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

1. ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

_____

2. ....

_____

3. ....

_____

Ημερομηνία Αξιολόγησης:

Είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στον επιβλέπων καθηγητή μου, Λέκτορα Πολιτικής Επιστήμης, Αλεξόπουλο Άρη για τα σχόλια και τις προτάσεις του, καθώς και για τη συνολική υποστήριξη που προσέφερε για τη διεκπεραίωση της μελέτης μου. Ευχαριστώ επίσης, τα οικογενειακά και φιλικά μου πρόσωπα για την βοήθεια, την υπομονή και την πίστη που μου υπέδειξαν, ωσότου να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....σελ.: 3	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄:	
Η Πορεία της Περιφερειακής Πολιτικής στον Ευρωπαϊκό Χώρο -από το 1958 ως τις μέρες μας- .....σελ.: 6	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄:	
I. Πολιτική Οικονομία της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής.	
i. Αρχές και στόχοι.....σελ.: 14	
ii. Κοινοτικές πρωτοβουλίες.....σελ.: 20	
iii. Χρηματοδοτικά Μέσα.....σελ.: 23	
iv. Δρώντες και θεσμοί.....σελ.: 29	
II. Νέες προοπτικές και Αξιολόγηση .....σελ.: 40	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄:	
Η Περίπτωση της Ελλάδας.	
i. Ανασκόπηση της εξέλιξης της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής.....σελ.: 49	
ii. Αιτίες των περιφερειακών ανισοτήτων.....σελ.: 54	
iii. Η εξέλιξη των κύριων στόχων, μέσων και προτεραιοτήτων.....σελ.: 57	
iv. Κοινωνική και οικονομική κατάσταση της χώρας: βασικά μεγέθη και τάσεις.....σελ.: 65	
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ .....σελ.: 79	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....σελ.: 84	

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται να απαντήσει στη θεματική που αφορά τις επιπτώσεις της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ανάπτυξη της Ελληνικής περιφέρειας, εστιάζοντας στις θεσμικές και οικονομικές πλευρές της. Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας, έπειτα από μελέτη ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, από επεξεργασία κειμένων διεθνούς εμπειρίας και από αναζήτηση επιπρόσθετων πληροφοριών από το διαδίκτυο, επιδιώκει να προβάλει σε έναν πρώτο βαθμό την εξελικτική πορεία της περιφερειακής πολιτικής μέσα από τα σημαντικότερα στάδια της διαδρομής της. Αυτή η περιγραφή γίνεται στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας. Εν συνεχεία, παρατίθεται η περιφερειακή πολιτική στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναλύονται δηλαδή, οι στόχοι και οι πρωτοβουλίες της, τα μέσα που διαθέτει για το έργο της, οι νέες προκλήσεις που δέχεται με τα καινούρια δεδομένα που συνοδεύουν τη διεύρυνση της Ένωσης στα 25 κράτη μέλη, ενώ τέλος γίνεται αναφορά και στο έργο που τελούν οι δρώντες της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Στο τρίτο κεφάλαιο θέτονται και αναλύονται κάποια ζητήματα σχετικά με τον χαρακτήρα και την εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής σε ευρωπαϊκό (και εθνικό) επίπεδο. Στο τέταρτο κατά σειρά κεφάλαιο αναλύεται η περίπτωση της Ελλάδας ως μία χώρα της Ένωσης που σαφώς απολαμβάνει τα πλεονεκτήματα και τους πόρους που απορρέουν από την περιφερειακή πολιτική, αλλά και που δέχεται παράλληλα πίεση για μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στα πλαίσια της Ε.Ε.

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα:

Η **Ντάση Ελένη** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1979. Αποφοίτησε από το 2^ο Γενικό Λύκειο Καλλιθέας το 1997 και είναι γνώστρια της Αγγλικής (Proficiency) και Γερμανικής γλώσσας (Zertifikat Deutsch als Fremdsprache). Σπούδασε *Πολιτικές Επιστήμες* στο Πανεπιστήμιο Κρήτης του Ρεθύμνου την τετραετία 1999-2003, από όπου και αποφοίτησε με βαθμό 'Λίαν Καλώς', οκτώ και είκοσι δύο εκατοστά (8,22). Το ερευνητικό ενδιαφέρον της πτυχιακής της εργασίας αφορά τη θεματική «Πολιτικές Απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Στη συνέχεια (2004-2005) παρακολουθεί ως μεταπτυχιακή φοιτήτρια το μονοετές Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Ανάλυση και Θεωρία» του Πανεπιστημίου Κρήτης, ακολουθώντας την κατεύθυνση «*Πολιτική Ανάλυση και Δημόσιες και Ευρωπαϊκές Πολιτικές*».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική (Ε.Π.Π) ουσιαστικά εντοπίζει το ξεκίνημά της στα 1957 με τη Συνθήκη της Ρώμης, η οποία αναφέρεται στην ανάγκη ενδυνάμωσης της ενότητας και της συνοχής των οικονομιών των κρατών μελών που τότε απαρτίζανε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, καθώς και στην ομοιόμορφη ανάπτυξη των χωρών αυτών, μειώνοντας τις υπάρχουσες διαφορές τους. Κύριος σκοπός συνεπώς, της Ε.Π.Π αποτελεί η εξάλειψη –όσο αυτό είναι εφικτό- των περιφερειακών ανισοτήτων και η πρόληψη της δημιουργίας νέων διαφορών, μέσω παρεμβάσεων που τελούνται στις περιφέρειες για τη μεταφορά πόρων από τις ευπορότερες προς τις φτωχότερες περιοχές.

Παρά το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) είναι ένα από τα πλουσιότερα μέρη παγκοσμίως, μεταξύ των περιφερειών της σημειώνονται έκδηλες ανισότητες όσο αφορά το επίπεδο ευημερίας τους. Οι εν λόγω ανισότητες μπορεί να οφείλονται σε πολυάριθμους παράγοντες, όπως είναι η γεωγραφική θέση ή οι οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που συντελούνται σε ένα κράτος μέλος, ενώ την ίδια στιγμή εξίσου ποικίλες μπορεί να είναι και οι συνέπειες αυτών των μειονεκτημάτων, οι οποίες δύναται να εκδηλωθούν με αυξημένα ποσοστά ανεργίας, με τη μετανάστευση, με την ύπαρξη ενός αποδυναμωμένου κοινωνικού ιστού ή ακόμη με ακατάλληλες ως ανύπαρκτες υποδομές.

Η περιφερειακή ανάπτυξη στην οποία αποσκοπούν η Ε.Ε και τα κράτη μέλη της δεν είναι συνεπώς, τίποτε άλλο παρά η προσπάθεια για μια ολοκληρωμένη διεργασία με οικονομικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και θεσμικό περιεχόμενο, η οποία επιχειρεί να εξασφαλίσει τη δυνατότητα στο κοινωνικό σύστημα να αυξήσει τους παραγωγικούς πόρους (φυσικούς και ανθρώπινους) σε συνδυασμό με τη βελτίωση της κοινωνικής κατανομής των αποτελεσμάτων¹. Η *αλληλεγγύη* άλλωστε, και η *συνοχή* είναι οι δύο κύριες έννοιες στο περιεχόμενο των οποίων συνοψίζονται οι αξίες που διέπουν την περιφερειακή πολιτική της Ένωσης.

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 η περιφερειακή πολιτική ήταν αποκλειστικά μία εθνική πολιτική, από τα μέσα όμως του '70 και έπειτα αυτή η μορφή πολιτικής διαπλάθεται και μετασχηματίζεται στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ασκώντας μία πολιτική οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, καθώς

---

¹ Ηγουμενάκης Ν., Παπαθεοδοσίου Θ., σελ. 31.

υπάρχουν οφέλη για όλους με τη μείωση των ανισοτήτων σε εισόδημα και πλούτο ανάμεσα στις φτωχότερες χώρες και τις περιφέρειες τους και τις χώρες που βρίσκονται σε ευνοϊκότερη θέση. Προσανατολιζόμενη σε αυτό τον σκοπό η Ε.Ε έχει υιοθετήσει κάποιες αρχές και στόχους, έχει αναπτύξει ορισμένες δράσεις και έχει συστήσει τα οικονομικά μέσα που απαιτούνται για την αποτελεσματική έκβαση των δραστηριοτήτων της. Να σημειωθεί ωστόσο, πως οι ενέργειες αυτές της Ένωσης λαμβάνουν συμπληρωματικό, επικουρικό χαρακτήρα σε σχέση με τις δράσεις των κρατών μελών της Ευρώπης. Αποτελεί αντικείμενο εξέτασης ως εκ τούτου, η μορφή της περιφερειακής πολιτικής ως πολιτική αναδιανεμητικού χαρακτήρα, η αποδοτικότητα της, η σχέση της με άλλες πολιτικές και τελικά, ποιοι είναι οι ηττημένοι και οι κερδισμένοι από την άσκηση της περιφερειακής πολιτικής σε ευρωπαϊκό και τοπικό επίπεδο τι γίνεται δηλαδή με τους δρώντες που επηρεάζουν και συνδράμουν αφενός στη χάραξη της εν λόγω πολιτικής, και εισπράττουν αφετέρου το εξαγόμενο αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής διαδικασίας.

Ειδικότερα όσο αφορά την Ελλάδα, με την παρούσα μελέτη αυτό που επιχειρείται να φανεί είναι κατά πόσο επιδρά η κοινοτική περιφερειακή πολιτική στην αντίστοιχη εθνική πολιτική σε θεσμικό και οικονομικό επίπεδο, εάν έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος στα μεγέθη εκείνα που μετρώνται για την εκτίμηση της αποδοτικότητάς της και ποια έργα σήμερα μπορούν να αποδείξουν, ως κάποιο έστω βαθμό, την πορεία εξέλιξης και αναβάθμισης της χώρας. Όσο αφορά τις περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα, υπάρχουν δύο εικόνες που μπορεί κάποιος να δει. Από τη μία πλευρά, η χώρα προβάλλεται στα στατιστικά στοιχεία να έχει έναν από τους χαμηλότερους δείκτες ανισοτήτων ανάμεσα στις δεκαπέντε ευρωπαϊκές χώρες και να καταγράφονται σχετικά περιορισμένες διαφορές στο επίπεδο εισοδήματος μεταξύ των νομών της χώρας, ενώ από την άλλη πλευρά, παρουσιάζεται μια ανισότητα στην κατανομή του πληθυσμού, με το μεγαλύτερο μέρος του να βρίσκεται στα δύο μητροπολιτικά κέντρα της χώρας, Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Αυτή η πληθυσμιακή συρρίκνωση της ελληνικής περιφέρειας, φαίνεται να πηγαίνει παράλληλα και με τις υψηλές ανισότητες στις ευκαιρίες και τα επίπεδα ανάπτυξης. Όπως πρόκειται να φανεί άλλωστε και με την εργασία αυτή, στην Ελλάδα ειδικότερα, απαιτούνται πιο ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, μεγαλύτερη συνέργεια των αναπτυξιακών πολιτικών σε όλα τα επίπεδα και καλύτερη ισορροπία αρμοδιοτήτων και πόρων στο κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄:

Η Πορεία της Περιφερειακής Πολιτικής στον Ευρωπαϊκό Χώρο –από το 1958 ως τις μέρες μας.

Προτού ιδρυθεί η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είχε ήδη καταστεί εμφανές πως οι δυνάμεις της αγοράς αντί να περιορίζουν, μάλλον αυξάνουν τις περιφερειακές ανισότητες και ως εκ τούτου είχε διαμορφωθεί σε επίπεδο εθνών κρατών μια πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης². Ορισμένα από τα μέσα της πολιτικής αυτής ήταν οι κρατικές επιδοτήσεις σε έργα υποδομής, οι επιδοτήσεις ιδιωτικών επενδύσεων και άμεσες επενδύσεις κρατικών συγκροτημάτων στο βιομηχανικό τομέα. Σε αυτό το επίπεδο η περιφερειακή πολιτική που εφαρμόστηκε εμπόδιζε ή μείωσε τη διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Τα μέσα όμως που ήταν διαθέσιμα δεν επαρκούσαν ώστε να επιτευχθεί «ο στόχος μιας ισορροπημένης κατανομής πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο».

Η περιφερειακή πολιτική της Ένωσης, όπως πρόκειται να φανεί, ξεκίνησε αργά σε σχέση με άλλες κοινοτικές πολιτικές. Οι ιδρυτικές Συνθήκες της Κοινότητας³, ιδίως η Συνθήκη της Ε.Ο.Κ, αναγνωρίζανε μεν το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων, όμως προέβλεπαν ελάχιστα μέτρα για την αντιμετώπισή του. Η περιφερειακή πολιτική δεν περιλαμβάνεται ρητά σε αυτές ως πολιτική, ούτε αποτελεί ιδιαίτερο κεφάλαιο στη Συνθήκη της Ρώμης, αν και αναφέρονται ορισμένα θέματα που άπτονται της εν λόγω πολιτικής, όπως στο προοίμιο της, στο οποίο δηλώνεται ότι τα κράτη μέλη που υπέγραψαν τη συνθήκη επιδιώκουν τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, καθώς και τη μείωση της καθυστέρησης των λιγότερο ευνοημένων περιοχών. Στο κύριο σώμα της συνθήκης επίσης, εξουσιοδοτείται η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (Ε.Τ.Ε) να χρηματοδοτεί σχέδια υπέρ της αξιοποίησης των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών, ωστόσο αυτές οι διατάξεις υπονοούσαν μια κοινοτική περιφερειακή πολιτική, χωρίς να τη συγκροτούν. Με άλλα λόγια, η περιφερειακή πολιτική συναρτάται μόνο έμμεσα και δεν τίθεται άμεσα η αναγκαιότητα θέσπισης μιας κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής. Δεν είναι

---

² Καζάκος Π., σελ.: 95-97.

³ Αναφερόμαστε στις εξής τρεις συνθήκες: Συνθήκη ίδρυσης Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (Παρίσι 1952), Συνθήκη ίδρυσης Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ρώμη 1958) και Συνθήκη ίδρυσης Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ρώμη 1958).

παράξενο συνεπώς, που η Ευρωπαϊκή Κοινότητα χρειάστηκε δύο δεκαετίες περίπου για να αναλάβει τις πρώτες συγκεκριμένες δράσεις περιφερειακής πολιτικής, με την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α) στα 1975.

Ουσιαστικά το όλο εγχείρημα ξεκίνησε μετά τη συγχώνευση των εκτελεστικών οργάνων των τριών Κοινοτήτων το 1967 και την ίδρυση της 16^{ης} Γενικής Διεύθυνσης Περιφερειακής Πολιτικής (1968)⁴. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την περίοδο αυτή επιδόθηκε στις προσπάθειες προβολής της ανάγκης συγκρότησης μιας κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής, ενώ το 1968 το σχέδιο Werner επισήμαινε αφενός το γεγονός ότι οι περιφερειακές ανισότητες αποτελούν εμπόδιο στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και αφετέρου, ότι πραγματικά υφίσταται η ανάγκη ανάληψης δράσεων σε κοινοτικό επίπεδο. Τον Οκτώβριο του 1969 η Επιτροπή παρουσιάζει επίσης στο Συμβούλιο μια πρόταση απόφασης που αφορούσε την οργάνωση των μέσων της κοινοτικής δράσης στο πεδίο της περιφερειακής ανάπτυξης και ένα υπόμνημα για την αντίστοιχη πολιτική της κοινότητας, η οποία όμως πολιτική δε θα υποκαθιστούσε, αλλά θα συμπλήρωνε τις εθνικές περιφερειακές πολιτικές. Το ψήφισμα του Μαρτίου το 1971 αντικατοπτρίζει τις σκέψεις της Επιτροπής και αφορά τη σταδιακή πραγματοποίηση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, προβλέποντας δράσεις σε διαρθρωτικό και περιφερειακό επίπεδο μέσα στα πλαίσια μιας κοινοτικής πολιτικής. Ένα χρόνο αργότερα, στη διάσκεψη κορυφής του Παρισιού αναγνωρίζεται ότι η κοινοτική περιφερειακή πολιτική είναι απαραίτητη για την ενδυνάμωση της Κοινότητας και καθορίζονται δύο τομείς δράσεις που χρειάζεται να αναληφθούν: ο συντονισμός των περιφερειακών πολιτικών των κρατών μελών και η λειτουργία ενός ταμείου περιφερειακής ανάπτυξης. Στις 18 Μαρτίου 1975 το Συμβούλιο θεσπίζει έναν κανονισμό που δημιουργεί το Ε.Τ.Π.Α και περικλείει την απόφαση δημιουργίας της Επιτροπής των Περιφερειών⁵.

---

⁴ Ανδρικοπούλου Ελ., σελ.: 147.

⁵ Μαραβέγιας Ν., σελ.: 734. Στο γεγονός αυτό συνέβαλαν η διεύρυνση της Ε.Ο.Κ το 1973 (Μ. Βρετανία, Δανία, Ιρλανδία) που παρουσίαζαν σοβαρά προβλήματα περιφερειακής ανάπτυξης και η οικονομική κρίση μετά το 1973 και το τότε ενεργειακό πρόβλημα, που περιόρισε τους ρυθμούς ανάπτυξης των κρατών μελών της Ε.Ο.Κ.

Αξίζει να σημειωθεί επιπρόσθετα, πως ένα χρόνο νωρίτερα, δηλαδή στα 1974, παρουσιάστηκε και η έκθεση Thompson⁶, η οποία περιελάμβανε προτάσεις για τα προβλήματα των περιφερειών και θεμελίωνε με επιχειρήματα την αναγκαιότητα ύπαρξης κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής, καθώς πραγματευόταν τους ψυχολογικούς, οικολογικούς και οικονομικούς λόγους που υπαγορεύουν την προαναφερθείσα πολιτική, τις περιφερειακές ανισότητες, τα κύρια χαρακτηριστικά της επιδιωκόμενης πολιτικής, το συντονισμό της πολιτικής των κρατών μελών και τη λειτουργία του Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης. Η έκθεση Thompson δίνει το στίγμα που θα προσδιόριζε την κοινοτική περιφερειακή πολιτική: να συντονίζει και να συμπληρώνει τις εθνικές περιφερειακές πολιτικές.

Όσο αφορά το Ε.Τ.Π.Α σημειώνεται πως μετά από το 1979, που τροποποιήθηκε πρώτη φορά η λειτουργία του, μόνο από το 1984 με τη συνολική αναμόρφωση του και μέχρι τη μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής (1988), κατόπιν της υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, διαφοροποιήθηκε σημαντικά ο τρόπος λειτουργίας του, καθώς εισάγεται η έννοια της χρηματοδότησης προγραμμάτων -και όχι μεμονωμένων έργων- και εμφανίζεται επίσης η έννοια της ενδογενούς ανάπτυξης των τοπικών οικονομιών των περιφερειών⁷. Στα πλαίσια αυτής της χρονικής περιόδου, το 1985, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποφάσισε την έναρξη εφαρμογής των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (Μ.Ο.Π) στην Ελλάδα, την Ιταλία και τη Ν. Γαλλία. Ο σκοπός των Μ.Ο.Π ήταν η υποβοήθηση της ανάπτυξης των μεσογειακών περιφερειών στην προοπτική της ένταξης των χωρών της Ιβηρικής Χερσονήσου και αναφέρονταν στην ανάγκη τόνωσης των αγροτικών δομών των μεσογειακών περιφερειών της. Σχετικά με την εφαρμογή των Προγραμμάτων, προβλεπόταν η ύπαρξη μιας Επιτροπής Παρακολούθησης αποτελούμενη από εκπροσώπους της Επιτροπής και του φορέα εκτέλεσης και 'Εκθέσεων Προόδου' των έργων, ενώ η αξιολόγηση γινόταν από ανεξάρτητους αξιολογητές⁸.

Με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (Ε.Ε.Π), στα 1987, η περιφερειακή πολιτική εισάγεται στις ιδρυτικές Συνθήκες και εντάσσεται σε κεφάλαιο της

---

⁶ Vanhove N. και Klaassen L , σελ.:242-246 και 262-262. Βλ.ακόμη: Ανδρικοπούλου Ελ., σελ.: 148-149.

⁷ Μαραβέγιας Ν., σελ.: 735.

⁸ Για περισσότερα βλ. Μαραβέγιας Ν., σελ.:735-737.

Συνθήκης Ε.Ο.Κ, αναγνωρίζοντας το ρόλο της για την επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Με την έννοια αυτή, η περιφερειακή πολιτική εγκαινιάζεται ως κοινοτική πολιτική και αποκτάει κεντρική θέση μεταξύ των πολιτικών της Κοινότητας. Ειδικότερα, στο άρθρο 130⁹ αναφέρεται ότι η Κοινότητα αναλαμβάνει δράσεις που ενισχύουν την οικονομική και κοινωνική συνοχή, με στόχο την αρμονική ανάπτυξη της Ένωσης και τη μείωση των περιφερειακών διαφορών. Τα μέσα για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι ο συντονισμός των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, οι κοινές πολιτικές¹⁰ και η εσωτερική αγορά, οι χρηματοδοτήσεις των τριών διαρθρωτικών Ταμείων [Ε.Τ.Π.Α, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ), Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων- Τμήμα Προσανατολισμού] και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (Ε.Τ.Ε), ενώ παράλληλα προβλέπεται η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών Ταμείων και η έκδοση ενός κανονισμού-πλαισίου, που θα αφορά τα καθήκοντα, την αποτελεσματικότητα και το συντονισμό των παρεμβάσεων τους.

Μέσα από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη διαφαίνεται η θεσμοθέτηση της περιφερειακής πολιτικής, η οποία πλέον δεν αποτελεί ζήτημα μόνο των εθνικών πολιτικών, αλλά γίνεται στόχος και της Κοινότητας, η οποία ρητά αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνεισφέρει, εφόσον οι περιφερειακές ανισότητες είναι μεγαλύτερες σε κοινοτικό επίπεδο παρά σε εθνικό και επιπλέον, η προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής τέθηκε ως συμπλήρωμα της εσωτερικής αγοράς¹¹.

Στη συνθήκη του Μάαστριχ (1992) η θέση της περιφερειακής πολιτικής ενισχύεται και επεκτείνεται, κατάσταση που εκδηλώνεται με τα ακόλουθα: α) η οικονομική και κοινωνική συνοχή εντάσσεται στους γενικούς στόχους και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β) επαναδιατυπώνονται τα άρθρα τα σχετικά με τη συνοχή¹² και γ) δημιουργούνται νέα κοινοτικά όργανα, όπως η Επιτροπή των Περιφερειών και το Ταμείο Συνοχής, το οποίο

⁹ Ανδρικοπούλου Ελ., σελ.: 150-155.

¹⁰ Όλες οι πολιτικές της Ένωσης υποχρεωτικά θα πρέπει να εμπεριέχουν τη διάσταση της συνοχής, δεσμεύοντας τρόπον τινά, την Κοινότητα να διασφαλίσει ότι οι πολιτικές της δεν θα έχουν αρνητικά αποτελέσματα ή δεν θα αναιρούν ανάλογες προσπάθειες που τελούνται υπέρ της συνοχής.

¹¹ Δηλαδή ως αντιστάθμισμα των προβλημάτων που επρόκειτο να δημιουργηθούν στις πιο αδύναμες περιφέρειες και χώρες της Κοινότητας με την απελευθέρωση της αγοράς.

¹² Επί παραδείγματι, στο άρθρο 130 Α που αφορά το στόχο της μείωσης των περιφερειακών διαφορών και τη καθυστέρηση των μειονεκτικών περιοχών, έχει προστεθεί πως μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και οι 'αγροτικές περιοχές'. Αργότερα, το 1997, προστίθεται και η έννοια των 'νήσων'.

πρόκειται να συμμετάσχει στη χρηματοδότηση επενδύσεων στους τομείς του περιβάλλοντος και των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών.

Την περίοδο 1994-1999 λαμβάνουν χώρα μια σειρά γεγονότων και ρυθμίσεων που ενισχύουν την Ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Εδιμβούργο (Δεκέμβριος 1993) διανέμει περίπου 200 δις. ECU (σε τιμές '97), περίπου το 1/3 του κοινοτικού προϋπολογισμού, για την πολιτική συνοχής, ενώ παράλληλα με τα Διαρθρωτικά Ταμεία ιδρύεται ένα επιπλέον ταμείο, το Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (Χ.Μ.Π.Α). Στα 1997 η συνθήκη του Άμστερνταμ αν και δεν καινοτομεί ως προς τους στόχους ή το περιεχόμενο της περιφερειακής πολιτικής, επιβεβαιώνει τη σημασία της συνοχής και περικλείει ένα κεφάλαιο σχετικά με την απασχόληση και την ανεργία. Τον Ιούλιο του ίδιου έτους η Επιτροπή παρουσίασε την Agenda 2000, θέτοντας τρεις προτεραιότητες¹³ για την οικονομική και κοινωνική συνοχή: τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, τη στήριξη των περιοχών που βρίσκονται υπό οικονομική μετεξέλιξη και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού στην Ευρώπη. Σύμφωνα δε με την Επιτροπή, οι τρεις αυτές προτεραιότητες έπρεπε να λάβουν το χαρακτήρα στόχων, που θα αντικαθιστούσαν τους εφτά στόχους¹⁴ που υπήρχαν μέχρι εκείνη τη στιγμή, ούτως ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα και η διαφάνεια των ανάλογων δραστηριοτήτων. Το ίδιο έτος επίσης, και καθώς οι περιφερειακές διαφορές εντεινόταν από τις διαδοχικές διευρύνσεις της Ευρώπης αυξάνοντας τις ανάλογες απαιτήσεις για μείωση των ανισοτήτων, η Επιτροπή στις 16/12/'97 αποφάσισε να θεσπίσει νέες κατευθυντήριες γραμμές¹⁵ για τις περιφερειακές ενισχύσεις, ισχύουσες από το 2000-2006 και βασιζόμενες σε τέσσερις βασικές αρχές: i) τη συγκέντρωση των ενισχύσεων στις φτωχότερες περιοχές για καλύτερη αποτελεσματικότητα, ii) τη μείωση του συνολικού δαπανώμενου ποσού των περιφερειακών ενισχύσεων και την ορθότερη κατανομή του μεταξύ των περιφερειών συνοχής, δηλαδή των κρατών μελών της Ελλάδας, Πορτογαλίας, Ισπανίας και Ιρλανδίας, iii) τη δυνατότητα χορήγησης ενισχύσεων και για τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και, iv) 'τη συμβατότητα μεταξύ των «χαρτών» των περιφερειακών ενισχύσεων και των

---

¹³ Μούσης Ν., σελ.: 173.

¹⁴ Ο.π σελ.: 181-182.

¹⁵ Ο.π σελ.: 175-176.

ευρωπαϊκών διαρθρωτικών ταμείων. Στο Βερολίνο το 1999 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναμορφώνει τα Διαρθρωτικά Ταμεία και αναπροσαρμόζει τη λειτουργία του Ταμείου Συνοχής, τα οποία επρόκειτο να λάβουν για το διάστημα μεταξύ 2000-’06 περίπου 213 δις. EUR.

Το 2000-’01 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Λισσαβόνα υιοθετεί μία στρατηγική εστιασμένη στην απασχόληση και διαμορφωμένη έτσι ώστε να κάνει την Ένωση τη πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο μέχρι το έτος 2010. Το Συμβούλιο στο Γκέτεμποργκ (Ιούνιος 2002) ολοκληρώνει τη στρατηγική αυτή προσθέτοντας μια ευρωπαϊκή διάσταση. Στις προτεραιότητες περιλαμβάνονται η καταπολέμηση των κλιματικών αλλαγών, η διασφάλιση αειφόρων συστημάτων μεταφορών, η αντιμετώπιση απειλών κατά της δημόσιας υγείας, η υπευθυνότερη διαχείριση των φυσικών πόρων και η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής σε άλλες κοινοτικές πολιτικές¹⁶. Το 2002 επίσης, στην Κοπεγχάγη το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφωνεί με τους όρους προσχώρησης των δέκα νέων κρατών μελών στην Ένωση και στις 18 Φεβρουαρίου του 2004, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσιάζει τις προτάσεις της για την μεταρρύθμιση της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2007-2013¹⁷.

---

¹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Γ.Δ Περιφερειακή Πολιτική «Διαρθρωτικές πολιτικές και ευρωπαϊκές περιφέρειες. Ανταγωνιστικότητα, αειφόρος ανάπτυξη και συνοχή στην Ευρώπη. Από τη Λισσαβόνα στο Γκέτεμποργκ». Σελ.: 6.

¹⁷ Βλ. για περισσότερα σε: www.europa.eu.int/inforegio.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄:

Ι. Πολιτική Οικονομία της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής.

Στο τμήμα αυτό της εργασίας, και έχοντας παρακολουθήσει τη διαδρομή εξέλιξης της περιφερειακής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, επιχειρείται η λεπτομερέστερη και κριτική ανάλυση της πολιτικής οικονομίας της περιφερειακής πολιτικής μέσω της περιγραφής του τρόπου λειτουργίας των δρώντων και των θεσμών που τη συγκροτούν. Προκειμένου όμως να υπάρξει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα, πρώτα παρουσιάζονται οι λόγοι που συνηγορούν στην σπουδαιότητα της υπό εξέταση πολιτικής και έπειτα, οι αρχές που τη διέπουν και οι στόχοι που θέτει, στα όρια των οποίων λειτουργούν οι φορείς της.

Τα τελευταία χρόνια, ιδίως από το 1985 και έπειτα, η περιφερειακή πολιτική αποκτά μεγαλύτερη σημασία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η διάκριση των αιτιών¹⁸ εκείνων που έδωσαν ώθηση στην εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής μπορεί να περιληφθεί στις οικονομικές αλλαγές που συντελέστηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο και τις εξελίξεις στον πολιτικό τομέα. Όσο αφορά την πρώτη αιτία, η αύξηση του εμπορίου και η ολοκλήρωση της παγκόσμιας οικονομικής αγοράς έδωσαν στο σχεδιασμό της υπό εξέταση πολιτικής το χαρακτηριστικό της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης. Το χρονικό διάστημα ωστόσο, από το 1950 ως το 1973 με την ενεργειακή κρίση, ήταν μια περίοδος οικονομικής αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, λαμβάνοντας υπόψη και την οικονομική βοήθεια από την Αμερική μέσω του Marshall Fund. Το εν λόγω διάστημα, χαρακτηρίστηκε από μεγάλο ποσοστό απασχόλησης και από την εγκαθίδρυση του κράτους-πρόνοιας, που παρείχε ένα ευρύ φάσμα ωφελημάτων στους πολίτες που είχαν ανάγκη. Η ίδια εποχή χαρακτηρίζεται και από την Κεϋνσιανή αντίληψη που θέλει τις κυβερνήσεις, μέσω της επέμβασης στην οικονομία και την κοινωνία, να μπορούν να επιφέρουν την ευημερία και την οικονομική εξέλιξη. Υπό αυτά τα δεδομένα, η Ε.Ε δεν ένιωθε την ανάγκη να αναπτύξει τη δική της περιφερειακή πολιτική, καθώς αφενός από τα πρώτα έξι κράτη μέλη της, μόνο η Ιταλία και η Γαλλία

---

¹⁸ Keating M. και Loughlin J., σελ: 5-12.

είχαν σημαντικά περιφερειακού τύπου προβλήματα και αφετέρου, υπήρχε η ιδέα της ελεύθερης αγοράς και ότι ο αυξανόμενος πλούτος των πιο πλούσιων ευρωπαϊκών κοινωνιών αυτόματα θα ‘συμπαρέσυρε’ τις πιο αδύναμες. Παρόλα αυτά, η μεταπολεμική άνθηση τελείωσε με την πετρελαϊκή κρίση του 1973, αν και ήδη είχε ξεκινήσει να κλονίζεται με την αυξανόμενη ανεργία και τα αυξανόμενα επίπεδα πληθωρισμού.

Η αντίληψη επιπροσθέτως, ότι τα κράτη έθνη θα έπρεπε να έχουν την απόλυτη κυριαρχία επί όλων των υποθέσεων που διαδραματίζονται στα πλαίσια της εθνικής επικράτειας, δεν ήταν πλέον ισχυρή. Αυτό που οριζόταν ως εσωτερικές-εγχώριες υποθέσεις, συμπεριλαμβανομένου θέματα πολιτικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά, έχουν έναν αυξανόμενο διεθνικό χαρακτήρα. Η λύση αυτών των ζητημάτων έγκειται στη διεθνή συνεργασία και την αναγνώριση της διεθνούς αλληλεξάρτησης. Το νέο περιεχόμενο της έννοιας ‘έθνος-κράτος’ άλλωστε, οδήγησε στην ανάδυση νέων ομάδων συμφερόντων που κινητοποιούνταν στο χώρο της περιφερειακής πολιτικής, με τις κυβερνήσεις των περιφερειών λόγω χάρη, να επιχειρούν να μαζέψουν δυνάμεις, δηλαδή παίκτες, από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα μέσα στην περιφέρειά τους, ούτως ώστε να συναγωνιστούν με πολυμερούς συνδέσμους μεταξύ περιφερειών και κρατών στο εσωτερικό των χωρών τους ή στα πλαίσια του ευρύτερου διεθνούς περιεχομένου της οικονομικής παγκοσμιοποίησης.

Τα αίτια της κοινοτικής επέμβασης, αφού ενισχύθηκε η περιφερειακή πολιτική και πήρε την πορεία της, είναι κατά πρώτο λόγο για το συντονισμό και την αντιπαράθεση των εθνικών περιφερειακών πολιτικών. Οι εθνικές αρχές είναι μεν κυρίως υπεύθυνες για την επίλυση των προβλημάτων των περιοχών τους, οι περιφερειακές ενισχύσεις όμως χρειάζεται να εφαρμοστούν με ορθό τρόπο, να προσδιοριστούν οι προσανατολισμοί και κατ’επέκταση, να μειωθούν οι οικονομικές αποστάσεις μεταξύ των περιοχών. Επιπλέον, επιτυγχάνεται καλύτερη χρήση των μηχανισμών της αγοράς σε ευρωπαϊκή κλίμακα, καθώς αν αυτοί αφήνονταν ελεύθεροι θα λειτουργούσαν υπέρ των ευημερών περιοχών. Στην αντίθετη περίπτωση τέλος, δηλαδή αν δε λαμβάνονταν μέτρα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, θα οξύνονταν οι ανισότητες στην κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων στην Ένωση¹⁹.

---

¹⁹ Μούσης Ν., σελ.:167-169.

i. Αρχές και στόχοι της περιφερειακής πολιτικής.

Σύμφωνα με τη συνθήκη της Ευρώπης ένας από τους κεντρικούς στόχους της Ένωσης είναι να προαχθεί η οικονομική και κοινωνική συνοχή, η μείωση αλλιώς, των διαφορών μεταξύ διαφορετικών περιφερειών στην Ένωση· στόχος δηλαδή καθαρά αναδιανεμητικός. Για το σκοπό αυτό η Ε.Ε διαθέτει τέσσερα βασικά Διαρθρωτικά Ταμεία, το Ταμείο Συνοχής που στηρίζει τις αποκαλούμενες χώρες συνοχής (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία) και τα ISPA και SAPARD, τα οποία δημιουργήθηκαν για να βοηθήσουν τις δέκα υποψήφιες προς ένταξη χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (προενταξιακή ενίσχυση). Τα προγράμματα της Ένωσης χρηματοδοτούνται από τα τέσσερα βασικά ταμεία, ενώ τα τρία τελευταία έχουν ανεξάρτητο προϋπολογισμό και χρηματοδοτούν απευθείας έργα. Εκτενέστερη αναφορά τόσο για τα εν λόγω ταμεία, όσο και για τις πρωτοβουλίες της Ένωσης γίνεται παρακάτω.

Από το 1988 τα διαρθρωτικά ταμεία διαχειρίζονταν σύμφωνα με τέσσερις βασικές αρχές²⁰, οι οποίες στο σύνολό τους είναι συμπληρωματικές και αλληλοσχετιζόμενες και είναι οι κάτωθι:

1. Προσθετικότητα (additionality): τα κράτη μέλη δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις πηγές της Ε.Ε για να μειώσουν τις εθνικές δαπάνες πάνω στην περιφερειακή ανάπτυξη και με αυτό τον τρόπο, οι πόροι της Ένωσης πηγαίνουν κατευθείαν στις περιφέρειες ή στις διαχειριστικές αρχές. Η κοινοτική δράση με άλλα λόγια, μπορεί να είναι είτε συμπλήρωμα, είτε συμβολή στις σχετικές εθνικές δράσεις, όμως και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να φέρει πρόσθετη αξία στις εθνικές πρωτοβουλίες. Σε άμεση σχέση βρίσκεται η επόμενη αρχή:

2. Εταιρική σχέση (partnership): η κοινοτική δράση βασίζεται στη σύμπραξη και η πολιτική της λειτουργεί μέσω της στενής συνεργασίας μεταξύ Επιτροπής, εθνικών κυβερνήσεων και του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους και των αρμόδιων αρχών και οργανισμών που ορίζονται από αυτό σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η αρχή της εταιρικής σχέσης αφορά την προεργασία, τη χρηματοδότηση, την παρακολούθηση, την ολοκλήρωση και αξιολόγηση των δράσεων.

---

²⁰ Hix S., σελ.: 256-257. Βλ. επίσης Μούσης Ν., σελ.: 182.

3. Προγραμματισμός (programming): σχετίζεται με την αντιμετώπιση των προβλημάτων των λιγότερο εύπορων περιφερειών, τη χάραξη μιας συνολικής στρατηγικής και την εφαρμογή αυτής. Η εν λόγω αρχή δηλαδή, καταλήγει σε πολυετή προγράμματα ανάπτυξης και σε εφαρμογή των αρχών της προσθετικότητας και της εταιρικής σχέσης.

4. Συγκέντρωση (concentration): σύμφωνα με την αρχή αυτή τα μέτρα ενίσχυσης και η δράση της Ένωσης συγκεντρώνονται σε μία σειρά από στόχους προτεραιότητας.

Οι στόχοι²¹ προτεραιότητας που είχαν τα διαρθρωτικά ταμεία από το 1995 ήταν οι εξής έξι:

Στ.1: προώθηση της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των περιοχών που 'βραδυπορούν' και ορίζονται ως έχοντες κατά κεφαλή Α.Ε.Π κάτω από το 75% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Χρηματοδότηση από τα ταμεία Ε.Τ.Π.Α, Ε.Κ.Τ, Ε.Γ.Τ.Π.Ε-τμήμα προσανατολισμού).

Στ.2: μετατροπή των περιφερειών που βρίσκονται σε βιομηχανική παρακμή και που έχουν υψηλότερη ανεργία από τον αντίστοιχο μέσο όρο της Ένωσης. Χρηματοδότηση από Ε.Τ.Π.Α και Ε.Κ.Τ.

Στ.3: καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας, διευκόλυνση της επαγγελματικής αποκατάστασης των νέων, πάταξη του κοινωνικού αποκλεισμού και προαγωγή των ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Χρηματοδότηση από Ε.Κ.Τ.

Στ.4: διευκόλυνση της προσαρμογής των εργαζομένων στις μεταβολές της βιομηχανίας. Χρηματοδότηση από Ε.Κ.Τ.

Στ.5: προαγωγή της αγροτικής ανάπτυξης με

5α) επιτάχυνση της προσαρμογής των γεωργικών και αλιευτικών διαρθρώσεων. Χρηματοδότηση από Χ.Μ.Π.Α και Ε.Γ.Τ.Π.Ε -τμήμα προσανατολισμού.

5β) διαρθρωτική προσαρμογή στις αγροτικές περιοχές, εκείνες δηλαδή που κυρίως έχουν γεωργική εργασία και χαμηλότερα έσοδα

---

²¹ Ο.π.

από τον τομέα αυτό σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Χρηματοδότηση από Ε.Κ.Τ.

Στ.6: προώθηση της ανάπτυξης των πολύ αραιοκατοικημένων περιοχών των βόρειων χωρών που αντιμετωπίζουν σκληρές κλιματολογικές συνθήκες.

Ενώ οι στόχοι 1,2,5β και 6 έχουν περιφερειακό χαρακτήρα, οι στόχοι 3,4 και 5α καλύπτουν όλο το έδαφος της Κοινότητας και μπορούν να χαρακτηρισθούν ως μη περιφερειακοί εφόσον έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν έργα και δράσεις σε κάθε περιφέρεια της Ένωσης.

Με το Πρόγραμμα Δράσης 2000 ωστόσο, οι στόχοι μειώθηκαν σε τρεις από έξι, τόσο για την απλούστευση όσο και για τη μεγαλύτερη διαφάνεια των Διαρθρωτικών Ταμείων. Αξίζει να αναφερθεί ότι κατά το διάστημα 2000-’06 οι στόχοι αυτοί αποσπών το μεγαλύτερο μέρος των πόρων των ταμείων (94%). Οι τρεις στόχοι συνοπτικά είναι οι κάτωθι:

➤ Στ.1 (εδαφικός): ενίσχυση για την εξέλιξη αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών, παρέχοντας σε αυτές τη βασική υποδομή που απουσιάζει και στηρίζοντας επενδύσεις σε επιχειρήσεις για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων. Επιλέξιμες για το στόχο 1 είναι οι γεωγραφικές περιοχές των οποίων το κατά κεφαλή Α.Ε.Π είναι χαμηλότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου. [Ε.Τ.Π.Α, Ε.Κ.Τ, Χ.Μ.Π.Α, Ε.Γ.Τ.Π.Ε-τμήμα προσανατολισμού]. Ο στόχος 1 λαμβάνει τα περισσότερα κονδύλια και συγκεντρώνει το 70% των κονδυλίων των Διαρθρωτικών Ταμείων, δηλαδή περίπου 137 δις € επί επτά έτη (2000-’06). Η κατανομή αυτή και ο πληθυσμός σε εκατομμύρια κατοίκων που καλύπτονται από τον εν λόγω στόχο φαίνονται αντίστοιχα στους ακόλουθους δύο πίνακες²².

---

²² Πηγή από: www.europa.eu.int

Κράτος μέλος	Στ.1 (σε εκατ. €)	Μεταβατική στήριξη (σε εκατ. €)
Γερμανία	19229	729
Αυστρία	261	0
Βέλγιο	0	625
Ισπανία	37744	352
Φινλανδία	913	0
Γαλλία	3254	551
Ελλάδα	20961	0
Ιρλανδία	1315	1773
Ιταλία	21935	187
Κάτω Χώρες	0	123
Πορτογαλία	16124	2905
Ην. Βασίλειο	5085	1166
Σουηδία	722	0

Η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία δεν συμμετέχουν στους επόμενους δύο στόχους καθώς το σύνολο της επικράτειάς τους είναι επιλέξιμο βάσει του στόχου 1.

D	14,153	IRL	0,965	FIN	1,076
EL	10,476	I	19,302	SV	0,452
E	23,219	A	0,275	UK	5,079
F	1,644	P	0,275	CZ	9,095
EE	1,379	HU	10,238	LT	3,531
LV	2,391	MT	0,387	PL	38,654
SI	1,986	SK	4,779	EU25	155,697

➤ Στ.2 (εδαφικός): ενίσχυση σε περιφέρειες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες οικονομικής και κοινωνικής

μετατροπής –αστικές, βιομηχανικές, αγροτικές ή εξαρτώμενες από την αλιεία περιφέρειες. [Ε.Τ.Π.Α, Ε.Κ.Τ] Ενσωματώνει τους πρώην στόχους 2 και 5β. ο καθορισμός των επιλέξιμων περιοχών εξαρτάται από ένα ανώτατο όριο πληθυσμού, το ποίο δεν μπορεί να αντιπροσωπεύει άνω του 18% του συνολικού πληθυσμού της Ευρώπης, και από συγκεκριμένα κριτήρια για κάθε περιοχή²³. Η κατανομή των κονδυλίων που αντιστοιχεί στο στόχο 2 και αγγίζει περίπου το ποσό των 22,5δισ. € για επτά έτη είναι αυτή που παρουσιάζεται στον κάτωθι πίνακα²⁴:

Κράτος μέλος	Στ.2 (εκατ. €)	Μεταβατική ενίσχυση (εκατ. €)
Γερμανία	2.984	526
Αυστρία	578	102
Βέλγιο	368	65
Δανία	156	27
Ισπανία	2.553	98
Φινλανδία	459	30
Γαλλία	5.437	613
Ιταλία	2.145	377
Λουξεμβούργο	34	6
Κάτω Χώρες	676	119
Ην. Βασίλειο	3.989	706
Σουηδία	354	52
Ευρωπαϊκή Ένωση	19.733	2.721

➤ Στ.3 (θεματικός): μέτρα για τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων επαγγελματικής κατάρτισης και για την

²³ Οι επιλέξιμες περιοχές και τα κριτήρια που επιτρέπουν τον καθορισμό τους είναι: περιοχές που υφίστανται κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, φθίνουσες αγροτικές περιοχές, αστικές περιοχές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες και εξαρτώμενες από την αλιεία περιοχές σε κρίση.

²⁴ www.europa.eu.int

προώθηση της απασχόλησης. Ο στόχος αυτός καλύπτει ολόκληρη την Ένωση πλην των περιφερειών του στόχου 1, στις οποίες τα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται στα αναπτυξιακά προγράμματα. [Ε.Κ.Τ]. Ενσωματώνει τους πρώην στόχους 3 και 4. Για την περίοδο 2000-'06 το κονδύλιο για τα Διαρθρωτικά Ταμεία ανέρχεται σε 195 δις.€ και η κατανομή είναι η ακόλουθη²⁵:

Κράτος μέλος	Στ.3 (εκατ. €)
Γερμανία	4.581
Αυστρία	528
Βέλγιο	737
Δανία	365
Ισπανία	2.140
Φινλανδία	403
Γαλλία	4.540
Ιταλία	3.744
Λουξεμβούργο	38
Κάτω Χώρες	1.686
Ην. Βασίλειο	4.568
Σουηδία	720
Ευρωπαϊκή Ένωση	24.050

---

²⁵ Ο.π

ii. Κοινοτικές Πρωτοβουλίες.

Η Ένωση επιθυμώντας να ανακαλύψει κοινές λύσεις για προβλήματα οπουδήποτε στον ευρωπαϊκό χώρο, λαμβάνει κάποιες πρωτοβουλίες, τελεί δηλαδή κάποια προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος. Οι 'κοινοτικές πρωτοβουλίες'²⁶ προωθούνται από την Επιτροπή ούτως ώστε να ευνοηθεί η εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο και ως διεθνικά προγράμματα που έχουν κοινούς στόχους για το σύνολο των επιλέξιμων περιοχών, προσδοκούν να επιλύσουν προβλήματα που έχουν κοινοτικές επιπτώσεις μέσω κυρίως των αρχών της συνέργιας και της επικουρικότητας. Τα προγράμματα αυτά χρηματοδοτούνται το καθένα μόνο από ένα ταμείο, απολαμβάνοντας το 5,35% των χρηματοδοτήσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων (περίπου 10,44δισ.€) και είναι στις μέρες μας τα εξής τέσσερα:

INTERREG III: μετά το αντίστοιχο πρόγραμμα I και II στις περιόδους 1989-1993 και 1994-1999 αντιστοίχως, το INTERREG III (2000-2006) έχει ως στόχο την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στα κοινοτικά πλαίσια και την ισόρροπη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εδάφους. Η εν λόγω κοινοτική πρωτοβουλία υλοποιείται σε τρία ξεχωριστά σκέλη: α) '*διασυνοριακή συνεργασία*': προώθηση ενοποιημένης περιφερειακής ανάπτυξης σε παραμεθόριες περιοχές -περιλαμβάνονται τα εξωτερικά σύνορα και ορισμένες θαλάσσιες περιοχές-, β) '*διεθνική συνεργασία*': συμβολή στην αρμονική ενοποίηση του εδάφους σε ολόκληρη την Κοινότητα, γ) '*διαπεριφερειακή συνεργασία*': βελτίωση των πολιτικών και των τεχνικών για την περιφερειακή ανάπτυξη και τη συνοχή, με τη βοήθεια των δύο προαναφερθέντων σκελών.

Χρηματοδότηση από το Ε.Τ.Π.Α με σύνολο 4.875 εκ.€, από τα οποία μεταξύ 50% και 80% διανέμεται στο πρώτο σκέλος, 14% με 44% στο δεύτερο και 6% στο τρίτο.

URBAN II: κατά το διάστημα 1994-1999 η κοινοτική πρωτοβουλία URBAN ενθάρρυνε αστικές ζώνες ή συνοικίες σε κρίση να αναπτύξουν τρόπους δράσης για αστική ανάπτυξη. Για τη χρονική περίοδο 2000-2006 οι στόχοι της νέας κοινοτικής πρωτοβουλίας είναι αφενός η επεξεργασία και εφαρμογή καινοτομικών στρατηγικών υπέρ της αναβάθμισης πόλεων ή συνοικιών υπό κρίση μέσα σε μεγάλα αστικά

²⁶ www.europa.eu.int Βλ. ακόμη: Μαραβέγιας Ν., σελ.: 754.

συστήματα (όμοια δηλαδή με την προηγούμενη περίοδο) και αφετέρου, ακόμη πιο ουσιώδης συνιστώσα, η ενίσχυση και η ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών σχετικών με την αστική ανάπλαση και την αειφόρο ανάπτυξη.

Για την πρωτοβουλία αυτή διατίθενται 730 εκ.€ από τον κοινοτικό προϋπολογισμό μόνο από το Ε.Τ.Π.Α.

LEADER +: Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες LEADER I (1991-1994) και LEADER II (1994-1999) λειτούργησαν, έστω και πειραματικά, στα θέματα ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα και της ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων και πηγών απασχόλησης. Το πρόγραμμα LEADER + (2000-2006) στοχεύει στην παρότρυνση των φορέων των αγροτικών περιοχών να εξετάσουν σε πιο μακροπρόθεσμο πλαίσιο τη δυναμική ανάπτυξης της περιοχής τους και να πειραματιστούν με την αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, με την ενίσχυση του οικονομικού τους πλαισίου για νέες θέσεις απασχόλησης και με τη καλύτερευση της οργανωτικής ικανότητας της κοινότητας.

Το ταμείο που επιβαρύνεται με τα 2.020 εκ.€ που αποσπά το πρόγραμμα είναι το Ε.Γ.Τ.Π.Ε-τμήμα προσανατολισμού.

EQUAL: με την κοινοτική αυτή πρωτοβουλία προωθούνται νέες πρακτικές καταπολέμησης όλων των μορφών διάκρισης και ανισοτήτων στην αγορά εργασίας και ενθάρρυνσης της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των αιτούντων άσυλο²⁷. Ανάλογα προγράμματα κατά την περίοδο 1994-1999 ήταν το ADAPT και ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.

Η στρατηγική των κρατών μελών για το EQUAL βασίζεται σε θεματικούς τομείς που εμπίπτουν στους τέσσερις άξονες των κατευθυντήριων γραμμών για την απασχόληση (ικανότητα επαγγελματικής ένταξης, επιχειρηματικότητα, προσαρμοστικότητα και ισότητα ευκαιριών). Αυτοί οι θεματικοί τομείς είναι: διευκόλυνση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας (1^{ος} άξονας), πρόσβαση σε όλους στη διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης και ενίσχυση του τριτογενούς τομέα (2^{ος} άξονας), προώθηση της δια βίου μάθησης και ενθάρρυνση της ικανότητας προσαρμογής των επιχειρήσεων και των εργαζομένων στις οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές (3^{ος} άξονας), συνδυασμός οικογενειακής και επαγγελματικής

---

²⁷ Οι αιτούντες άσυλο κατανέμονται σε τρεις κατηγορίες: 1) εκείνοι των οποίων η αίτηση για άσυλο εξετάζεται από τα οικεία κράτη μέλη, 2) εκείνοι που έχουν γίνει δεκτοί από ένα πρόγραμμα ανθρωπιστικής αποκατάστασης ή εκκένωσης ή απολαμβάνουν καθεστώς προσωρινής προστασίας, 3) οι αιτούντες άσυλο στους οποίους δεν έχει χορηγηθεί το καθεστώς του πρόσφυγα, αλλά απολαμβάνουν άλλης μορφής προστασία –επικουρική ή συμπληρωματική– επειδή η προσωπική τους κατάσταση δεν τους επιτρέπει να επιστρέψουν στη χώρα τους.

ζωής, καθώς και εξάλειψη της διαφορετικής μεταχείρισης των δύο φύλων (4^{ος} άξονας).

Η χρηματοδότηση του προγράμματος ανέρχεται στα 2.847δισ. € για επτά χρόνια με τη συμμετοχή μόνο του Ε.Κ.Τ.

Συμπερασματικά, τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά της εφαρμογής των κοινοτικών πρωτοβουλιών είναι:

- απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών, εφόσον χρηματοδοτούνται από ένα μόνο ταμείο,
- μεγάλη έμφαση στην εταιρική σχέση, και
- δίκτυα ανταλλαγής εμπειριών.

iii. Χρηματοδοτικά Μέσα.

Το σύνολο των προγραμμάτων για την περιφερειακή ανάπτυξη της κάθε χώρας, δηλαδή ο γενικός αναπτυξιακός σχεδιασμός της, συγκροτείται και περιλαμβάνεται στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (Κ.Π.Σ)²⁸. Τα Κ.Π.Σ διαμορφώνονται από κοινού μεταξύ κρατών μελών και Επιτροπής, βάσει των Ενιαίων Εγγράφων Προγραμματισμού που υποβάλουν τα κράτη μέλη. Ανταποκρίνονται επιπλέον στην αρχή του προγραμματισμού που διέπει τη δράση των Διαρθρωτικών Ταμείων, η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται τον πολυετή αναπτυξιακό σχεδιασμό. Τα χρηματοδοτικά μέσα των Κ.Π.Σ είναι επομένως, τα Διαρθρωτικά Ταμεία²⁹ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως επίσης και οι εθνικοί πόροι του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων και του Τακτικού Προϋπολογισμού, οι πόροι της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η ιδιωτική συμμετοχή επιχειρήσεων.

Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και ιδίως η συνθήκη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, επέφεραν τη μεγαλύτερη αλλαγή στην ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική. Το 'πρώτο πακέτο Delors' άλλωστε υιοθετήθηκε ως μια δέσμη προτάσεων της Επιτροπής το 1988 και περιέκλειε το Α' Κ.Π.Σ (1988-1993), το οποίο πρόγραμμα-πλαίσιο απέβλεπε στην εξισορρόπηση της οικονομίας από τα αρνητικά αποτελέσματα της ενιαίας αγοράς σε ορισμένους τομείς και περιφέρειες. Το Α' Κ.Π.Σ επίσης για την ίδια περίοδο, καθόριζε το συνολικό ποσό των επενδύσεων για την ανάπτυξη της οικονομίας κάθε χώρας από κοινοτικούς και εθνικούς πόρους. Η προσπάθεια για την προαγωγή της περιφερειακής πολιτικής με στόχο την οικονομική και κοινωνική συνοχή συνεχίστηκε με μεγαλύτερη ένταση μετά την υπογραφή της συνθήκης του Μάαστριχ και έτσι υιοθετήθηκε και η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία παρουσιάστηκε το Φεβρουάριο του 1992 στο Συμβούλιο Κορυφής του Εδιμβούργου. Αυτή ήταν το 'δεύτερο πακέτο Delors', το οποίο πρότεινε μεταξύ άλλων τον διπλασιασμό των πόρων που διατίθενται για την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών (τέσσερις φτωχότερες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα). Το Β' πακέτο αποσκοπούσε στην αντιστάθμιση των αρνητικών συνεπειών που επιφέρει η δημοσιονομική εξυγίανση στις δημόσιες επενδύσεις και την απασχόληση, όμως αρκετά πριν ολοκληρωθεί η περίοδος εφαρμογής του Β' πακέτου Delors, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

²⁸ Μαραβέγιας Ν., σελ.: 745-755, Στεφάνου Κ., σελ.: 134-140.

²⁹ www.europa.eu.int Βλ. επίσης: Vanhove N. και Klaassen L., σελ.: 275-301.

παρουσίασε τις προτάσεις της για την περίοδο 2000-2006, ταυτόχρονα σχεδόν με την υπογραφή της συνθήκης του Άμστερνταμ. Οι προτάσεις της αυτές (Agenda 2000) υιοθετήθηκαν στο Συμβούλιο Κορυφής του Βερολίνου το 1999 και σηματοδοτούν τη νέα χρηματοδοτική περίοδο, την επονομαζόμενη ως ‘Πακέτο SanTERS’³⁰. Για την εν λόγω περίοδο, δεν υπάρχει καμία αύξηση των διατιθέμενων πόρων για τα διαρθρωτικά ταμεία και για δράσεις που στοχεύουν στην οικονομική και κοινωνική συνοχή. Προτείνεται ωστόσο, στο έγγραφο Agenda 2000 να υπάρξει εστίαση στις περιοχές που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη και προενταξιακή ενίσχυση, ώστε να βοηθηθούν οι υποψήφιας χώρες στην καλύτερη αντιμετώπιση των υποχρεώσεων που συνεπάγεται η συμμετοχή στην ελεύθερη οικονομία της Ένωσης.

Βασικό ρόλο στην επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής διαδραματίζουν τα διαρθρωτικά ταμεία, στα οποία βασίζεται η πολιτική της Ε.Ε για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Τα Διαρθρωτικά Ταμεία μέσω των οποίων η Ένωση ενισχύει χρηματοδοτικά πολυετή προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης είναι τα εξής τέσσερα:

❖ Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α): Ιδρύθηκε το 1974 και ο σκοπός του είναι η προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής με τη διόρθωση των κυριότερων περιφερειακών ανισορροπιών και η συμμετοχή του στην ανάπτυξη και την αναδιάρθρωση των περιφερειών. Το Ε.Τ.Π.Α παρεμβαίνει στους στόχους 1 και 2, στις κοινοτικές πρωτοβουλίες INTERREG III και URBAN II, ενώ συμβάλλει και στην αρμονική, ισορροπημένη και διαρκή ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων, στον υψηλό βαθμό ανταγωνιστικότητας, στο υψηλό επίπεδο απασχόλησης, προστασίας του περιβάλλοντος και στην ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα. Για την επίτευξη της αποστολής του, συμμετέχει στη χρηματοδότηση μέτρων που αφορούν τις παραγωγικές επενδύσεις για τη διατήρηση ή τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, τις επενδύσεις σε έργα υποδομής, στους τομείς της παιδείας και υγείας, τις ενισχύσεις στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (Μ.Μ.Ε) και τα έργα τοπικής ανάπτυξης.

❖ Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ): τα καθήκοντά του είναι η στήριξη μέτρων που αποβλέπουν στην πρόληψη και καταπολέμηση της

---

³⁰ Μαραβέγιας Ν., σελ.: 750.

ανεργίας, στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης στην αγορά εργασίας. Η δράση του Ε.Κ.Τ παρεμβαίνει σε ειδικά μέτρα για τη βελτίωση της πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας, την προώθηση ειδικευμένου, καταρτισμένου και προσαρμόσιμου εργατικού δυναμικού, την επανένταξη των μακροχρόνια ανέργων, την ανάπτυξη και βελτίωση της επαγγελματικής κατάρτισης και της εκπαίδευσης.

Κατά την περίοδο 2007-2013, η Επιτροπή προτείνει το Ε.Κ.Τ να επικεντρωθεί σε τέσσερις τομείς δράσεις: τη βελτίωση της ικανότητας προσαρμογής των εργαζομένων και των επιχειρήσεων, τη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και της συμμετοχής στην αγορά εργασίας, την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και την προώθηση των εταιρικών σχέσεων για την επιβολή μεταρρυθμίσεων.

❖ Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων-τμήμα Προσανατολισμού (Ε.Γ.Τ.Π.Ε): το τμήμα Προσανατολισμού χρηματοδοτεί μέτρα και δράσεις αγροτικής ανάπτυξης και ενίσχυσης κατόχων εκμεταλλεύσεων σε αναπτυξιακά καθυστερημένες περιφέρειες (στόχος 1) και την πρωτοβουλία LEADER+ σε όλη την Ευρώπη. Το τμήμα Εγγυήσεων χρηματοδοτεί τα ίδια μέτρα εκτός των περιφερειών του στόχου 1 και ορισμένα ειδικά μέτρα σε όλη την Ευρώπη.

❖ Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού της Αλιείας (Χ.Μ.Π.Α): στόχος του είναι να συμβάλλει στην πραγματοποίηση της κοινής αλιευτικής πολιτικής. Ενισχύει τις διαρθρωτικές ενέργειες στον τομέα της αλιείας, της υδατοκαλλιέργειας και της μεταποίησης και εμπορίας των προϊόντων τους, ώστε να προωθηθεί η αναδιάρθρωση του τομέα, η ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός του.

Τα ταμεία αυτά μεταξύ 2000-2006 πρόκειται να πληρώσουν περίπου 213 δις.€, ποσό που αντιστοιχεί στο ένα τρίτο των συνολικών δαπανών της Ένωσης. Το 70% συνολικά της χρηματοδότησης προορίζεται για τις αποκαλούμενες περιφέρειες του στόχου 1, το 11,5% αφιερώνεται στις περιφέρειες του στόχου 2, το 12,3% της χρηματοδότησης αφορά τον στόχο 3, την προσαρμογή και τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης και σε άλλες πρωτοβουλίες για την προώθηση της

απασχόλησης. Το 5,35% των Διαρθρωτικών Ταμείων μοιράζονται οι τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες.

Επιπλέον, 18 δις.€ κατανέμονται στο Ταμείο Συνοχής, το οποίο ιδρύθηκε το 1993 για τη χρηματοδότηση έργων υποδομής στους τομείς των μεταφορών και του περιβάλλοντος στα κράτη μέλη (Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία), όπου το Α.Ε.Π τους είναι χαμηλότερο από το 90% του μέσου όρου της Ένωσης. Για τη χρονική περίοδο 2000-2006 οι διαθέσιμοι πόροι για δέσμευση είναι 18δις.€ και μία ενδεικτική κατανομή των συνολικών πόρων μεταξύ των κρατών μελών είναι η ακόλουθη: Ισπανία 61-63,5%, Ελλάδα 16-18%, Ιρλανδία 2-6% και Πορτογαλία 16-18% του συνόλου.

Όσο αφορά δε τις προβλεπόμενες δαπάνες για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Χ.Κ.Α.Ε), η Ένωση παρείχε προενταξιακή χρηματοδοτική στήριξη στον τομέα της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, με τη βοήθεια τριών χρηματοδοτικών μέσων, ISPA, SAPARD και PHARE, σε κάθε χώρα μέχρι να προσχωρήσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά την προσχώρηση, τα νέα κράτη μέλη λαμβάνουν όλες τις μορφές διαρθρωτικής ενίσχυσης της Ε.Ε και ουσιαστικά όλη η επικράτεια των νέων κρατών μελών υπάγεται στο στόχο 1 των Διαρθρωτικών Ταμείων.

ISPA –Μέσο Προενταξιακών Διαρθρωτικών Πολιτικών: δημιουργήθηκε για να βοηθήσει τις δέκα υποψήφιες Χ.Κ.Α.Ε, με τη χρηματοδότηση έργων που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος και τα δίκτυα μεταφορών. Η παρέμβαση του στηρίζεται στο πρότυπο του Ταμείου Συνοχής. (Ο προϋπολογισμός του ανέρχεται στα 7,28δις.€).

SAPARD –Ειδικό Πρόγραμμα Δράσης για τη Γεωργία και τη Αγροτική Ανάπτυξη: η σύστασή του απέβλεπε επίσης στην προενταξιακή ενίσχυση των ΧΚΑΕ, μέσω της παροχής βοήθειας για την προσαρμογή των γεωργικών διαρθρώσεων και για την αγροτική ανάπτυξη. Το ταμείο είναι πλήρως αποκεντρωμένο και κάθε υποψήφια χώρα είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση του. (Ο προϋπολογισμός του ανέρχεται στα 3,64δις.€).

Τα μέσα αυτά προστίθενται στο παλαιότερο πρόγραμμα PHARE, του οποίου ο προϋπολογισμός ανέρχεται σε 10,92 δις.€, και οι προτεραιότητές του είναι αφενός η ενίσχυση της διοικητικής και θεσμικής ικανότητας των νέων μελών και αφετέρου, η χρηματοδότηση επενδυτικών έργων.

Στο σημείο αυτό και προτού προχωρήσει η μελέτη στον ρόλο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, χρειάζεται να γίνουν ορισμένες αποσαφηνίσεις. Πρώτα από όλα, η χρηματοδότηση της Ε.Ε δεν υποκαθιστά, αλλά συμπληρώνει τις εθνικές δαπάνες, μιας και οι χώρες εξακολουθούν να είναι πρωτίστως οι ίδιες υπεύθυνες για την προαγωγή και ανάπτυξη των περιοχών τους που αντιμετωπίζουν προβλήματα. Ο ρόλος της Ένωσης είναι επικουρικός, βοηθάει τις χώρες προκειμένου να βελτιωθούν και να αποδώσουν οι προσπάθειες τους. Άλλωστε, η επιλογή των έργων και ο τρόπος διαχείρισής τους ανήκουν στην αρμοδιότητα και την ευθύνη των εθνικών και περιφερειακών αρχών και οι πόροι που διατίθενται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία δεν χορηγούνται απευθείας στα επιλεγμένα από την Επιτροπή έργα.

Ειδικότερα, αφού η Επιτροπή προτείνει και μετά από τη σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή των Περιφερειών, το Συμβούλιο αποφασίζει με ομοφωνία για τους πρωταρχικούς στόχους και τα καθήκοντα, τόσο των Διαρθρωτικών Ταμείων, όσο και του Ταμείου Συνοχής, για τους γενικούς κανόνες που τους διέπουν, καθώς και για το συντονισμό αυτών με τα λοιπά χρηματοδοτικά μέσα. Η Επιτροπή επιπλέον, προτείνει κάποιους κοινούς θεματικούς προσανατολισμούς και αποφασίζει με τις χώρες μέλη για τις περιοχές που θα επωφεληθούν από τους πόρους των ταμείων. Το κάθε κράτος μέλος εν συνεχεία, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, διαμορφώνει ένα σχέδιο με τις προτάσεις του για τις περιοχές εκείνες που έχουν πρόβλημα και το υποβάλλει στην Επιτροπή. Κατόπιν τούτου, Επιτροπή και κράτος μέλος συζητούν για το περιεχόμενο των εγγράφων, σχετικά με τους πόρους (τη μεικτή χρηματοδότηση) που θα διανεμηθούν και αφού συμφωνήσουν, η Επιτροπή προχωράει στην έγκριση των σχεδίων (Κ.Π.Σ ή Ενιαία Έγγραφα Προγραμματισμού) και με προκαταβολή που παρέχεται στο κράτος εγκαινιάζεται το πρόγραμμα. Υπεύθυνες αρχές έχουν αναλάβει την τακτική παρακολούθηση της πορείας των προγραμμάτων και ενημερώνουν την Επιτροπή, η οποία επιτηρεί τα συστήματα ελέγχου, καταβάλει το υπόλοιπο των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων και αναλύει την πορεία των δεικτών παρακολούθησης³¹.

---

³¹ Από το έτος 2007 και σύμφωνα με τη συνθήκη της Νίκαιας, το Συμβούλιο πρόκειται να λαμβάνει αποφάσεις στον τομέα των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής, με ειδική πλειοψηφία.

Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων³² (Ε.Τ.Ε) άρχισε να λειτουργεί στα 1959. Σύμφωνα με τη συνθήκη της Ρώμης, η Τράπεζα είναι ταμείο ανάπτυξης με κύρια αρμοδιότητα τη συμβολή της στην ισόρροπη και ομαλή ανάπτυξη της κοινής αγοράς. Για το σκοπό αυτό, η Τράπεζα χορηγώντας δάνεια και εγγυήσεις σε μη κερδοσκοπική βάση, διευκολύνει τη χρηματοδότηση έργων για την ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών. Χρειάζεται δε να σημειωθεί, ότι η δράση της Ε.Τ.Ε διαφέρει σημαντικά από αυτή των Διαρθρωτικών Ταμείων, καθώς τα χρηματικά μέσα δεν διατίθενται δωρεάν, αλλά δανείζονται με πιο ευνοϊκούς όρους εν συγκρίσει αυτών που ισχύουν στη διεθνή αγορά κεφαλαίου. Αναφέρεται ωστόσο, στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη πως η Ε.Τ.Ε αναλαμβάνει τη στήριξη του εγχειρήματος της Ένωσης για την περιφερειακή ανάπτυξη μαζί με τα Διαρθρωτικά Ταμεία και συνεργάζεται με αυτά για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Η Ε.Τ.Ε επιπρόσθετα, δεν έχει αρμοδιότητα ανάληψης πρωτοβουλιών περιφερειακής πολιτικής, απλά είναι συμμετέχων στη χρηματοδότηση αυτής της πολιτικής. Οι πηγές χρηματοδοτήσεώς της είναι δύο: οι δικοί της πόροι και δανεισμοί από τη διεθνή κεφαλαιαγορά, δύναται όμως να δανείζεται εντόκως πρόσθετα μικροποσά κεφαλαίων από τα κράτη μέλη. Νομοθετικά η Ε.Τ.Ε απολαμβάνει μεγάλο βαθμό αυτονομίας, η παρέμβασή της όμως περιορίζεται από κάποιες προϋποθέσεις με πρώτη και κύρια τον κανόνα της αποδοτικότητας, που πρέπει να ισχύει σε κάθε έργο. Σε σχέση τέλος, με τη λειτουργία της Ε.Τ.Ε, αυτή παρεμβαίνει συμπληρωματικά και μόνο αν παρουσιάζονται δυσκολίες για τη χρηματοδότηση ενός έργου, χωρίς να ανταγωνίζεται τις εμπορικές τράπεζες.

---

³² Vanhove N. και Klaassen L., σελ.: 257-282. Βλ. ακόμη: Μαραβέγιας Ν., σελ.: 755-757.

iv. Δρώντες και Θεσμοί.

Σε πρώτο επίπεδο έγινε η γνωριμία με τα μέσα εκείνα που αποτελούν τα εργαλεία εφαρμογής της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, καθώς προβλήθηκαν και οι βασικές αρχές, οι στόχοι και εν γένει το θεωρητικό οικοδόμημα πάνω στο οποίο θεμελιώνεται η άσκηση της περιφερειακής πολιτικής. Στο παρόν τμήμα της εργασίας, το ενδιαφέρον προσανατολίζεται στα 'υποκείμενα' που δρουν, διαμορφώνουν, κατευθύνουν και ορίζουν την ευρωπαϊκή πορεία για την επίτευξη της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Ταυτόχρονα με τη δράση των υποκειμένων όμως, υπάρχουν στο γενικότερο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον στα πλαίσια του οποίου κινούνται και κάποιοι 'περιορισμοί', που προέρχονται από τους θεσμούς³³. Οι δύο αυτοί παράμετροι είναι και αυτοί που προσδιορίζουν το παραγόμενο αποτέλεσμα, την παραγόμενη περιφερειακή πολιτική στην προκείμενη περίπτωση.

Ξεκινώντας από τους δρώντες-παίκτες (actors), γίνεται αποδεκτό για αρχή, πως οι πολιτικοί παίκτες είναι ορθολογικοί³⁴. Αυτό σημαίνει πως δεδομένου των επιθυμιών τους και των προτιμήσεών τους, ψάχνουν τον καλύτερο τρόπο και την αποτελεσματικότερη στρατηγική προκειμένου να πετύχουν το στόχο τους. Οι δρώντες δηλαδή, έχουν σαφή, ξεκάθαρη γνώση των προτιμήσεών τους για το παραγόμενο αποτέλεσμα που επιζητούν και επιδιώκουν από την πολιτική διαδικασία. Οι ορθολογικοί παίκτες όμως, δεν είναι εφικτό να κινούνται σε ένα πλαίσιο απόλυτης βεβαιότητας, διότι δε δρουν απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο. Εξαιτίας αυτού, συχνά γίνονται υποθέσεις, λόγω χάρη, για τον εσωτερικό κόσμο (επιθυμίες, προτιμήσεις, στρατηγική) των άλλων, όπως επίσης συχνά επιδρούν στις προτιμήσεις των ορθολογικών δρώντων τόσο το εξωτερικό περιβάλλον, όσο και η έλλειψη ή μη πληροφοριών, που θα ευνοούσαν την προβλεψιμότητα τους, και άρα το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Η παραγόμενη πολιτική συνεπώς, δεν είναι παρά η τελική έκβαση αλληλεπίδρασης στρατηγικών μεταξύ ανταγωνιζόμενων δρώντων.

Όσο αφορά τους θεσμούς, οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν τόσο τους επίσημους, τυπικούς θεσμούς (π.χ Σύνταγμα), όσο και τους άτυπους (π.χ ατομικές και συλλογικές ιδεολογίες), λειτουργούν ανασταλτικά στη στάση και συμπεριφορά των δρώντων. Οι θεσμοί επίσης, καθορίζουν πιθανά αποτελέσματα από συγκεκριμένες

³³ Hix S., σελ.: 9-12.

³⁴ Shepsle K. και Bonchek M., σελ.: 15-35.

ενέργειες και συνεπώς, ορίζουν την καλύτερη στρατηγική για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου. Ως εκ τούτου, οι θεσμοί δύναται να παράγουν συγκεκριμένα αποτελέσματα που δε θα προέκυπταν αν ήταν απόντες ή αν μεταβάλλονταν³⁵. Παρόλα αυτά, αν τα υποκείμενα θεωρούν πως κάποιοι άλλοι θεσμοί πρόκειται να τους αποδώσουν περισσότερα και να τους επωφελήσουν, τότε θα αναζητήσουν τρόπο να τους μεταβάλλουν.

Βάσει των δύο αυτών παραμέτρων (δρώντων και θεσμών) προκύπτει η κάτωθι εξίσωση για την παραγωγή πολιτικών:

$$\text{Προτιμήσεις} \times \text{Θεσμοί} = \text{Παραγόμενη Πολιτική.}$$

Από τη σχέση αυτή διαφαίνεται πως αν μεταβληθεί ένας εκ των δύο παραγόντων, δηλαδή προτιμήσεις ή θεσμοί, ακόμα και αν ο άλλος παραμένει σταθερός, το παραγόμενο αποτέλεσμα, η παραγόμενη πολιτική, θα αλλάξει. Αυτοί οι συλλογισμοί και οι αναλύσεις μπορούν να βρουν εφαρμογή και στο πολιτικό σύστημα της Ε.Ε και ειδικότερα, στην περιφερειακή πολιτική που εξετάζει η παρούσα μελέτη.

Η περιφερειακή πολιτική και η προσπάθεια για την επίτευξη της συνοχής, διαμορφώνεται μέσω μιας τριγωνικής διάδρασης ανάμεσα στο κυρίως νομοθετικό σώμα το Συμβούλιο, τους κύριους εκτελεστικούς δρώντες στην Επιτροπή και τις τοπικές αρχές³⁶. Οι προαναφερόμενοι παίκτες δεν έχουν αμοιβαία ενισχυόμενα συμφέροντα και αυτό ως αποτέλεσμα επιφέρει δύο μάλλον ‘ανταγωνιστικές’ λογικές πολιτικής, παρά ένα αδιάσπαστο και σταθερό τρίγωνο: από τη μία είναι το διακυβερνητικό παζάρι στο Συμβούλιο πάνω στη βάση για τα εθνικά οφέλη και κόστη και από την άλλη, η στρατηγική συμπεριφορά από μέρους της Επιτροπής και των περιφερειών, να υποβιβάσουν την αυτονομία των εθνικών κυβερνήσεων. Μεταξύ άλλων, πολιτικών και οικονομικών στόχων στην περιφερειακή πολιτική διακρίνεται μία διχοτόμηση συμφερόντων³⁷. Αυτό είναι εμφανές από το γεγονός ότι μπορεί να είναι υπέρ των εθνικών πολιτικών δρώντων να ‘διαστρεβλώνουν’ τη λειτουργία της αγοράς για να βελτιώσουν περιφερειακά προβλήματα, παρά να προωθούν οικονομικές λύσεις που ωφελούν μακροπρόθεσμα τις περιφέρειες. Με

³⁵ Ο.π

³⁶ Hix S., σελ.: 262.

³⁷ Christopoulos D., σελ.: 19.

άλλα λόγια, προτιμούν τρόπους επίλυσης με το μικρότερο πολιτικό κόστος. Η δέσμευση των τοπικών-περιφερειακών πολιτικών είναι έκδηλη και από το γεγονός ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό αυτών θα μπορεί να επιδιώξει πολιτική καριέρα σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο, για αυτό ο δεσμός τους με την τοπική κυβέρνηση θα πρέπει να τους συνταυτίζει περισσότερο με την περιοχή τους, την περιφέρειά τους.

Μέθοδοι συμβιβασμού της ποικιλίας και ανομοιοτήτας συμφερόντων στην περιφερειακή πολιτική μπορούν να παρατηρηθούν σε δύο επίπεδα³⁸. Σε πρώτο επίπεδο, στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε μακροεπίπεδο που αφορά όλη την Ευρώπη, η πολιτική συνοχής είναι σχεδιασμένη να αναδιανέμει (redistribute) πόρους, και συνεπώς να μειώνει τις διαφορές στις περιφέρειες στην Ευρώπη. Για τις μεγάλες Ευρωπαϊκές αποφάσεις, όπως είναι η διεύρυνση, ο συμβιβασμός των συμφερόντων επιτυγχάνεται με τη μορφή παράπλευρων ωφελημάτων σε αυτούς που θα δυσχέραιναν ή μπλόκαραν τη διαδικασία αποφάσεων. Στο 'παζάρι' αυτό για παράδειγμα, ένα μελλοντικό κράτος μέλος της Ένωσης έχει τη δυνατότητα, μέχρι κάποιο βαθμό, να διατυπώσει τις συνθήκες της συμμετοχής του ως μέλος³⁹ ή τα ήδη ανήκοντα στην Ένωση μέλη διατυπώνουν τους όρους της συναίνεσης τους για την είσοδο νέων κρατών μελών⁴⁰.

Χρειάζεται να διευκρινιστεί ωστόσο, πως τα κράτη μέλη δεν έχουν τον πλήρη έλεγχο της πολιτικής, αφού η Επιτροπή εμφανιζόμενη με την πρότασή της για τις τέσσερις κύριες 'αρχές' της πολιτικής, περιόρισε την αυτονομία των εθνικών κυβερνήσεων. Με την αρχή της εταιρικής σχέσης (συνέργιας) για παράδειγμα, η Επιτροπή κατόρθωσε να παρακάμψει τις εθνικές κυβερνήσεις και να διαπραγματευτεί απευθείας με τους αντιπροσώπους από τις περιφέρειες για την προετοιμασία και την εφαρμογή των έργων, ενώ ενθάρρυνε αρκετά κράτη μέλη να ιδρύσουν νέες τοπικές αρχές.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η προσοχή εστιάζεται στην αναδιανομή στα πλαίσια της πολιτικής των Διαρθρωτικών Ταμείων, όπου διακρίνονται δύο παράμετροι: το 'παζάρεμα' του οικονομικού πακέτου που περιλαμβάνει τη συνολική διανομή πόρων και τα επακόλουθα οικονομικά κέρδη και απώλειες ανάμεσα στα κράτη μέλη, και τη

---

³⁸ Heritier A., σελ.: 64-66.

³⁹ Τα νέα Σκανδιναβικά κράτη μέλη, επί παραδείγματι, είχαν τη δυνατότητα να διαπραγματευτούν αλλαγές στην πολιτική συνοχής προς όφελος των δικών τους αραιοκατοικημένων περιοχών σαν μέρος του 'πακέτου' που αφορούσε την είσοδο τους στην Ένωση.

⁴⁰ Στη δεκαετία '80, λόγω χάρη, τα Μ.Ο.Π αποζημίωσαν Γαλλία, Ιταλία και Ελλάδα για την ενδεχόμενη αρνητική επίδραση στην αγροτική τους αγορά, που θα επέφερε η είσοδος της Πορτογαλίας και Ισπανίας.

διαμόρφωση θεσμικής διαδικασίας, που συνεπάγεται την αναδιανομή της δύναμης να λαμβάνει κανείς αποφάσεις. Η επιτυχία στη διαμόρφωση πολιτικής προσδιορίζεται από τους δρώντες κατά κύριο λόγο και από τις συμμαχίες που αυτοί δημιουργούν μεταξύ τους.

Η Επιτροπή προκειμένου να πετύχει τους στόχους της περιφερειακής πολιτικής χρησιμοποιεί μια ποικιλία από στρατηγικές, ώστε να διευρύνει παράλληλα και το φάσμα των ενεργειών της. Κατ'αυτό τον τρόπο, προσθέτει πόρους, ερμηνεύει το γενικό πλαίσιο κανόνων, προβαίνει σε συνδέσεις με επιτυχημένα προγράμματα και ιδρύει δίκτυα. Οι αποφάσεις της Επιτροπής επίσης, είναι συχνά αόριστα διατυπωμένες και αποτελούνται από ένα απλό πλαίσιο – δομή, συνθήκες που της επιτρέπουν να επηρεάζει την κατεύθυνση της πολιτικής που τίθεται ως θέμα ⁴¹. Οι μεταρρυθμίσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων επιπρόσθετα, προσέδωσαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή έναν υψηλό ρόλο επίδρασης στην περιφερειακή πολιτική. Οι προσδιορίσιμες περιοχές μέσα στις οποίες λειτουργούν τα Διαρθρωτικά Ταμεία ορίζονται σύμφωνα με ευρωπαϊκά κριτήρια και ακόμη, η εκπλήρωση των όρων των Διαρθρωτικών Ταμείων προϋποθέτει τα κράτη μέλη να υποβάλλουν περιφερειακά σχέδια και προγράμματα στην Επιτροπή για έγκριση. Τέτοια σχέδια χρειάζεται να πληρούν κάποιο ευρύ και σύνθετο φάσμα κριτηρίων, ενώ ενδέχεται ακολουθούμενα από διαπραγματεύσεις με την Επιτροπή, να υπόκεινται σε αλλαγές, με σεβασμό όμως στις προτεραιότητες και τον καταμερισμό εξόδων ⁴². Άλλος ένας βασικός ρόλος της Επιτροπής είναι η είσπραξη των κοινοτικών πόρων και η εκταμίευση των εγγεγραμμένων στον κοινοτικό προϋπολογισμό ποσών στα κράτη μέλη.

Η Επιτροπή επιδιώκει να κινητοποιήσει και να δημιουργήσει συνασπισμούς με τους τοπικούς και περιφερειακούς δρώντες, για να αυξήσει τη συμμετοχή τους στο 'χτίσιμο' της ευρωπαϊκής πολιτικής. Δεν προκαλεί έκπληξη όμως το γεγονός, ότι η αυξημένη επιρροή της Επιτροπής στο πεδίο της περιφερειακής πολιτικής, είναι πηγή έντασης με ορισμένες κυβερνήσεις κρατών μελών. Οι προτεραιότητες της περιφερειακής πολιτικής της Επιτροπής δεν ενστερνίζονται πάντα από τις αρχές των κρατών μελών, ενώ άλλοτε ακόμη η εν λόγω πολιτική εκλαμβάνεται ως γραφειοκρατική. Ο λόγος που γίνεται αντιληπτή ως τέτοια, είναι γιατί ακόμη και τα μικρά περιφερειακά προγράμματα απαιτούν λεπτομερή σχεδιασμό, εκτίμηση της αξίας τους και διαπραγματεύσεις, καθώς και την εγκαθίδρυση ειδικών θεσμικών

---

⁴¹ Heritier A., σελ.: 67.

⁴² Keating M. και Loughlin J., σελ: 83.

δομών και συστημάτων για τις δαπάνες και τον έλεγχο των εξόδων της Ε.Ε. Ίσως δε, η πιο επιζήμια αιτία διαμάχης μεταξύ Ευρωπαϊκής Επιτροπής και κρατών μελών να αφορά την ερμηνεία της ‘επικουρικότητας’, καθώς ενδέχεται μερικά κράτη μέλη να θεωρούν πως η εξουσία τους προκαλείται από την προώθηση της Επιτροπής για περισσότερη περιφερειακή συμμετοχή στην οικονομική ανάπτυξη⁴³.

Η έννοια της *επικουρικότητας* επιβάλλει τη διάρθρωση των εξουσιών με τέτοιο τρόπο, ώστε το κεντρικό πολιτικό σύστημα, δηλαδή η Κοινότητα, να αναλαμβάνει μόνο εκείνες τις λειτουργίες και αρμοδιότητες που δεν μπορούν να ασκηθούν αποτελεσματικά σε πιο χαμηλά πολιτικά επίπεδα, όπως κράτη και περιφέρειες. Η ισχυροποίηση των θεσμικών δομών της Ένωσης όμως, δημιουργεί πιέσεις για τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών στα κοινοτικά όργανα, αλλά και για την αποκέντρωση αρμοδιοτήτων από τις εθνικές κυβερνήσεις στις τοπικές αρχές και περιφέρειες. Και καθώς οι εθνικές κυβερνήσεις δεν αποδέχονται εύκολα την εκχώρηση αρμοδιοτήτων τους σε άλλα όργανα, η λύση που η αρχή της επικουρικότητας παρέχει επιδέχεται διάφορες ερμηνείες⁴⁴. Κατ’ αυτό τον τρόπο, υποστηρίζεται από την πλευρά ορισμένων εθνικών κρατών (π.χ Βρετανία) πως το κέντρο βάρους θα πρέπει να βρίσκεται στις εθνικές αρχές, ενώ η Κοινότητα μπορεί να επεμβαίνει μόνο σε θέματα που δεν καλύπτονται από τις εθνικές πολιτικές, ενώ από την πλευρά της Ένωσης θεωρείται πως τα προβλήματα χρειάζεται να επιλύονται στο κατάλληλο κάθε φορά επίπεδο, δηλαδή από τους φορείς εκείνους που βρίσκονται πιο κοντά στο πρόβλημα και είναι σε θέση να το επιλύσουν (άποψη που συνδυάζεται και με την αρχή της εταιρικής σχέσης).

Αυτό που καθίσταται σαφές ωστόσο για το συγκεκριμένο ζήτημα, είναι ότι η Ένωση δεν μπορεί να ασκήσει μία ‘κεντρική’ περιφερειακή πολιτική σε κοινοτικό επίπεδο με τη μορφή που ασκείται σε εθνικό επίπεδο και να υποκαταστήσει τα κράτη μέλη, ούτε μπορεί να παρέμβει στις κατευθύνσεις και τις προτεραιότητες των περιφερειακών πολιτικών που ασκούν τα κράτη μέλη στα όρια του εθνικού τους χώρου. Αυτό που μπορεί και γίνεται, είναι η Ένωση να στηρίζει και να συμπληρώσει τις εθνικές περιφερειακές πολιτικές (συγχρηματοδότηση επενδυτικών σχεδίων και προγραμμάτων) και να ασκήσει μία ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική σε υπερεθνικό ή διακρατικό επίπεδο (θέματα που αφορούν περισσότερα από ένα κράτη μέλη, λόγω χάρη περιφερειακές ανισότητες).

---

⁴³ Ο.π σελ.: 84.

⁴⁴ Ανδρικοπούλου Ελ., σελ.: 173.

Στην πολιτική συνοχής, η εισαγωγή από την Επιτροπή των αρχών της προσθετικότητας, της συνέργιας και της συγκέντρωσης στα 1988 με τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων, ήταν μια ηθελημένη προσπάθεια να ‘προσπεράσει’ τις εθνικές κυβερνήσεις στην τέλεση πολιτικής και να προάγει τον αποκεντρωτισμό στο εσωτερικό των κρατών μελών⁴⁵. Η δράση της Επιτροπής στρέφεται περισσότερο στο να απελευθερώσει τις αναδιανεμητικές πολιτικές, παρά στο να διαφυλάξει τα συμφέροντα των εθνικών κυβερνήσεων⁴⁶. Ανάμεσα στις ατομικές στάσεις απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και το αν είναι ή όχι το άτομο μέλος μιας ομάδας, περιφέρειας ή κράτους μέλους που λαμβάνει πόρους από τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, υπάρχει μεγάλη συσχέτιση. Υπό μία έννοια, με την παροχή οικονομικής υποστήριξης σε ομάδες συμφερόντων, όπως μη κυβερνητικοί οργανισμοί και ομάδες καταναλωτών, η Επιτροπή δύναται να αποδυναμώσει την επιρροή ισχυρών ιδιωτικών συμφερόντων. Με άλλα λόγια, η Επιτροπή επιχειρεί να χρησιμοποιεί αναδιανεμητικές πολιτικές για να ενισχύσει μια πολυεπίπεδη ανάπτυξη διακυβέρνησης.

Όσο αφορά το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τα θεσμικά όργανα αυτά δεν διαθέτουν την ίδια ισχύ και δύναμη επιρροής όπως η Επιτροπή. Αυτό δε, ενισχύει περισσότερο τις δυνατότητες της τελευταίας. Στο Συμβούλιο λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με το ποιες περιφέρειες χρειάζονται προώθηση και ενίσχυση, με το ποιο κράτος μέλος θα λάβει περισσότερους πόρους, όπως και με το μέγεθος των διαθέσιμων πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων. Τα κράτη μέλη δεν έχουν τον απόλυτο έλεγχο της περιφερειακής πολιτικής και αυτό επαληθεύεται με τη διαδικασία εκείνη που τα θέλει να παραδίδουν στην Επιτροπή τις προτάσεις τους και από εκεί και πέρα αυτή, μέσω των κοινοτικών πρωτοβουλιών και των αρχών, να ασκεί μεγαλύτερο έλεγχο. Λόγω επιπλέον, της ύπαρξης πολλών επιμέρους συμβουλίων που επικουρούν την Επιτροπή στην πολιτική για τη συνοχή, το Συμβούλιο δεν κρίνεται ως κύριος και απαραίτητος συνεργάτης, ούτε διαθέτει την πληρέστερη πληροφόρηση, σε σχέση με την Επιτροπή. Όμοια, ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι περιορισμένος και η παρουσία του δεν είναι έντονη, ωστόσο και οι δύο θεσμοί όσο αφορά τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό παίζουν ουσιώδη ρόλο. Το Συμβούλιο παρουσιάζεται να λαμβάνει την τελική απόφαση σχετικά με τις δαπάνες που καθορίζονται από τις Συνθήκες και τις διεθνείς συμφωνίες (‘υποχρεωτικά έξοδα’),

---

⁴⁵ Ο.π

⁴⁶ Hix S., σελ.: 273-274.

ενώ το Κοινοβούλιο έχει τον τελικό λόγο στις ετήσιες δαπάνες της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και τις εσωτερικές δαπάνες, όπως η εκπαίδευση (‘μη υποχρεωτικά έξοδα’)⁴⁷.

Σημαντική καινοτομία στα περιφερειακά θέματα προωθεί η συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία θεσπίζει την Επιτροπή των Περιφερειών⁴⁸. Η Επιτροπή Περιφερειών αποτελείται από αντιπροσώπους περιφερειακών και τοπικών αρχών και τελεί συμβουλευτικό ρόλο στην διαμόρφωση και τέλεση περιφερειακής πολιτικής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο ζητούν τη γνώμη της εν λόγω Επιτροπής για θέματα που σχετίζονται άμεσα με τις αρχές τις τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης ή όταν το κρίνουν σκόπιμο. Διαβούλευση με την Επιτροπή των Περιφερειών απαιτείται επίσης, στα θέματα της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής για τη θέσπιση των ειδικών δράσεων, τον καθορισμό των πρωταρχικών στόχων των Διαρθρωτικών Ταμείων και τη σύσταση του Ταμείου Συνοχής, και των εκτελεστικών αποφάσεων των Διαρθρωτικών Ταμείων.

Η δύναμη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπως διαφαίνεται, δεν αντισταθμίζεται από τους υπόλοιπους δρώντες. Η ίδρυση από μέρους της Επιτροπής δικτύων και συνασπισμών με τοπικούς δρώντες, οι οποίοι καρπώνονται τα εισοδήματα της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, είναι από τις πιο σημαντικές δράσεις και καινοτομίες της Επιτροπής. Οι περιφέρειες άλλωστε, είναι τμήματα υψηλά ανεπτυγμένων, ολοκληρωμένων πολιτικών συστημάτων. Οι στάσεις και οι διαδικασίες περιφερειακών ομάδων συμφερόντων που εμπλέκονται, καθορίζονται από το γεγονός ότι λειτουργούν μέσα στο συνταγματικό πλαίσιο των αντίστοιχων κρατών τους, σύμφωνα με τους κανόνες και τις συμβάσεις της βουλής τους και των οργανωτικών δομών των εθνικών πολιτικών τους κομμάτων και των ομάδων πίεσης. Με άλλα λόγια, οι περιφερειακές δρώντες δεν ενεργούν αυτόνομα από την εθνική πολιτική επιρροή. Προβλέποντας ένα πιθανό μέλλον για τις ευρωπαϊκές περιφέρειες, υποστηρίζεται πως όσο περισσότερο τα περιφερειακά και άλλα συμφέροντα οργανώνονται να ασκούν παρασκηνακή πίεση στην Επιτροπή στις Βρυξέλλες, τόσο πιο κεντροποιημένη θα γίνεται η Ένωση, κατάσταση που θα οδηγήσει τα περιφερειακά συμφέροντα να τίθενται σε δεύτερη μοίρα στις ανάγκες της Κοινότητας

---

⁴⁷ Hix S., σελ.: 248-250.

⁴⁸ www.europa.eu.int. Βλ. ακόμη: Hix S., σελ.: 263, Ανδρικοπούλου Ελ., σελ.: 175-181 και Vanhove N. και Klaassen L., σελ.: 299-301.

ως σύνολο⁴⁹. Εντοπίζονται άρα, δύο δυνάμεις ως ‘απειλές’ στην ευκαιρία αυτόνομης λήψης αποφάσεων από τις ευρωπαϊκές περιφέρειες: η εδραίωση της ισχύς της Επιτροπής και τα ‘ιδιοκτησιακά’ συμφέροντα που εκφράζουν οι εθνικές κυβερνήσεις. Σημαντικοί συνεπώς, δρώντες σε περιφερειακό επίπεδο δεν μπορούν να κάνουν πολλά με την ευημερία μιας περιφέρειας, στο βαθμό που η περιφερειακή πολιτική καθοδηγείται από το κέντρο.

Ποιοι μπορούν άρα, να θεωρηθούν ως κερδισμένοι ή χαμένοι μέσα από όλη αυτή τη διαδικασία και τις δράσεις που περιγράφηκαν; Ήδη από τον σχεδιασμό του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, φαίνεται πως τελείται ένα ‘παζάρι’ μεταξύ των εθνικών κυβερνήσεων των ευρωπαϊκών κρατών μελών. Ο εν λόγω προϋπολογισμός, είναι μια ισορροπία που απορρέει από ένα παιχνίδι δούναι και λαβείν μεταξύ των κυβερνήσεων, όπου κάθε μία είναι πρόθυμη να καταθέσει ή να αποσύρει από τον προϋπολογισμό, ακριβώς όσα πιστεύουν ότι θα κερδίσουν ή χάσουν από τις μη οικονομικές πολιτικές της Ένωσης. Ως εκ τούτου, μεταβολές στις αναδιανεμητικές πολιτικές της Ένωσης, και ιδιαίτερα επεκτάσεις του προϋπολογισμού και δαπανών στις κύριες πολιτικές, λαμβάνουν χώρα επειδή οι ‘χαμένοι’ από τη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης και των κανονισμών, απαιτούν χρηματική αποζημίωση ως αντιστάθμισμα⁵⁰. Μια μέθοδος συμβιβασμού των συμφερόντων είναι να διευρυνθεί η ροή των πόρων της διανομής, μετατρέποντας την αναδιανεμητική πολιτική σε διανεμητική και μεταχειρίζοντας λίγο ή πολύ όλους τους ενδιαφερόμενους ως ίσους. Με άλλα λόγια, η υποστήριξη των εύπορων περιοχών (Βέλγιο, Αυστρία, Γερμανία) παρέχοντας πόρους στα λιγότερο εύπορα κράτη μέλη (Ν. Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία, Ελλάδα), έχει το πλεονέκτημα ότι παρέχει κέρδη, αποφέρει, και στις πρώτες⁵¹. Η περιφερειακή πολιτική ως αναδιανεμητική μεταβιβάζει οικονομικούς πόρους σε συγκεκριμένες ομάδες ή άτομα εις βάρος άλλων, και αυτή η κίνηση δίνει έναυσμα σε ένα βασικό οικονομικό σχίσμα μεταξύ αυτών που χρηματοδοτούν τα οικονομικά μέτρα και αυτών που επωφελούνται από αυτά (έχοντες- μη έχοντες). Η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική όμως, εκδηλώνει και στοιχεία κατανομής εκτός από αναδιανομής, γεγονός που φέρνει κάποια ισορροπία. Αναμφισβήτητα ορισμένες χώρες προσφέρουν περισσότερα στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό σε σχέση με αυτά

---

⁴⁹ Christopoulos D., σελ.: 20-21.

⁵⁰ Hix S., σελ.: 269.

⁵¹ Heritier A., σελ.: 65-66.

που εισπράττουν από την πολιτική συνοχής. Από την άλλη όμως, όλες οι χώρες σε κάποιο βαθμό ωφελούνται από το μοίρασμα των πόρων. Οι χρηματικοί πόροι από την πολιτική συνοχής διατίθενται πρωτίστως σε έργα διαρθρωτικού χαρακτήρα, όπως είναι η βελτίωση των επικοινωνιακών δικτύων και των μεταφορών, ούτως ώστε να αυξάνονται οι συντελεστές παραγωγής (γη, εργασία, κεφάλαιο) και κατά συνέπεια, να αυξάνεται και η ανταγωνιστικότητα των χωρών που λαμβάνουν την ενίσχυση στην ενιαία αγορά. Ένα ικανοποιητικό άλλωστε, ποσοστό πόρων, 40% περίπου, που διατίθεται για τα φτωχότερα κράτη μέλη επιστρέφει στα πλουσιότερα, με τη μορφή αγορών κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και τεχνογνωσίας⁵², ενώ παράλληλα κάθε κράτος μέλος απολαμβάνει πόρους από τον προϋπολογισμό της πολιτικής της συνοχής, με το 50% του πληθυσμού της Ένωσης και άνω, να διαμένει σε περιοχές που καλύπτονται από τους έξι στόχους⁵³.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις σαφώς δε συνηγορούν στην άποψη, ότι εφόσον δεν υπάρχουν απόλυτα ηττημένοι και κερδισμένοι, οι ‘μάχες’ και το παιχνίδι παζαρέματος μεταξύ Επιτροπής και κρατών μελών για την αναδιανομή των πόρων γίνεται άσκοπα. Αντιθέτως, η δύναμη αναδιανομής πόρων σε περιφέρειες και τοπικές αρχές αποτελεί σημαντική πηγή εκλογικής νομιμοποίησης, ενώ τα δύο στοιχεία που περικλείει η περιφερειακή πολιτική (αναδιανομής, κατανομής) εξυπηρετούν αφενός την Ευρωπαϊκή Ένωση, που επικαλείται την αρχή της αλληλεγγύης, με την αναδιανεμητική πολιτική και αφετέρου, τα κράτη μέλη, τα οποία βάσει της αρχής της επικουρικότητας, διατηρούν την ισχύ κατανομής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο⁵⁴.

Ένα ακόμη σημείο άξιο αναφοράς και σχολιασμού, είναι το γεγονός ότι ναι μεν τα μέτρα της περιφερειακής πολιτικής και οι επακόλουθες ενέργειες των δρώντων αποσκοπούν στην εξισορρόπηση των περιφερειακών ανισοτήτων, αυτό όμως δε σημαίνει πως επιτυγχάνεται ή επιδιώκεται μία κατάσταση ευρύτερης ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης. Προκειμένου να αποδώσει τα μέγιστα η περιφερειακή πολιτική, χρειάζεται να ‘θυσιαστεί’ τμήμα της δικαιοσύνης, αφού αποτελεσματικότητα και δικαιοσύνη είναι εν προκειμένω έννοιες αντιστρόφως ανάλογες⁵⁵. Η μείωση των διαφορών σε επίπεδο ανάπτυξης και ευημερίας ανάμεσα στις περιφέρειες, δε συνεπάγεται ταυτόχρονα και τη μείωση των εισοδηματικών

---

⁵² Μούσης Ν., σελ.: 190-191.

⁵³ Hix S., σελ.: 260.

⁵⁴ Heritier A., σελ.: 62-63.

⁵⁵ Stiglitz J., σελ.: 128.

διαφορών των κοινωνικών ομάδων στις περιφέρειες ή ακόμη και σε εθνικό επίπεδο. Ο βασικός στόχος άλλωστε, της πολιτικής συνοχής είναι η σύγκλιση μεταξύ περιφερειακών οικονομιών, παρά μεταξύ περιφερειακών εισοδημάτων⁵⁶. Ειδικότερα, μια περιφερειακή ανακατανομή εισοδήματος, που θα σήμαινε τη μεταβίβαση και μόνο πόρων από τις πλούσιες στις φτωχότερες περιοχές, όχι μόνο δε θα επίλυε μακροπρόθεσμα το πρόβλημα του χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου των προβληματικών περιοχών, αλλά θα επέβαλε και μια συνεχή ροή παροχών προς τους ασθενέστερους, κατάσταση που δεν είναι εφικτό να διατηρηθεί σε μακροχρόνια βάση. Η περιφερειακή πολιτική συνεπώς, και η οικονομική και κοινωνική συνοχή προωθούν την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη, εφόσον η ανακατανομή αυτής αντιμετωπίζει το πρόβλημα στην πηγή του, επιχειρώντας την επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων ανάπτυξης με δομικές παρεμβάσεις στις καθυστερημένες αναπτυξιακά περιοχές (όπως είναι για παράδειγμα ανακατανομή κεφαλαίου και εργασίας μεταξύ περιφερειών, εγκατάσταση νέων παραγωγικών επενδύσεων και δημιουργία κινήτρων για νέες θέσεις απασχόλησης).

Ο στόχος όμως, της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης οδηγεί την περιφερειακή πολιτική στη δημιουργία εκείνων των συνθηκών που θα επιτρέψουν μακροπρόθεσμα την ύπαρξη ισότητας μεταξύ των περιφερειών. Αυτό σημαίνει εξάλειψη των ανισοτήτων που υφίστανται με τη μορφή διαφορετικών ρυθμών ανάπτυξης και επιπέδων εισοδήματος και ευημερίας⁵⁷. Αν ο στόχος είναι η επίτευξη ίσων ρυθμών ανάπτυξης, οι αρχικές ανισότητες θα διατηρηθούν και θα διευρυνθούν. Αν πάλι ο στόχος είναι ίσα επίπεδα εισοδήματος και ευημερίας, τότε θα πρέπει οι λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές να παρουσιάσουν ρυθμούς ανάπτυξης πολύ υψηλότερους από αυτούς των ανεπτυγμένων περιοχών, κάτι που στην πράξη αδυνατεί να εφαρμοστεί. Η *ισότητα* συνεπώς, απαιτεί μεγάλη προσπάθεια για να επιτευχθεί από την πλευρά της περιφερειακής πολιτικής. Κατά πόσο όμως είναι δυνατό αυτά τα εγχειρήματα για ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη να είναι ταυτόχρονα και *αποδοτικά*;

Η έννοια της αποδοτικότητας⁵⁸ στην περίπτωση της περιφερειακής πολιτικής μπορεί να αναφέρεται στη μεγιστοποίηση της αυξήσεως του πραγματικού Α.Εθ.Π της χώρας σε μακροχρόνια προοπτική ή ακόμη, να εκδηλώνεται με τη μεγαλύτερη

---

⁵⁶ Hix S., σελ.: 261.

⁵⁷ Ανδρικοπούλου Ελ., σελ.: 39-40.

⁵⁸ Vanhove N. και Klaassen L., σελ.: 189-191.

ωφέλεια της περιφερειακής πολιτικής σε σχέση με το κόστος της, χωρίς να εξετάζεται η μεγιστοποίηση του Α.Ε.Π. Η αποδοτικότητα επιπλέον, ενδεχομένως να αναφέρεται στη χρήση των δημόσιων πόρων με τέτοιο τρόπο, που να επιτυγχάνονται οι επιδιώξεις (μακροπρόθεσμα) της περιφερειακής πολιτικής ή τέλος, μπορεί να συνδέεται με το αποτέλεσμα, με την εφαρμογή των μέτρων περιφερειακής πολιτικής στις βοηθούμενες περιφέρειες. Συμπεραίνει κανείς, πως είναι πολύ πιθανό η επιδίωξη της ισότητας να μην ικανοποιεί τα κριτήρια αποδοτικότητας, λόγω του ότι η ανάπτυξη των μη αρκετά ανεπτυγμένων περιοχών χρειάζεται τόσο σε χρηματικά, όσο και σε χρονικά μεγέθη, εντονότερη προσπάθεια. Η προσπάθεια επίσης, που απαιτείται ώστε να δημιουργηθούν παρόμοιες, αν όχι ίσες συνθήκες ανάπτυξης σε κάθε περιοχή, είναι έργο αδύνατο για τα δεδομένα του δημοσίου τομέα.

Αυτό που συνεπώς προέχει, είναι το ζήτημα και ο στόχος της αποδοτικότητας, καθώς εάν οι προσπάθειες για ισότητα των περιφερειών δεν γίνουν με κριτήριο την αποδοτικότητα, τότε οι μη αποδοτικές επενδύσεις, και ως εκ τούτου η σπατάλη πόρων, θα προκαλέσουν προβλήματα στη συνολική εθνική οικονομία, τα οποία με τη σειρά τους πρόκειται να επιφέρουν επιβράδυνση στους ρυθμούς ανάπτυξης. Με τη χρήση άρα του κριτηρίου της αποδοτικότητας, οι περιφερειακοί στόχοι μετατρέπονται σε εθνικούς και η περιφερειακή πολιτική χρησιμοποιείται στην ουσία σαν ένα βασικό εργαλείο προώθησης της εθνικής ανάπτυξης. Χρειάζεται εν κατακλείδι, ο στόχος της αποδοτικότητας να είναι σε συνάρτηση τόσο με τις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, όσο και με τις εθνικές στρατηγικές, ούτως ώστε η ισότητα, που είναι και ο μακροπρόθεσμος στόχος της περιφερειακής πολιτικής, να είναι όσο το δυνατό περισσότερο πραγματοποιήσιμη.

II. Αξιολόγηση και Νέες Προοπτικές.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και έπειτα, οπότε μπορεί να θεωρηθεί πως υπάρχει ουσιαστική ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική, έχουν σημειωθεί σημαντικές αλλαγές και έχουν προκύψει μέχρι τις μέρες μας πολλές νέες προκλήσεις για την επίτευξη των στόχων της εν λόγω πολιτικής. Οι αρχές, οι στρατηγικές, οι πρωτοβουλίες, οι πόροι που αναδιανέμονται και οι στόχοι που προωθούν τη μείωση των ανισοτήτων στις περιφέρειες, αποδεικνύουν ότι με τον καιρό αυξάνεται η αποτελεσματικότητα της περιφερειακής πολιτικής. Η συνύπαρξη της ή αλλιώς, ο συμπληρωματικός της χαρακτήρας σε σχέση με τις αντίστοιχες εθνικές πολιτικές των κρατών μελών, έρχεται να προσδώσει ακόμη μεγαλύτερη σημασία στην αναγκαιότητα εφαρμογής της. Η δράση της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής δημιουργεί προστιθέμενη αξία στα μέλη της Ένωσης, διότι προστίθεται στους εθνικούς πόρους και βοηθάει να διατηρούνται οι επενδύσεις και η ανάπτυξη, ακόμα και σε περιόδους οικονομικής ‘λιτότητας’. Επιπρόσθετα, η εκτέλεση της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής αφήνει περιθώρια για πρωτοβουλίες και καινοτομίες, ενδυναμώνει την κοινωνία των πολιτών και προάγει την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων, ενώ όντας βασισμένη στη συνεργασία της Ένωσης, των κρατών μελών, των περιφερειών, των οικονομικών και κοινωνικών ‘συνεταίρων’ και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, προάγει την ανταλλαγή εμπειριών. Θετικό χαρακτηριστικό στοιχείο της περιφερειακής πολιτικής αποτελεί και το ότι οι ευρωπαϊκές επενδύσεις στις λιγότερο ευημερούσες περιοχές παράγουν και αποδίδουν ένα ουσιαστικό κέρδος – αντάλλαγμα στα πιο εύπορα κράτη μέλη και περιφέρειες, μέσω συμβάσεων και συμφωνιών, καθώς και μέσω της εξαγωγής εξοπλισμών, εργαλείων και πραγματογνωμών.

Η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική συνεισφέρει παράλληλα και στην τέλεση άλλων πολιτικών στην Ένωση. Ο στόχος της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στα πλαίσια του ευρωπαϊκού χώρου, συνδέεται με πλήθος άλλων κοινοτικών πολιτικών, που επίσης έχουν οικονομικές επιπτώσεις στις περιφέρειες. Η *κοινωνική πολιτική* επί παραδείγματι, εκφράζει συγγενείς στόχους με την περιφερειακή πολιτική στο βαθμό που συνεισφέρει στη συνοχή και προωθεί την κοινωνική διάσταση της εσωτερικής αγοράς. Ορισμένες από τις θεματικές που συνδέονται στενά με την περιφερειακή πολιτική είναι αυτές που αφορούν την απασχόληση, καθώς και την παιδεία και την επαγγελματική κατάρτιση. Θετική σχέση υπάρχει και με την

περιβαλλοντική πολιτική, καθώς η πολιτική της Κοινότητας επιδιώκει σε αυτό τον τομέα την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, την προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και την προώθηση μέτρων για την αντιμετώπιση περιβαντολλογικών προβλημάτων. Η εν λόγω πολιτική έχει θετικές επιπτώσεις στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές, στο βαθμό που μέσω αυτής μπορούν να αντληθούν πρόσθετοι πόροι, να υπάρξουν βελτιώσεις στην ποιότητα ζωής, αλλά και σε δραστηριότητες όπως ο τουρισμός, που σχετίζονται με την καλή ποιότητα περιβάλλοντος. Η πολιτική μεταφορών είναι άλλη μια πολιτική επιβοηθητική για την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς οι διαφορές στις συνθήκες μεταφορών δύναται να επηρεάσουν την εγκατάσταση των επιχειρήσεων στη μία ή την άλλη πλευρά των κοινών συνόρων. Η εκτέλεση άλλωστε, προγραμμάτων υποδομής (λόγου χάρη λιμενικά έργα και ευρωπαϊκοί άξονες που συνδέουν περιφέρειες) ανήκουν στα μέτρα εκείνα που αποσκοπούν στην τόνωση της ανταγωνιστικότητας σε περιφέρειες μη ανεπτυγμένες. Η πολιτική για την έρευνα και την τεχνολογία είναι εξίσου κρίσιμη για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές και χώρες, επειδή αποτελεί το κλειδί της ανάπτυξης, ενώ η παρέμβαση στην παιδεία και την επαγγελματική κατάρτιση κρίνονται ομοίως σημαντικές, λόγω του ότι αυξάνεται η επικοινωνία και η ανταλλαγή εμπειριών ανάμεσα στις περιφέρειες. Οι δράσεις στους τελευταίους τομείς προσδίδουν και μία αναπτυξιακή διάσταση, γιατί συμβάλλουν στη βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και στην προσαρμογή στις νέες και μεταβαλλόμενες ανάγκες και τεχνολογικές απαιτήσεις της παραγωγικής διαδικασίας.

Συμπεραίνουμε σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, πως η πολιτική για την οικονομική και κοινωνική συνοχή παράγει θετικά αποτελέσματα στις εδαφικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Μεταξύ όμως, των κρατών μελών και μεταξύ των περιφερειών εξακολουθούν να υφίστανται μεγάλες κοινωνικό-οικονομικές ανισότητες. Η κατάσταση αυτή δείχνει να επηρεάζεται και από τη διεύρυνση (1^η Μάη 2004) της Ευρώπης σε 25 κράτη μέλη⁵⁹ και που απεικονίζεται, μεταξύ άλλων, στην «Τρίτη έκθεση προόδου σχετικά με τη συνοχή: προς μία νέα εταιρική σχέση για την ανάπτυξη, την απασχόληση και τη συνοχή»⁶⁰.

Όπως έχει ήδη γραφεί, κύριος στόχος της πολιτικής συνοχής είναι η μείωση των ανισοτήτων στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών. Η πέμπτη κατά

---

⁵⁹ Η προσχώρηση αφορά οχτώ χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης: Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία, Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία, και δύο χώρες της Μεσογείου: Κύπρος και Μάλτα.

⁶⁰ COM (2005) 192 τελικό.

σειρά διεύρυνση της Ένωσης από την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε 25 κράτη μέλη όμως, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των επιπέδων των ανισοτήτων και ανομοιογένειας στην Ευρώπη, όπως φαίνεται και μέσα από τους ακόλουθους πίνακες και σχεδιαγράμματα⁶¹. Η έκταση και ο πληθυσμός της Ευρώπης αυξάνονται κατά ένα τρίτο και κατά 20% (από 381 εκατ. σε 455 εκατ. κατοίκους) αντίστοιχα, ενώ το κοινοτικό Α.Εγ.Π παρουσιάζει άνοδο μόνο κατά 5%.

Σχετικά μεγέθη παλαιών και νέων κρατών μελών στην Ε.Ε25.

	Ε.Ε 15	10 νέα μέλη
Έκταση	81%	19%
Πληθυσμός	84%	16%
Α.Ε.Π	95%	5%

Βασικά μεγέθη.

	Πληθυσμός σε εκατ.	Έκταση τετρ.χιλ	Α.Ε.Π (2002) δισ.ευρώ
Ε.Ε-25	454.9	3.972.868	9612,7
Ε.Ε-15	380.8	3.234.295	9168,5
10 νέα κράτη μέλη	74.1	738.574	444,1
Τσεχία (CZ)	10.2	78.865	78,2
Εσθονία (EE)	1.3	45.227	6,9
Κύπρος (CY)	0.7	9.251	10,8
Λετονία (LV)	2.3	64.589	8,9
Λιθουανία (LT)	3.4	65.300	14,7
Ουγγαρία (HU)	10.1	93.034	68,9
Μάλτα (MT)	0.4	316	4,4
Πολωνία (PL)	38.2	312.685	202,3
Σλοβενία (SI)	2.0	20.273	23,3
Σλοβακία (SK)	5.4	49.033	25,7

⁶¹ Ό.π. Βλ. ακόμη: www.europa.eu.int, www.ine.gsee.gr, www.europa.eu.int/comm/eurostat/ και www.mnec.gr

Τα νέα κράτη μέλη επιπλέον, έχουν χαμηλότερα επίπεδα κατά κεφαλήν εισοδήματος και ποσοστά απασχόλησης από τα λοιπά κράτη μέλη της Ένωσης. Έχουν επιδείξει ωστόσο, σημαντικό δυναμισμό τα τελευταία χρόνια, λαμβάνοντας υπόψη και την προενταξιακή ενίσχυση, επιτυγχάνοντας υψηλά επίπεδα ανάπτυξης του Α.Ε.Π και της παραγωγικότητας. Αν και οι ρυθμοί ανάπτυξης στις δέκα νέες χώρες από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 είναι μεγαλύτεροι από το μέσο όρο της Ένωσης των 15, πρόκειται ωστόσο για ρυθμούς ανάπτυξης που παραμένουν ευάλωτοι και σε πολλές χώρες δεν συνδέονται με την βελτίωση της απασχόλησης, για αυτό άλλωστε και στις περισσότερες από τις Χ.Κ.Α.Ε η ανεργία αυξάνεται. Όσο αφορά την απασχόληση, το ποσοστό της στα κράτη μέλη εξακολουθεί να υπολείπεται του στόχου 70% ως το 2010 (όπως και του στόχου 67%) που είχε τεθεί στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισσαβόνας, και το 2003 ανέρχεται στο 62,9% για την Ε.Ε-25. Μόνο σε τέσσερα κράτη μέλη (Δανία, Σουηδία, Ην. Βασίλειο και Κάτω Χώρες) το ποσοστό απασχόλησης ανέρχεται στο 70% και για να επιτευχθεί ο στόχος του 2010, χρειάζεται να δημιουργηθούν περίπου 22 εκατ. θέσεις εργασίας.

Ποσοστά ανεργίας (2002).

Πολωνία	20
Ουγγαρία	5,6
Τσεχία	7,3
Σλοβακία	19,4
Λιθουανία	13,1
Λετονία	12,9
Σλοβενία	6
Εσθονία	9,1
Κύπρος	5,3
Μάλτα	7,5
10 νέα μέλη	15,1
Ε.Ε 15	7,5
Βουλγαρία	18,6
Ρουμανία	8
Τουρκία	10,4

Πηγή: Eurostat, 2003.

Ποσοστά ανεργίας στα 10 νέα μέλη το 1995 και το 2003.

Κράτη μέλη	1995	2003
Κύπρος	2,6	4,4
Τσεχία	4	7,6
Εσθονία	9,7	10,1
Ουγγαρία	10,2	5,8
Λετονία	18,9	10,5
Λιθουανία	17,1	12,7
Μάλτα	3,7	7,8
Πολωνία	13,3	19,2
Σλοβακία	13,1	17,1
Σλοβενία	7,4	6,5

Πηγή: Eurostat, 2004.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η εικόνα διαφέρει, καθώς μόνο το ένα τέταρτο του πληθυσμού της Ε.Ε-25 διαμένει σε περιφέρειες που έχουν αγγίξει το στόχο του 70% για το ποσοστό απασχόλησης, που αυτό αλλιώς σημαίνει ότι από τις 254 περιφέρειες της Ευρώπης, οι 200 υπολείπονται του ποσοστού που έχει τεθεί ως στόχος.

Οι διαφορές στα επίπεδα παραγωγικότητας μεταξύ κρατών μελών είναι πιο έντονες από τις διαφορές στα ποσοστά απασχόλησης, με τα δέκα νέα κράτη μέλη να βρίσκονται στις τελευταίες βαθμίδες της κλίμακας και την παραγωγικότητά τους να είναι κάτω από το ανάλογο ποσοστό όλων των χωρών της Ε.Ε-15. Για να επιτευχθεί συνεπώς, η σύγκλιση χρειάζεται να συνεχιστεί η ανοδική πορεία τόσο της απασχόλησης, όσο και της παραγωγικότητας.

Επί 105 εκατομμυρίων πολιτών που διαβιούν στις εν λόγω χώρες, πάνω από 98 εκατομμύρια βρίσκονται σε περιφέρειες με κατά κεφαλήν Α.Εγχ.Π κατώτερο του 75% του μέσου κοινοτικού όρου της διευρυμένης Ευρώπης. Η μέση ευμάρεια ανά κάτοικο στην Ένωση των 25 μειώνεται περίπου κατά 12.5%, ενώ η αναλογία πληθυσμού που βιώνει στις περιφέρειες με καθυστέρηση ανάπτυξης αυξάνεται σε 25% από 20%.

Οι ανάγκες συνεπώς, των νέων χωρών είναι μεγάλες σε οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς: βιομηχανίες, μεταφορές, περιβάλλον, προσόντα ανθρώπινου δυναμικού, και χρειάζεται να καταβληθούν συνεχείς και σοβαρές προσπάθειες για να αναπτυχθούν, λόγου χάρη, τα εθνικά δίκτυα μεταφοράς και να ενταχθούν στα διευρωπαϊκά δίκτυα. Η προσχώρηση των ΧΚΑΕ αποτέλεσε σημαντική πρόκληση για την πολιτική οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ένωσης, και δυνάμει της αρχής της αλληλεγγύης, οι ευρωπαϊκές διαρθρωτικές πολιτικές θα πρέπει να εστιάσουν στις αναπτυξιακά καθυστερημένες περιφέρειες αυτών των χωρών, δηλαδή στο σύνολο σχεδόν αυτών. Δεν πρέπει από την άλλη να ξεχνιούνται ούτε οι αποκλίσεις που είχαν οι 15 χώρες μέλη της Ε.Ε, καθώς συνεχίζουν να υφίστανται, και η περιφερειακή πολιτική πρέπει να τις λαμβάνει υπόψη της. Μέσα στα πλαίσια άλλωστε, της Ε.Ε των 27⁶² (οι 15 παλαιότερες χώρες, τα 10 νέα κράτη μέλη και άλλα δύο κράτη της Βαλκανικής: η Βουλγαρία με τη Ρουμανία που πρόκειται να ενταχθούν στην Ένωση το 2007)⁶³, έχουν εκ των πραγμάτων δημιουργηθεί ομάδες χωρών σύμφωνα με το εισόδημά τους, οι οποίες διακρίνονται στις:

- ~ 12 χώρες και προϋπάρχοντα μέλη της Ε.Ε, που το εισόδημά τους είναι άνω του μέσου κοινοτικού,
- ~ 3 παλαιότερες χώρες: Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, και τα 3 νεότερα μέλη: Κύπρο, Σλοβενία και Τσεχική Δημοκρατία, που το εισόδημά τους πλησιάζει το 87% του μέσου κοινοτικού για την Ε.Ε-27, και τέλος,
- ~ 9 υπόλοιπες χώρες με εισόδημα κατώτερο του 40% του κοινοτικού μέσου όρου.

Τα κράτη μέλη, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς, και οι περιφέρειες έχουν ανάγκη στήριξης από τις κοινοτικές πολιτικές, ώστε να υπερβούν τα μειονεκτήματά τους, να αναπτύξουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους και να εξελιχθούν μέσα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Ο προγραμματισμός, η εταιρική σχέση, η συγχρηματοδότηση και η αξιολόγηση χρειάζεται να παραμείνουν ως γενικές αρχές

---

⁶² Η νέα Ευρώπη των 27 κρατών μελών πρόκειται να είναι αυξημένη κατά 23% σε έκταση και κατά 20% σε πληθυσμό.

⁶³ Εκκρεμής και άμεσα συνδεδεμένη με την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος, παραμένει η τύχη της Τουρκίας.

της περιφερειακής πολιτικής, η οποία την χρονική περίοδο 2007-2013⁶⁴ θα εστιάζεται σε περιορισμένο πλήθος βασικών θεμάτων, όπως είναι το περιβάλλον και η πρόληψη κινδύνων, η καινοτομία και οι υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Η ύπαρξη δε, των στόχων 1, 2 και 3 πρόκειται να αντικατασταθεί από τρεις κοινοτικούς άξονες, προκειμένου να τεθούν σε εφαρμογή οι νέες προτεραιότητες. Οι άξονες αυτοί είναι οι εξής:

α) στόχος ‘σύγκλιση’ (convergence objective): θα επιταχύνει την οικονομική σύγκλιση των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών στηρίζοντας την αύξηση και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης [Ταμείο Συνοχής, Ε.Κ.Τ, Ε.Τ.Π.Α].

β) στόχος ‘περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση’ (regional competitiveness and employment objective): η Επιτροπή προτείνει διπλή προσέγγιση → περιφερειακά προγράμματα που θα δώσουν τη δυνατότητα καλύτερης πρόβλεψης των οικονομικών μεταβολών, υποστηρίζοντας την επιχειρηματικότητα, την κοινωνία της πληροφορίας, την καινοτομία, την προστασία του περιβάλλοντος και άλλα [Ε.Τ.Π.Α], → εθνικά προγράμματα που θα συνδράμουν στην προσαρμογή του ενεργού πληθυσμού στις εξελίξεις της εργασίας την προαγωγή της απασχόλησης και στην απασχόληση κατηγοριών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, όπως εθνικές μειονότητες και μειονεκτούντα άτομα [Ε.Κ.Τ].

γ) στόχος ‘συνεργασία περιοχών’ (European territorial cooperation objective): για την ενδυνάμωση της συνεργασίας σε τρία επίπεδα: διασυνοριακή μέσω κοινών προγραμμάτων, συνεργασία μεταξύ διεθνικών ζωνών και δίκτυα για συνεργασία και ανταλλαγή εμπειριών στην Ένωση, ούτως ώστε να ενθαρρυνθεί μια ισορροπημένη, αρμονική και σταθερή ανάπτυξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο [Ε.Τ.Π.Α].

Οι κυριότερες προτάσεις της Επιτροπής για τους στόχους και τα χρηματοδοτικά μέσα για την πολιτική συνοχής στο διάστημα 2007-2013 καταγράφονται συνοπτικά στον ακόλουθο πίνακα⁶⁵:

---

⁶⁴ Για περισσότερα βλ.: www.europa.eu.int/inforegio

⁶⁵ Πηγή από: www.europa.eu.int/comm/regional_policy

2000-2006		2007-2013	
Στόχοι	Χρηματοδοτικά όργανα	Στόχοι	Χρηματοδοτικά όργανα
Ταμείο Συνοχής	Ταμείο Συνοχής	Συνοχή	Ε.Τ.Π.Α
Στ.1	Ε.Τ.Π.Α Ε.Κ.Τ Ε.Γ.Τ.Π.Ε Χ.Μ.Π.Α		Ε.Κ.Τ Ταμείο συνοχής
Στ.2	Ε.Κ.Τ Ε.Τ.Π.Α	Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση →Περιφερειακό επίπεδο →Εθνικό επίπεδο	Ε.Τ.Π.Α
Στ.3	Ε.Κ.Τ		Ε.Κ.Τ
INTERREG	Ε.Τ.Π.Α	Ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία	Ε.Τ.Π.Α
URBAN	Ε.Τ.Π.Α		
EQUAL	Ε.Κ.Τ		
LEADER +	Ε.Γ.Τ.Π.Ε-τμήμα προσανατολισμού		
Αγροτική ανάπτυξη και αναδιάρθρωση στον τομέα αλιείας περιοχών εκτός του στ.1	Ε.Γ.Τ.Π.Ε-τμήμα εγγυήσεων Χ.Μ.Π.Α		
9 στόχοι	6 όργανα	3 στόχοι	3 όργανα

Έχοντας αναφερθεί στα πιο σημαντικά τουλάχιστον μέσα και στοιχεία της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, είναι δυνατό τώρα να γίνει αναφορά στην

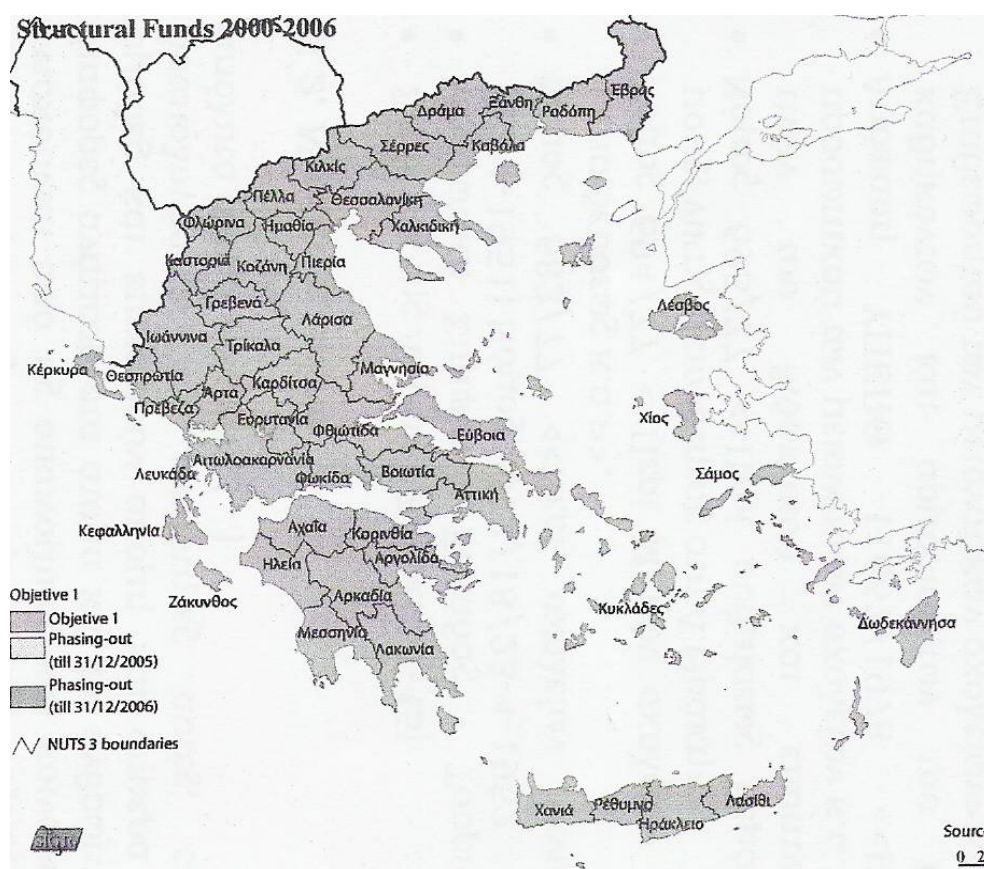

περίπτωση μιας χώρας κράτους μέλους της Ένωσης, και σε συνδυασμό με τα προαναφερόμενα, να παρουσιαστούν οι επιδράσεις, τα αποτελέσματα και οι αλλαγές που σημειώνονται στο εσωτερικό της. Αυτά όμως πρόκειται να γίνουν έχοντας πάντα ως δεδομένο, ότι η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική λειτουργεί σε συνδυασμό, συμπληρώνοντας τις αντίστοιχες εθνικές πολιτικές, και αυτός ο συσχετισμός και η αλληλεπίδραση δηλώνει και την αποτελεσματικότητά της. Η περίπτωση που εξετάζεται αφορά την Ελλάδα, μια χώρα σαφώς όχι από τις ευπορότερες της Ένωσης, αλλά ούτε και από τις πιο μη αναπτυγμένες στην Ε.Ε-25. Ο βαθμός πίεσής της για προσαρμοστικότητα είναι υψηλός, καθώς η εναρμόνιση μεταξύ ευρωπαϊκών θεσμών και εθνικών δομών είναι σχετικά χαμηλή, ενώ μέσα και από στατιστικά στοιχεία, θα γίνει προσπάθεια να καταδειχτεί η πρόοδος της στα πλαίσια της υπό εξέταση πολιτικής, ο βαθμός επιρροής της Ε.Ε στο εσωτερικό της χώρας, τα θετικά βήματα που έχουν σημειωθεί και εν γένει, τι σημαίνουν όλα αυτά για μια χώρα όπως η Ελλάδα.

Η Περίπτωση της Ελλάδας.

i. Ανασκόπηση της εξέλιξης της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής

Η Ελλάδα ανήκει στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επωφελούνται αρκετά από την ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική, καθώς εντάσσεται στις χώρες εκείνες που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής και ολόκληρο το έδαφός της, όσο αφορά τους στόχους της Ένωσης, ανήκει στα πλαίσια του στόχου 1, όπως δείχνει και ο παρακάτω χάρτης.

Για την αναπτυξιακή της πορεία έχουν δαπανηθεί μεγάλα χρηματικά ποσά και η πίεση για την προσαρμοστικότητα της είναι ακόμη έντονη. Βασικό άξονα της περιφερειακής πολιτικής, όπως έχει ήδη καταγραφεί, αποτελεί η ορθολογική κατανομή και συνάρθρωση πόρων και δραστηριοτήτων, με τέτοιο τρόπο που να εξασφαλίζεται και να προάγεται η αποτελεσματική διαδικασία ανάπτυξης της οικονομίας, αλλά και η βαθμιαία εξάλειψη των μεταξύ περιφερειών ανισοτήτων στα επίπεδα ευημερίας γενικά.

Η περιφερειακή πολιτική, συνεπώς, ως μέσο πραγμάτωσης στόχων περιφερειακής ανάπτυξης, επιδιώκει να συμβάλει στην εξέλιξη και ανάπτυξη της δομής του ελλαδικού χώρου, με τέτοιο τρόπο, ώστε σε κάθε γεωγραφικό επίπεδο (περιφέρεια, νομό, κοινότητα, επαρχία) να δημιουργούνται ισότιμες και διαφοροποιημένες συνθήκες ποιότητας ζωής και περιβάλλοντος⁶⁶. *Ισότιμες*, στο βαθμό που ικανοποιούν βασικές οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες, όπως για εργασία και εκπαίδευση, των κατοίκων, και *διαφοροποιημένες* στο βαθμό που διαμορφώνονται από, ή αναδεικνύουν, τις γεωγραφικές, οικολογικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής. Προτού όμως αναφερθεί και σχολιαστεί η αναπτυξιακή πορεία της Ελλάδας σε σχέση με την περιφερειακή πολιτική, μαζί και οι πιο πρόσφατες φάσεις της εξέλιξής της ανάμεσα σε 25 χώρες και 254 περιφέρειες που συγκροτούν την Ένωση, χρήσιμο είναι να παρουσιαστεί με συνοπτικό τρόπο μια ανασκόπηση της ανάπτυξης και εξέλιξης του περιφερειακού προγραμματισμού της⁶⁷.

Οι βάσεις στην ουσία, της περιφερειακής πολιτικής στην Ελλάδα μπορούν να εντοπιστούν στα τέλη της δεκαετίας του 1950, μαζί με τις πρώτες προσπάθειες για τον προγραμματισμό οικονομικής ανάπτυξης⁶⁸. Στο 'Πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης για την Ελλάδα, 1960-1964' τέθηκε αφενός το περιφερειακό ζήτημα, ενώ τονίστηκε αφετέρου και η ανάγκη περιφερειακής πολιτικής για την αποτελεσματική προαγωγή μιας λύσης στο πρόβλημα των ανισοτήτων που εμφανιζόταν σε διαφορετικές περιοχές της χώρας. Έκτοτε, η σπουδαιότητα της περιφερειακής πολιτικής στον εθνικό σχεδιασμό, οι δημόσιες επενδύσεις και η υιοθέτηση μέτρων για την προώθηση οικονομικής ανάπτυξης στη χώρα, έγιναν πιο έκδηλα.

Η χρονική περίοδος 1964-1974 χαρακτηρίστηκε από τη χορήγηση οικονομικών κινήτρων, την κατηγοριοποίηση των περιφερειών σύμφωνα με το

---

⁶⁶ Κατοχιανού Δ., Κομίλης Π., σελ.: 124-131.

⁶⁷ Ο περιφερειακός προγραμματισμός μπορεί να ορισθεί ως η διαδικασία κατάρτισης, πραγματοποίησης και συντονισμού προγραμμάτων οικονομικής ανάπτυξης στις περιφέρειες ενός κράτους. Μπορεί να είναι: ⇒ *μακροπεριφερειακός*, όταν έχει ως αντικείμενο τα μεγέθη του οικονομικού- εισοδηματικού κυκλώματος των περιφερειών, π.χ. επενδύσεις, κατανάλωση, εισόδημα. ⇒ *τομεακός*, όταν αναφέρεται στην οικονομική διάρθρωση των περιφερειών και δίνει απαντήσεις σε προβλήματα, όπως ποιες βιομηχανίες μπορούν να εγκατασταθούν αποδοτικά σε μια περιφέρεια, και ⇒ *χωροταξικός*, όταν περιορίζεται στον καθορισμό των χρήσεων της γης στις διάφορες περιφέρειες. Για περισσότερα βλ.: Καζάκος Π., σελ.: 173-176.

⁶⁸ Konsolas N., Papadaskalopoulos Ath., Plaskovitis II., σελ.: 1-2.

επίπεδο ανάπτυξής τους⁶⁹, την εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων για τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές, την εγκαθίδρυση βιομηχανικών περιοχών, την δραστηριοποίηση υπηρεσιών περιφερειακής ανάπτυξης και άλλα. Την επόμενη τετραετία (1975-1979) έμφαση δόθηκε στη χορήγηση κινήτρων ανάπτυξης στις παραμεθόριες περιοχές, στην ενίσχυση επιχειρήσεων σύμφωνα με τον οικονομικό τομέα στον οποίο λειτουργούν και σε προγράμματα υποδομής, όπως αεροδρόμια.

Στα 1980 η σύνδεση των ελληνικών εγχειρημάτων για την άσκηση περιφερειακής πολιτικής με την ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική, ξεκίνησε με την εισαγωγή του νόμου 1116/81⁷⁰. Κύριο χαρακτηριστικό του εν λόγω νόμου ήταν η εντατικοποίηση των παρεμβάσεων μέσω της χορήγησης κεφαλαιουχικών παροχών σε περιφερειακή κλίμακα, ο σχεδιασμός του πρώτου ειδικού 'Προγράμματος Περιφερειακής Ανάπτυξης 1981-1985', το οποίο κάλυπτε όλες τις ελληνικές περιφέρειες, καθώς και η συλλογή των πρώτων επιχορηγήσεων από το Ε.Τ.Π.Α και τα πρώτα δάνεια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

Αναλυτικότερα, όσο αφορά το 'Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης 1981-1985' είχε ιδιαίτερη σημασία καθώς η απουσία του θα σήμαινε τον κίνδυνο η Ελλάδα να μη μπορεί να αντλήσει πόρους από το Ε.Τ.Π.Α, ικανοποιούσε ωστόσο, σε πολύ γενικές γραμμές, τις κοινοτικές προδιαγραφές. Μερικές από τις κύριες αδυναμίες⁷¹ του ήταν ότι τα ποσοτικά στοιχεία γύρω από τα πληθυσμιακά, οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη ήταν ανεπαρκή, οι στόχοι είχαν καταγραφεί χωρίς προτεραιότητες, ενώ τα μέσα που θα οδηγούσαν στην πραγματοποίηση των στόχων, αποτελούσαν απλούς καταλόγους έργων που ήταν υπό κατασκευή και γενικόλογες υποσχέσεις. Το περιφερειακό πρόγραμμα 1981-'85 δεν συνέβαλε συνεπώς, στην συγκεκριμενοποίηση των προθέσεων του κράτους, ούτε στη διατύπωση δεσμεύσεων σχετικά με την ανάπτυξη των περιφερειών. Παρόλα αυτά, το εν λόγω πρόγραμμα ήταν μια 'άσκηση' της κεντρικής διοίκησης πάνω σε θέματα περιφερειακού προγραμματισμού.

Αμέσως μετά τις εκλογές του 1981, η κυβέρνηση κίνησε τις διαδικασίες αναθεώρησης του νόμου 1116/81, που κατέληξαν στο νόμο 1262/82⁷² για την παροχή κινήτρων ενίσχυσης της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας, που

⁶⁹ Διακρίνονται τρεις κατηγορίες περιφερειών χονδρικά: α) καθυστερημένες και σχετικά στάσιμες ('προβληματικές' σε ορολογία Ε.Κ), β) αναπτυσσόμενες και γ) μεγάλα αστικά βιομηχανικά κέντρα Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο.

⁷⁰ Καζάκος Π., σελ.: 153-160.

⁷¹ Ο.π σελ., 177.

⁷² Ο.π υποσημείωση 67, και: Κατοχιανού Δ., Κομίλης Π., σελ.: 51-52.

αποσκοπεί στην επίτευξη ενός ταχύτερου ρυθμού ανάπτυξης, στην εφαρμογή της αποκέντρωσης και στην πραγμάτωση της κοινωνικής αλλαγής. Ο νόμος προέβλεπε επίσης, ορισμένες κατηγορίες κινήτρων για παραγωγικές επενδύσεις⁷³ όπως είναι οι επιχορηγήσεις (κεφαλαιουχικές ενισχύσεις από το κράτος), φορολογικές ελαφρύνσεις για τα καθαρά κέρδη των επιχειρήσεων, αυξημένες αποσβέσεις και επιδοτήσεις επιτοκίων από τραπεζικά ή ομολογιακά δάνεια. Ο εν λόγω νόμος ενδυνάμωσε τις διαδικασίες αποκέντρωσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί, μέσω του πενταετούς προγράμματος 1983-'87, το οποίο εγκαθίδρυε τις αρχές του δημοκρατικού σχεδιασμού και τόνιζε τα προβλήματα και τη δυναμική ανάπτυξης όλων των νομαρχιών της χώρας. Η διαδικασία δε, κατάρτισης του προγράμματος παρουσίασε την ιδιοτυπία ότι περιείχε το στοιχείο της συμμετοχής των περιφερειών, με τη μορφή της κατά νομούς καταγραφής προβλημάτων, στόχων και έργων που υποδείκνυαν οι τοπικοί φορείς⁷⁴. Αξίζει ωστόσο, να σημειωθεί πως μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καταρτίστηκαν 'ολοκληρωμένα' προγράμματα ανάπτυξης για μερικούς νομούς της χώρας, ή ακόμη και για τμήματα αυτών, με χαμηλά εισοδήματα και επίπεδα ανάπτυξης που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα. Και λέγοντας 'ολοκληρωμένα' προγράμματα, νοείται πως ήταν προγράμματα που προέβλεπαν συντονισμένη δράση των διαφόρων φορέων που πρόκειται να παρέμβουν στις περιοχές αυτές.

Η τελευταία περίοδος περιφερειακού σχεδιασμού στην Ελλάδα, ξεκινάει με την εφαρμογή των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (1986-1992) και τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, που σηματοδοτούν την τελική ενσωμάτωση της ελληνικής περιφερειακής πολιτικής στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Οι λόγοι που αιτιολογούν την εγκαθίδρυση της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής εξετάστηκαν στο πρώτο τμήμα της μελέτης, όσο αφορά όμως την περίπτωση της Ελλάδας χρειάζεται να ειπωθεί πως, αφενός η ενιαία αγορά και η Οικονομική και Νομισματική Ένωση αποτελούσαν σοβαρές 'απειλές' στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, ειδικά τις ενταγμένες στον στόχο 1 περιοχές, όπως ήταν η Ελλάδα, και αφετέρου, κάποιες συγκεκριμένες χώρες (κυρίως Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία) δεν είχαν τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους για την

---

⁷³ Λόγου χάρι: κατασκευή εργοστασίων, αγορά νέων εγκαταστάσεων και ανέγερση νέων εργατικών κατοικιών για τη στέγαση του προσωπικού μιας επιχείρησης.

⁷⁴ Καζάκος Π., σελ.: 179.

αντιμετώπιση των περιφερειακών προβλημάτων τους, τα οποία ήταν μεγαλύτερα σε όρους ποσοτικών και σε σημασία από αυτά των πλουσιότερων κρατών μελών.

ii. Αιτίες των Περιφερειακών Ανισοτήτων.

Οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα ήταν έντονες και παρά το γεγονός ότι το φαινόμενο της άνισης περιφερειακής ανάπτυξης είναι γενικό, υπάρχουν διαφορές στην έκταση, τις τάσεις και τις μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται. Διαφορές σημειώνονται όχι μόνο ανάμεσα σε χώρες με ανόμοια οικονομικά συστήματα, αλλά και σε χώρες με το ίδιο οικονομικό σύστημα, ή ακόμα στο εσωτερικό μιας χώρας σε διαφορετικές ιστορικές φάσεις. Με την άνιση ανάπτυξη των περιφερειών συμβάδισαν επίσης και οι δημογραφικές εξελίξεις στη χώρα, όπως και άλλα στοιχεία που συγκροτούν τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής πραγματικότητας.

Το περιφερειακό πρόβλημα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, άρα και στα πλαίσια της Ελλάδας, αποτελείται από τέσσερα επίπεδα⁷⁵, τα οποία υποδηλώνουν κάποιες αιτίες των περιφερειακών ανισοτήτων. Το πρώτο εξ αυτών, αφορά τις μεταβολές στην αγορά εργασίας που προκύπτουν κυρίως από την τεχνολογική εξέλιξη και ειδικότερα, από την εφαρμογή της στην παραγωγική διαδικασία και τη διοίκηση. Οι αλλαγές αυτές προκάλεσαν το διαχωρισμό μεταξύ της ειδικευμένης και μη εργατικής δύναμης, που είχε ως συνέπεια την αυξημένη ζήτηση των πρώτων και την απώλεια θέσεων των δεύτερων. Με τη σειρά της αυτή η κατάσταση οδήγησε στην αύξηση του ποσοστού ανεργίας και στη δημιουργία ανισοτήτων σε όρους καταμερισμού εργασίας, επιφέροντας όχι μόνο εισοδηματικές, αλλά και χωρικές ανομοιότητες. Το δεύτερο επίπεδο σχετίζεται με τις νέες εξελίξεις στο παγκόσμιο εμπόριο και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτές οι μεταβολές συνοδεύονται από τον έντονο ανταγωνισμό σε διεθνή κλίμακα, δημιουργώντας σημαντικές ανακατατάξεις στον χωρικό καταμερισμό των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Σε ένα τρίτο επίπεδο, παρατηρούνται τα ζητήματα εκείνα που αφορούν τη διαχείριση του περιβάλλοντος και την προστασία του, να αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, προσδίδοντάς τους μια δυναμική που δίνει οικολογική διάσταση στο περιφερειακό πρόβλημα, η οποία επίσης ενεργεί σαν ένα αποδεκτό και αναμφισβήτητο εφόδιο στη διαδικασία περιφερειακής ανάπτυξης. Το τέταρτο επίπεδο έχει να κάνει με την πληθυσμιακή κινητικότητα και τις επιδράσεις της στην εδαφική αναδιάρθρωση με τις πληθυσμιακές συγκεντρώσεις. Η μετανάστευση κυρίως εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και η εισροή οικονομικών προσφύγων από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη προς τις

---

⁷⁵ Konsolas N., Papadaskalopoulos Ath., Plaskovitis II., σελ.: 3-4.

υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, συντελούν σε μία συνεχή μεταλλαγή του status quo, η ανάλυση της οποίας είναι απαραίτητη για το χειρισμό του περιφερειακού προβλήματος.

Μερικά στοιχεία⁷⁶, ειδικότερα, που μπορούν να συμπεριληφθούν στην εξήγηση της άνισης ανάπτυξης των ελληνικών περιφερειών⁷⁷ είναι τα ακόλουθα:

⇒ Εγγενείς γεωγραφικές και ιστορικές εθνικές συνθήκες, όπως είναι η δυσμενής γεωγραφική θέση της χώρας και η συγκοινωνιακή της θέση σε σχέση με άλλες αναπτυγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες και η άνιση κατανομή του πληθυσμού στο χώρο. Η μορφολογία της Ελλάδας που τη καθιστά ως την πλέον νησιωτική χώρα και μια από τις πιο ορεινές χώρες της Ευρώπης, δημιουργεί μια σειρά από συνθήκες που σχετίζονται κατά κύριο λόγο με την προσπελασιμότητα, τα μεγέθη των τοπικών αγορών και τις συνθήκες διαβίωσης που δεν ευνοούν την ισόμετρη ανάπτυξη της χώρας. Η εγκατάσταση μεγάλου μέρους προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής στην Αθήνα δημιούργησε μια άλλη κλίμακα δεδομένων στην πόλη και τη διαφοροποίησε από τις υπόλοιπες πόλεις της χώρας⁷⁸.

⇒ Μαζικές μετακινήσεις από αγροτικές περιοχές σε αστικές, κυρίως στα δύο μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και Θεσσαλονίκης, και μαζικές μετακινήσεις ανάμεσα σε γεωγραφικά διαμερίσματα και νομούς. Το κύμα φυγής που κατά τα έτη 1951-1961 παρατηρήθηκε στην Πελοπόννησο και τα νησιά του Αιγαίου και Ιονίου, επεκτάθηκε την επόμενη δεκαετία σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα. Μεγάλη πληθυσμιακή εισροή στα κύρια αστικά κέντρα της χώρας σημειώθηκε από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα, λόγω της 'καταστροφής' των αγροτικών περιοχών κατά τη διάρκεια του Β' παγκόσμιου πολέμου, καθώς και εξαιτίας του Ελληνικού εμφυλίου, όπου τα βόρεια σύνορα της χώρας ήταν κλειστά, και της συγκέντρωσης παραγωγικών δυνάμεων στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Η δημογραφική εξέλιξη έχει κατά συνέπεια, επιφέρει μια ασυμμετρία στη χωρική κατανομή των κατοίκων με

---

⁷⁶ Καζάκος Π., σελ.: 121-131. Βλ. και: Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., σελ.: 42-97.

⁷⁷ Οι ελληνικές περιφέρειες είναι οι εξής δεκατριές: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Ιόνια νησιά, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Περιφέρεια Αττικής, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο και Κρήτη. Ο θεσμός της περιφέρειας εισάγεται στο διοικητικό σύστημα της χώρας με το Ν. 1622/1986, «Τοπική Αυτοδιοίκηση-περιφερειακή ανάπτυξη και δημοκρατικός προγραμματισμός».

⁷⁸ Υπολογίζεται ότι το 1923 εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα 246.000 πρόσφυγες, αυξάνοντας τον πληθυσμό κατά 55%. Η απογραφή του πληθυσμού το 1921 καταγράφει 453.000 κατοίκους ως πληθυσμό της Αθήνας, ενώ το 1928 αυτοί αγγίζουν τους 802.000. Το μεγαλύτερο μέρος της εν λόγω μεταβολής οφείλεται στην εισροή προσφύγων.

την υπερβολική για το μέγεθος της χώρας συγκέντρωση ανθρώπινων μαζών στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη.

⇒ Το ξένο και συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης που εισήχθη το δέκατο ένατο αιώνα στην Ελλάδα, συνέβαλε ουσιαστικά στις ανισομέρειες της ανάπτυξης μεταξύ της Αθήνας και της υπόλοιπης χώρας. Ο συγκεντρωτικός κρατικός μηχανισμός που έχει την έδρα του στο κέντρο, οδήγησε τις υπόλοιπες πόλεις της χώρας στο να χάσουν την αυτόνομη λειτουργία τους και να γίνουν άμεσα εξαρτημένες από την πρωτεύουσα.

⇒ Οικονομικοί λόγοι και η επενδυτική δραστηριότητα κεφαλαίου του εξωτερικού, με τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες να παρουσιάζουν την τάση να συγκεντρώνονται στο κέντρο και τις πολυεθνικές εταιρίες να επιλέγουν εθνικά και περιφερειακά κέντρα για την εγκατάσταση των βιομηχανιών που απαιτούν ειδικευμένη εργασία.

Οι λόγοι που προαναφέρθηκαν, αλλά και τα επίπεδα που συγκροτούν το περιφερειακό πρόβλημα, καταδεικνύουν τόσο την έκτασή του, όσο και την αναγκαιότητα επίλυσης ή διόρθωσης των περιφερειακών ανισοτήτων. Για να επιτευχθεί αυτό όμως, χρειάζεται να τεθούν κάποιοι στόχοι, να οριστούν προτεραιότητες, καθώς και να χρησιμοποιηθούν ορισμένα μέσα, ούτως ώστε να ασκηθεί η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα.

iii. Η εξέλιξη των κύριων στόχων, μέσων και προτεραιοτήτων.

Το χρονικό διάστημα μεταξύ 1986-1993 χαρακτηρίζεται από τη ‘διάσπαση’ της περιφερειακής πολιτικής σε επιμέρους μικρότερα διαρθρωτικά έργα. Μια μεταγενέστερη εκτίμηση των κύριων στόχων της πολιτικής στην εν λόγω περίοδο, είναι η αναγκαιότητα χειρισμού των υπανάπτυκτων αγροτικών περιοχών σε σχέση με τη βασική υποδομή, τις συνθήκες διαβίωσης και την υποστήριξη οικονομικών δραστηριοτήτων⁷⁹. Η εμπειρία της ραγδαίας αστικοποίησης στην δεκαετία του ’70 και οι αλλαγές στις καταναλωτικές συνήθειες στην ύπαιθρο, λόγω της αύξησης των αγροτικών εσόδων μέσω της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, συγκρότησαν τους κύριους λόγους για την εκτέλεση αυτής της πολιτικής. Ο στόχος αυτός, ωστόσο, δεν περιελάμβανε πτυχές της παραγωγικότητας και της ποιότητας, εστιάζοντας κυρίως στην ποσοτική επέκταση και εξάπλωση τομέων του δημοσίου (όπως μεταφορές) και σε ιδιωτικές επενδύσεις (όπως ξενοδοχειακές μονάδες). Επιπλέον, οδήγησε σε σημαντική καθυστέρηση στην έναρξη μεγάλων έργων υποδομής, τα οποία ήταν ουσιαστικής σημασίας για τη χώρα.

Τα επόμενα χρόνια (1994-1999) μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε στην επίτευξη ολοκληρωμένης οικονομικής ανάπτυξης μέσω μεγάλων έργων εθνικής και υπερεθνικής σημασίας, χωρίς όμως να εγκαταλειφθεί ο στόχος μιας πιο ισορροπημένης ‘διανομής’ βασικών υποδομών για την ενδυνάμωση των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών. Η εκμετάλλευση της γεωγραφικής θέσης της χώρας στη Ν.Α Μεσόγειο και υπερπήδηση των εμποδίων που πηγάζουν από τη γεωγραφική της δομή, ήταν τα κύρια κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη κατά τη διαδικασία της επιλογής των έργων. Τα αστικά κέντρα, επιπλέον, και ειδικά η Αθήνα, άρχισαν να τραβούν την προσοχή, καθώς η φτωχή κοινωνική υποδομή και η ραγδαία επιδείνωση του κυκλοφορικού και των περιβαλλοντικών συνθηκών, απαιτούσαν άμεση παρέμβαση. Η αυξανόμενη ανεργία, παράλληλα, οδήγησε στην υιοθέτηση κάποιων πολιτικών απασχόλησης, που κατατάσσονται στις περιφερειακές προτεραιότητες. Την ίδια περίοδο, επιπρόσθετα, δόθηκε προοδευτικά ακόμη μεγαλύτερη προσοχή στον εξωτερικό χαρακτήρα της Ελλάδας, καθώς η ανταγωνιστικότητα στο χώρο της εργασίας σε διεθνές επίπεδο εστιάζονταν σε θέματα ποιότητας και οργανωτικού

---

⁷⁹ Konsolas N., Papadaskalopoulos Ath., Plaskovitis Il., σελ.: 5

εκσυγχρονισμού. Και οι πόροι, τέλος, από το Ταμείο Συνοχής συνέβαλαν στην ώθηση και την τόνωση της προστασίας του περιβάλλοντος.

Όσο αφορά το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα για τα έτη 2000-2006 (βλ. και παρακάτω) υπάρχει μια συνέχεια των κύριων στόχων, αλλά ορατοί είναι και κάποιοι νέοι παράγοντες σχετικά με το χειρισμό των προβλημάτων που έχουν να κάνουν με την περιφερειακή υπανάπτυξη. Οι ανισότητες σε ενδο-περιφερειακό επίπεδο τυγχάνουν ειδικής μέριμνας, με έμφαση στις ορεινές και νησιωτικές περιοχές⁸⁰. Η αναβάθμιση της ποιότητας των ανθρωπίνων πόρων θεωρείται επίσης ως προαπαιτούμενο για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων, ενώ η εκπαίδευση και η βασική επαγγελματική κατάρτιση συγκαταλέγονται στις προτεραιότητες της περιφερειακής πολιτικής. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται και στον οργανωτικό εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα, με τα δύο μητροπολιτικά κέντρα, αυτά της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, να φαντάζουν ως κέντρα διεθνών οικονομικών δραστηριοτήτων, παίζοντας έναν κρίσιμο ρόλο στην ενδυνάμωση του προς τα έξω χαρακτήρα της ελληνικής οικονομίας. Τέλος, η διεθνής εικόνα της χώρας και τα επαγγελματικά κίνητρα στο πλαίσιο της προαγωγής της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ενίσχυσης της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας, σε συνδυασμό και με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, αποδίδουν επενδύσεις στον πολιτιστικό τομέα, ο οποίος αποτελεί ουσιώδες τμήμα του αναπτυξιακού εγχειρήματος.

Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα⁸¹ (Μ.Ο.Π) αντιπροσωπεύουν άλλο ένα σημαντικό μέσο εφαρμογής της περιφερειακής πολιτικής, ο βαθμός ωστόσο της εσωτερικής συνοχής του προγράμματος κατά την περίοδο 1986-1993 ήταν χαμηλός. Η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων δεν ανταποκρίνονταν πάντα στον καταμερισμό των δαπανών για τα έργα, ενώ έπρεπε να γίνουν ορισμένες προσαρμογές κατά την περίοδο εφαρμογής προκειμένου να διευκολυνθεί η απορρόφηση των πόρων, οι οποίες ήταν σε βάρος των πρωτοβουλιών και του ολοκληρωμένου χαρακτήρα του προγράμματος. Τα κύρια, εν συνεχεία, χαρακτηριστικά της περιόδου 1994-1999 είναι τα μεγάλα έργα που έχουν να κάνουν με το μεταφορικό δίκτυο. Αυτές οι εργασίες αντιπροσωπεύουν το 30% περίπου των διατιθέμενων πόρων του 2^{ου} Κ.Π.Σ και του Ταμείου Συνοχής, συμπεριλαμβάνοντας

⁸⁰ Από οικονομική και αναπτυξιακή άποψη, στις ορεινές περιοχές συγκαταλέγονται οι τοποθεσίες που βρίσκονται 600m πάνω από το επίπεδο της θάλασσας. Οι νησιωτικές περιοχές περικλείουν στην Ελλάδα τα Ιόνια νησιά, τα νησιά σε Βόρειο και Νότιο Αιγαίο και την Κρήτη. Το 19% της ελληνικής επικράτειας καλύπτεται από νησιά, καθώς και από τις νησίδες, τις βραχονησίδες και τα ερειπωμένα νησιά. Για περισσότερα δες: Konsolas N., Papadaskalopoulos Ath., Plaskovitis II., σελ.: 200-214.

⁸¹ Σχετικά με τα Μ.Ο.Π και την Ελλάδα, βλ.: Κούτρης Α., σελ.: 59-60

για πρώτη φορά ένα φιλόδοξο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού για το εθνικό σιδηροδρομικό δίκτυο. Χρειάζεται ακόμη, να αναφερθεί η ενίσχυση των υποστηρικτικών παρεμβάσεων για τους παραγωγικούς τομείς, όπως τα επιστημονικά εργαστήρια ποιοτικού ελέγχου. Ενισχυτικές παρεμβάσεις σημειώθηκαν επίσης, στην εκπαίδευση και την εργασία, ενώ οι τομείς του τουρισμού και του πολιτισμού συμπεριλήφθησαν ως ανεξάρτητο λειτουργικό πρόγραμμα.

Προτού γίνει ειδικότερη αναφορά στα νέα στοιχεία του Αναπτυξιακού Προγράμματος 2000-2006, κρίνεται χρήσιμο να προσδιοριστούν εν τάχει πρώτα ορισμένοι από τους παράγοντες που την τελευταία εικοσαετία (1970-1990) συνέδραμαν στην καθοδική πορεία των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των ελληνικών περιφερειών.

Είναι δυνατό να υποστηριχθεί⁸² πως η γρήγορη ανάπτυξη του τουρισμού, ιδίως σε κάποιες από τις νησιωτικές περιοχές, οδήγησε σε ανάλογη αύξηση του περιφερειακού προϊόντος, της απασχόλησης και του επιπέδου διαβίωσης. Η ανάπτυξη του τουρισμού γενικότερα, τόνωσε την οικονομική δραστηριότητα ακόμη και σε άλλες περιφέρειες με μικρότερο βαθμό εξειδίκευσης στον ανάλογο χώρο.

Η παροχή ισχυρών κινήτρων επένδυσης για τις ακριτικές και λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές, συνέβαλε επίσης στη χωροθέτηση παραγωγικών δραστηριοτήτων σε αρκετές από τις μη εύπορες περιοχές της χώρας, με την αντίστοιχη αύξηση της παραγωγής, των εισοδημάτων και της απασχόλησης. Από την πλευρά του δημοσίου επιπλέον, η χωροθέτηση δραστηριοτήτων στην περιφέρεια, όπως Πανεπιστήμια, μονάδες υγείας και άλλα, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος, καθώς και την καλύτερευση του επιπέδου διαβίωσης. Παράλληλα, η βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής υποδομής στη λοιπή χώρα, εκτός της πρωτεύουσας που άρχισε να 'δυσλειτουργεί' λόγω του υπερπληθυσμού, οδήγησε στην αύξηση της ελκυστικότητας της περιφέρειας ως τόπου διαβίωσης και εγκατάστασης παραγωγικών δραστηριοτήτων. Το σχετικά αυξημένο τέλος, μερίδιο της περιφέρειας στα δημόσια έργα, σε αντιδιαστολή με την Αθήνα και τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως και η διοχέτευση του μεγαλύτερου μέρους της κοινοτικής ενίσχυσης προς την Ελλάδα στις αγροτικές περιοχές, είχαν ως συνέπεια την

---

⁸² Αθανασίου Λ., Κανελλοπούλου Κ., Πούπου Η., σελ.: 14-17.

ενθάρρυνση των επενδύσεων και την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος στην ύπαιθρο.

Όσο αφορά το ύψος της χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρειάζεται να διευκρινιστεί πως αυτό εξαρτάται τόσο από την κινητοποίηση των ενδιαφερόμενων φορέων, όσο και από τη σύμπτωση των αναπτυξιακών στόχων τους με τους γενικούς στόχους της Ένωσης. Η οποιαδήποτε αύξηση δηλαδή, των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων είναι μεν σημαντική, δεν είναι όμως καθοριστική για τους γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης των χωρών και περιφερειών, που βρίσκονται σε καθυστέρηση. Μεγάλη σημασία έχουν και η αξιοποίηση των πόρων, η οικονομική πολιτική δυναμική στο εσωτερικό των μη αναπτυγμένων χωρών, αλλά και ο τρόπος ενσωμάτωσής τους στην ευρωπαϊκή οικονομία⁸³. Η έγκριση άλλωστε, των προγραμμάτων έχει ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι αναφέρονται κυρίως στην εξασφάλιση ολοκληρωμένης ανάπτυξης, στη συμμετοχή των τοπικών φορέων, στην κινητοποίηση των τοπικών πόρων και πρωτοβουλιών, όπως και στη συμβολή αυτών στην καταπολέμηση της ανεργίας και την αύξηση του εισοδήματος⁸⁴.

Επανερχόμενοι στους στόχους και τα μέσα των Αναπτυξιακών Προγραμμάτων για την περιφερειακή πολιτική, καταλήγουμε στην περίοδο 2000-’06, στα σχέδια και στα νέα στοιχεία για την περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα. Για το εν λόγω χρονικό διάστημα, η Ελλάδα έχει λάβει περίπου το ποσό των 28,43 δις. από τα ευρωπαϊκά ταμεία για τις περιφέρειες που καθυστερούν σε ανάπτυξη. Το σύνολο της χώρας επωφελείται μέσα στα πλαίσια του στόχου 1, μέσω έντεκα εθνικών και δεκατριών περιφερειακών προγραμμάτων. Οι γενικές προτεραιότητες⁸⁵ για την Ελλάδα υπό τον στόχο 1 είναι οι ακόλουθες:

1. ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων και προώθηση της απασχόλησης,
2. υποδομές στον τομέα μεταφοράς,
3. βελτιώσεις στην ανταγωνιστικότητα και σταθερή και διαρκή ανάπτυξη,
4. ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας,
5. ποιότητα ζωής (φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και υγεία),
6. αγροτική ανάπτυξη και αλιεία.

⁸³ Μαραβέγιας Ν., σελ.: 759.

⁸⁴ Ο.π σελ.: 736.

⁸⁵ www.europa.eu.int/comm/regional_policy (The European Structural Funds 2000-2006, Greece).

Όσο αφορά τα εθνικά προγράμματα,⁸⁶ αυτά εκτελούνται σε έναν αριθμό περιοχών προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις κοινές δυσκολίες που συναντούν και έχουν να κάνουν με:

- την εκπαίδευση: εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού συστήματος και βελτιώσεις στις υποδομές και τον εξοπλισμό, ούτως ώστε να ενισχυθεί το γνωστικό επίπεδο,

- την απασχόληση: ενεργού τύπου πολιτικές στοχεύουν στην αποτροπή της ανεργίας και τη διευκόλυνση της επανένταξης, προωθώντας την επαγγελματική εκπαίδευση που είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της αγοράς και διασφαλίζοντας ότι οι γυναίκες και οι μειονεκτούντες ομάδες ατόμων συμπεριλαμβάνονται στις επιδιώξεις αυτές,

- οδικά δίκτυα, λιμάνια και υπόγειοι σιδηρόδρομοι, όπως και σιδηροδρομικοί σταθμοί, αεροδρόμια και αστικές μεταφορές, προγράμματα που αποσκοπούν στην ολοκληρωτική ενσωμάτωση στο ευρωπαϊκό δίκτυο μεταφορών, ανοίγοντας τους δρόμους στις περιφέρειες περισσότερο στην Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, και μειώνοντας παράλληλα την κυκλοφορική συμφόρηση, δεδομένων και των περιβαλλοντικών ανησυχιών.

Προβάλλονται επίσης, προγράμματα που αφορούν • το περιβάλλον και την αντίστοιχη εκπαίδευση,

- την υγεία και την κοινωνική βοήθεια: αναδιοργάνωση των υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευση προσωπικού και ανασχηματισμό του τομέα υγείας,

- τον πολιτισμό: εκμετάλλευση της πολιτιστικής κληρονομιάς και προώθηση της σύγχρονης κουλτούρας,

- την ανταγωνιστικότητα: ποικίλες ενισχύσεις στις επιχειρήσεις, βελτιώσεις στα τουριστικά προϊόντα και επέκταση του ενεργειακού δικτύου,

- την κοινωνία της πληροφορίας: προώθηση των ανάλογων τεχνολογιών στα σχολεία και τις δημόσιες υπηρεσίες, ανάπτυξη της γρήγορης πρόσβασης στο διαδίκτυο, και τέλος με

- την αγροτική ανάπτυξη.

Εκτός όμως της εφαρμογής των παραπάνω τομεακών προγραμμάτων, κάθε ελληνική περιφέρεια υπόκειται σε ένα περιφερειακό αναπτυξιακό πρόγραμμα⁸⁷, προσαρμοσμένο στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική του κατάσταση. Η

---

⁸⁶ Ο.π

⁸⁷ Ο.π

κοινή θεματική αυτών των προγραμμάτων είναι να αυξήσουν την ικανότητα των περιφερειακών και τοπικών αρχών να εφαρμόσουν ένα ευρύ φάσμα δράσεων για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένου όχι μόνο έργα υποδομής, αλλά και υποστηρικτικές ενέργειες για την ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, για την έρευνα και την ανάπτυξη, για τους ανθρώπινους πόρους και τη δημιουργία θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο, και για τη διαχείριση του περιβάλλοντος. Δράσεις επίσης, σχεδιάζονται υπέρ απομονωμένων, νησιωτικών και ορεινών περιοχών, προκειμένου να μειωθούν οι διαφορές ανάμεσα στις ανόμιες και ποικίλες περιφέρειες.

Ο παρακάτω πίνακας⁸⁸ εμφανίζει σε έναν πρώτο βαθμό ορισμένα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την κάθε περιφέρεια και επαληθεύουν όσα εγράφησαν παραπάνω για τις ανάγκες και τη διαφορετικότητα των περιφερειών.

---

⁸⁸ Πηγή των στοιχείων του πίνακα ό.π

	Πληθυσμός (2001, σε χιλιάδες)	Κάτοικοι/ τετρ.χλμ. (2001)	Κατά κεφαλήν Α.Ε.Π (2001, EU25=100)	Ποσοστό απασχόλησης (2001, 15-64 χρ.)	Ποσοστό ανεργίας (2002)
Ελλάδα	10938	83.1	73.7	56.7%	10.0%
Αττική	3904	1025.1	78.1	57.0%	9.2%
Κεντρική Μακεδονία	1881	100.0	73.6	54.2%	11.5%
Θεσσαλία	741	52.8	66.1	55.9%	10.6%
Δυτική Ελλάδα	723	63.7	57.8	55.0%	10.5%
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	600	42.3	58.6	58.6%	10.4%
Πελοπόννησος	598	38.6	70.2	63.5%	7.3%
Κρήτη	595	71.4	70.6	61.6%	7.7%
Κεντρική Ελλάδα	558	35.9	104.1	55.7%	9.8%
Ήπειρος	336	36.5	59.3	56.1%	10.6%
Νότιο Αιγαίο	296	56.1	83.9	55.5%	14.2%
Δυτική Μακεδονία	294	31.1	75.4	53.6%	14.7%
Ιόνια νησιά	210	91.1	65.8	57.7%	9.0%
Βόρειο Αιγαίο	202	52.7	68.1	51.9%	9.2%

Στην Ελλάδα εφαρμόζονται και άλλα προγράμματα, με τη συνδρομή των Διαρθρωτικών Ταμείων, μέσα στο πλαίσιο των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών. Σε σχέση με και εκτός των πρωτοβουλιών EQUAL και LEADER +, τα περί ου ο λόγος προγράμματα⁸⁹ είναι τα ακόλουθα:

⁸⁹ Ο.π

✓ Πέντε προγράμματα INTERREG III A διασυνοριακή συνεργασία ('Ελλάδα/ Ιταλία', 'Ελλάδα/ Αλβανία', 'Ελλάδα/ FYROM', 'Ελλάδα/ Βουλγαρία', 'Ελλάδα/ Τουρκία'),

✓ Δύο προγράμματα INTERREG III B διεθνικής συνεργασίας 'ARCHI-MED' (Ιταλία και Ελλάδα/ Κύπρος, Μάλτα, Λίβανο, Συρία, Γάζα, Ισραήλ, Ιορδανία, Αίγυπτος, Λιβύη και Τουρκία) και 'CADSES' (Κεντρική Ευρώπη, Αδριατική, Ν.Α Ευρώπη και Δούναβης),

✓ Το INTERREG III C πρόγραμμα διαπεριφερειακής συνεργασίας 'East Zone' και τέλος,

✓ Τρία προγράμματα URBAN II για γειτονιές που βρίσκονται σε κρίση στο Πέραμα, την Κομοτηνή και το Ηράκλειο.

Εκτός της χρηματικής υποστήριξης από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, η Ελλάδα λαμβάνει επιπρόσθετη ενίσχυση από το Ταμείο Συνοχής για έργα διαρθρωτικού χαρακτήρα στους τομείς του περιβάλλοντος και των μεταφορών. Τα ποσά που παρέχονται στην Ελλάδα φαίνονται στον παρακάτω πίνακα⁹⁰:

Διαρθρωτική ενίσχυση στην Ελλάδα, 2000-2006
(σε εκατομμύρια EUR, σε τιμές 2004).

Στόχος	INTERREG	URBAN	EQUAL	LEADER	Ταμείο Συνοχής	Σύνολο ⁹¹
1						
24088	627,12	25,89	108,20	189,90	3388	28428,11

Στην αμέσως επόμενη υποενότητα πρόκειται να φανούν και να σχολιαστούν διεξοδικότερα τα βασικά μεγέθη που αφορούν την Ελλάδα και την περιφερειακή πολιτική της χώρας, μέσα από πίνακες και χάρτες που υποδηλώνουν την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας.

⁹⁰ Πηγή στοιχείων ό.π.

⁹¹ Εξαιρούνται οι Καινοτόμες δράσεις.

iv. Κοινωνική και οικονομική κατάσταση της χώρας: βασικά μεγέθη και τάσεις.

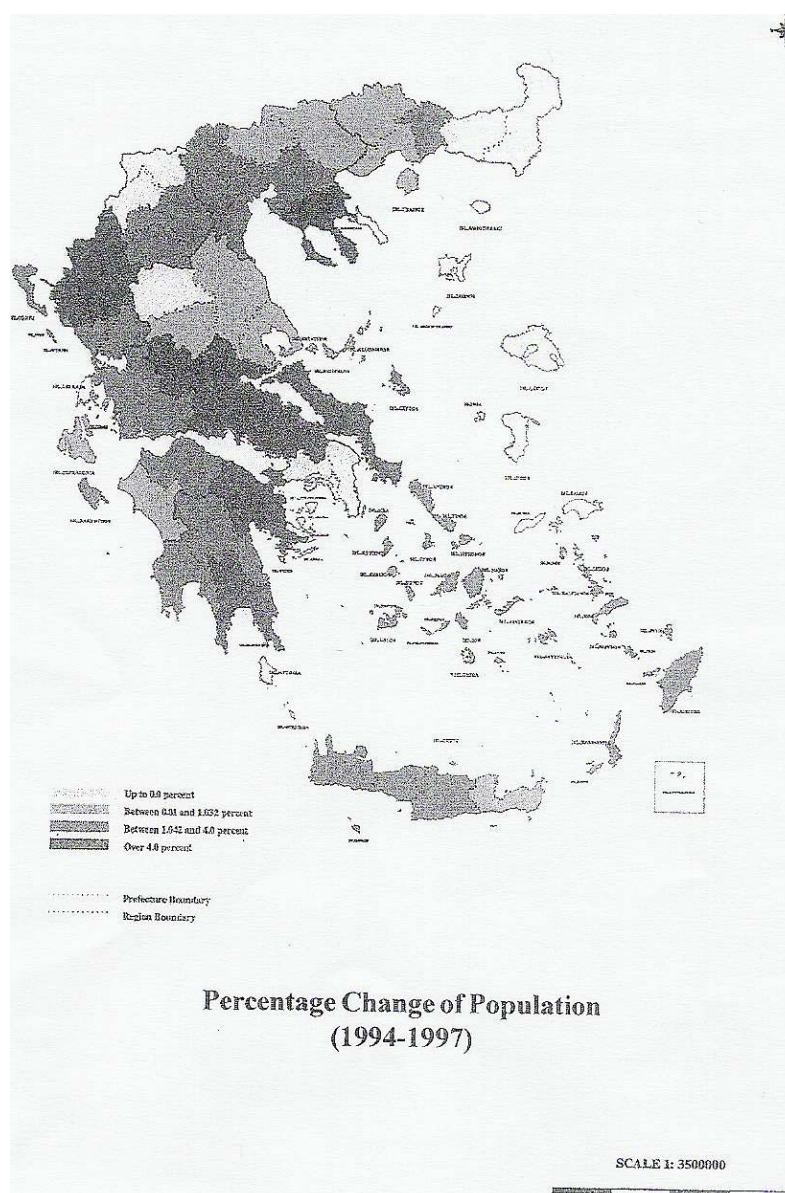
Σε όρους πληθυσμιακής κατανομής, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των δύο μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) και την παρουσία τεσσάρων αστικών κέντρων με πληθυσμό πάνω από εκατό χιλιάδες κατοίκους (Πάτρα, Λάρισα, Βόλος και Ηράκλειο). Εξετάζοντας την ποσοστιαία μεταβολή του πληθυσμού⁹² για τη χρονική περίοδο 1994-1997 παρατηρείται σε νομαρχιακό επίπεδο πως η πλειοψηφία των νομών της χώρας έχει παρουσιάσει μια θετική αλλαγή, παρόλο που εμφανίζονται κάποιες αντίθετες περιπτώσεις, όπως αυτές του Βόρειου Αιγαίου, του Έβρου και της Ροδόπης. Η μητροπολιτική δομή της χώρας επιβεβαιώνεται εξάλλου και από τον πίνακα 1 που ακολουθεί, ο οποίος αποδεικνύει ότι το 45% του πληθυσμού μεταξύ των ετών 1991-2001, αλλά και 1961-2001, είναι εγκατεστημένο σε δύο νομούς (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), όπου εμφανίζεται μία πληθυσμιακή πυκνότητα υπερδεκαπλάσια και υπερτριπλάσια από το μέσο όρο της χώρας⁹³. Ενώ κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των ετών 1961-2001 ο πληθυσμός της χώρας σημείωσε αύξηση κατά 30,7%, στην Αττική και τη Θεσσαλονίκη η πληθυσμιακή αύξηση ήταν σχεδόν διπλάσια, δηλαδή 82,8% και 94,3% αντίστοιχα. Η συγκέντρωση στο κέντρο της Αθήνας έχει σταματήσει, όπως φαίνεται στον χάρτη που ακολουθεί, όμως στην γενικότερη αυτή πληθυσμιακή αύξηση πρέπει να συνυπολογιστεί και ένας μεγάλος αριθμός παράνομων οικονομικών μεταναστών, οπότε διατηρούνται ορισμένες επιφυλάξεις ως προς την ακρίβεια των δεδομένων στοιχείων. Η μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού εμφανίζεται στα Ιωάννινα, όπως και στη Θεσπρωτία και τη Χαλκιδική, ενώ σχετική σταθερότητα εκδηλώνεται για παράδειγμα στη Δράμα, την Καβάλα, τις Σέρρες και το Κιλκίς. Αξιοπρόσεκτο είναι σύμφωνα με τα παραπάνω και κατά τον χάρτη, το φαινόμενο διάχυσης του πληθυσμού από τη μητροπολιτική περιοχή της Αττικής προς τις 'γειτονικές' εδαφικές περιοχές, όπως είναι η Θεσσαλονίκη και η Χαλκιδική, ιδίως εξαιτίας των χαμηλών οικονομικών δεικτών τους. Ενδέχεται ωστόσο, η εξέλιξη αυτή να συσχετίζεται, όπως προαναφέρθηκε, με την εισροή ενός μεγάλου αριθμού ξένων μεταναστών.

⁹² Konsolas N., Papadaskalopoulos Ath., Plaskovitis Il., σελ.:11-12.

⁹³ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., σελ.: 55-59.

Στους δύο επόμενους πίνακες⁹⁴ προβάλλονται κάποια ακόμη στοιχεία που αφενός δηλώνουν την πληθυσμιακή κατάσταση στο σύνολο της χώρας κατά τα έτη 1971,1981,1991 και 2001 και αφετέρου, εμφανίζεται η διαφορά μεταξύ πραγματικού και μόνιμου πληθυσμού στην Ελλάδα γενικότερα, αλλά και ειδικότερα στα γεωγραφικά διαμερίσματά της.

Χάρτης μεταβολής πληθυσμού:

⁹⁴ Πηγή: www.statistics.gr/gr_tables/hellas_in_numbers.pdf.

Πίνακας 1: τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιφερειών της χώρας.

Γεωγραφική Ενότητα	Πληθυσμός	Πυκνότητα	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού
Περιφέρειες	2001	2001	1961-2001	1991-2001
Ελλάδα	10.964.020	83,08	30,7	6,9
Αττική	3.761.810	987,87	82,8	6,8
<i>Θεσσαλονίκη</i>	<i>1.057.825</i>	<i>287,22</i>	<i>94,3</i>	<i>11,7</i>
Κεντρική Μακεδονία	1.874.214	97,89	41,6	9,6
Θεσσαλία	753.888	53,71	8,4	2,6
Δυτική Ελλάδα	740.506	65,24	11,2	4,6
Πελοπόννησος	638.942	41,25	-4,4	5,2
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	611.067	43,16	-1,2	7,1
Στερεά Ελλάδα	605.329	38,93	14,7	4,0
Κρήτη	601.131	72,11	24,4	11,3
Ήπειρος	353.820	38,45	0,3	4,1
Νότιο Αιγαίο	302.686	57,26	35,7	17,6
Δυτική Μακεδονία	301.522	31,90	-1,4	2,9
Ιόνια Νησιά	212.984	92,32	0,2	9,9
Βόρειο Αιγαίο	206.121	53,73	-19,0	3,5

Πίνακας 2: πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδας κατά φύλο.

Απογραφές				
	1971	1981	1991	2001
Σύνολο Ελλάδας	8.768.372	9.739.589	10.259.900	10.964.020
Άνδρες	4.286.748	4.779.571	5.055.408	5.427.682
Γυναίκες	4.481.624	4.960.018	5.204.492	5.536.338

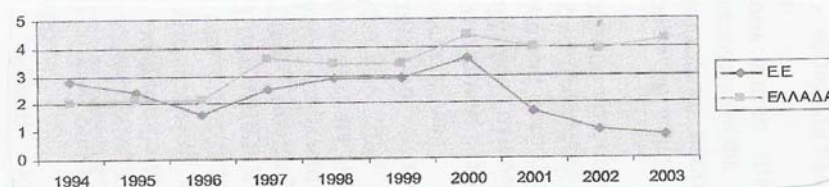
Πίνακας 3: πραγματικός και μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας κατά γεωγραφικό διαμέρισμα.

Γεωγραφικό διαμέρισμα	2001	
	Πραγματικός	Μόνιμος
Σύνολο Ελλάδας	10.964.020	10.934.097
Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	4.591.568	4.671.809
Ν. Αττικής	3.761.810	3.894.573
Πελοπόννησος	1.155.019	1.100.071
Ιόνιοι Νήσοι	212.984	209.608
Ήπειρος	353.820	336.392
Θεσσαλία	753.888	740.115
Μακεδονία	2.424.765	2.414.558
Θράκη	362.038	363.479
Νήσοι Αιγαίου	508.807	503.697
Κρήτη	601.131	594.368

Μετά από μια μακρά περίοδο σχετικής στασιμότητας, η οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα επιτάχυνε από τα τέλη της τελευταίας δεκαετίας και πλέον προχωράει με 2% περίπου βαθμούς πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Είναι γεγονός ότι το 2003 αποτελεί το όγδοο συνεχόμενο έτος, στο οποίο η Ελληνική οικονομία παρουσιάζει υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης από τον μέσο όρο της Ε.Ε. Συγκεκριμένα,

ο ρυθμός αύξησης του Α.Ε.Π το 2003 αυξήθηκε στο 4,3% έναντι 3,9% το 2002, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην Ένωση μειώθηκε στο 0,8% έναντι 1,0% το 2002. (βλ. διάγραμμα που ακολουθεί). Η αυξημένη παρουσίαση μπορεί να αποδοθεί σε αλλαγές στη μακρο-οικονομική πολιτική, οι οποίες σχετίζονται με την ένταξη στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση και στην πιο αποτελεσματική χρήση, τα τελευταία χρόνια, των πόρων που προέρχονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής. Μεταξύ των ετών 1996 και 2001 υπολογίζεται ότι υπήρξε 18,5% συσσωρευτική αύξηση του Α.Ε.Π, το 3% της οποίας οφείλεται στις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις. Η σύγκλιση επίσης, με τα βιοτικά επίπεδα στην Ευρώπη άρχισε να αυξάνει, ενώ εκτιμήσεις για το διάστημα 2000-2006 προβλέπουν ακόμη πιο έντονη πρόοδο με επιπρόσθετη αύξηση του Α.Ε.Π 6%. Τα τελευταία χρόνια δε, κάτω και από την πίεση των χρονικών ορίων που οι Ολυμπιακοί Αγώνες είχαν θέσει συν την οικονομική συνδρομή των κοινοτικών ταμείων, η μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας έχει μεταμορφωθεί από τις τεράστιες επενδύσεις στις μεταφορές, την αναστήλωση και αξιοποίηση των πολιτιστικών μνημείων και την αστική ανανέωση. Όσο αφορά δηλαδή την παραγωγή, ο υψηλός αριθμός Α.Ε.Π οφείλεται στην αύξηση του προϊόντος των κατασκευών και των υπηρεσιών. Στους πίνακες⁹⁵ που ακολουθούν γίνεται ευκρινής όχι μόνο η εικόνα της Ελλάδας, όσο αφορά το Α.Ε.Π, σε σχέση με την Ευρωπαϊκή ένωση των 15, αλλά και η εικόνα της πορείας του Α.Ε.Π των περιφερειών της χώρας.

Ετήσιος ρυθμός αύξησης του Α.Ε.Π σε Ελλάδα-Ε.Ε15.

⁹⁵ Ο.π

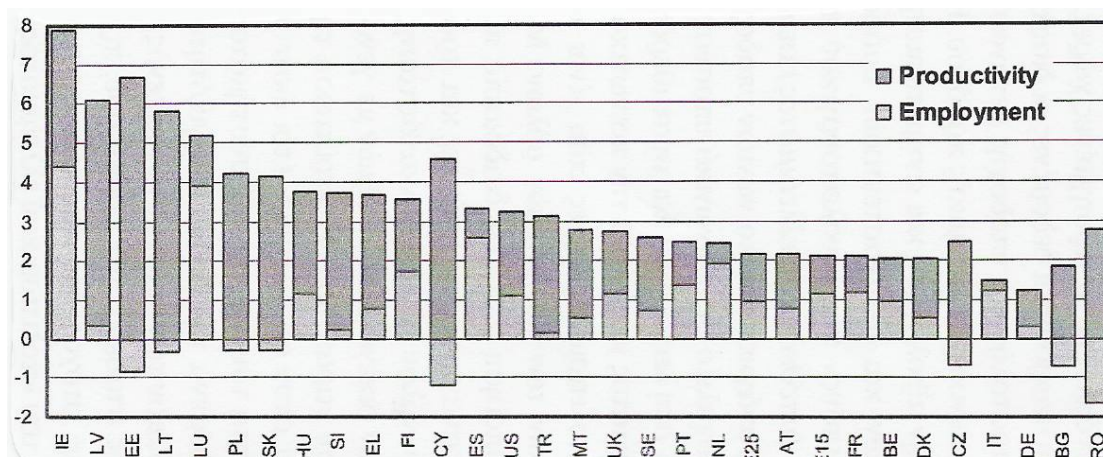
Πορεία του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π στις περιφέρειες.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	58.7	57.7	57.0	56.5	56.8	56.4	56.5	59.1
Κεντρική Μακεδονία	70.1	73.4	74.8	73.5	73.3	73.8	74.7	78.9
Δυτική Μακεδονία	72.4	71.4	76.2	76.4	74.9	74.4	75.1	80.6
Θεσσαλία	63.6	63.4	64.6	65.7	64.7	62.0	61.8	64.8
Ήπειρος	52.4	51.4	55.8	56.3	57.7	57.5	58.3	62.0
Ιόνια νησιά	61.1	61.0	66.6	64.9	65.1	64.2	64.6	67.6
Δυτική Ελλάδα	59.8	59.6	58.2	57.7	55.7	55.0	55.5	58.3
Στερεά Ελλάδα	107.8	110.0	107.7	105.0	99.6	102.7	104.2	108.9
Πελοπόννησος	64.9	64.3	68.3	69.3	69.0	71.0	72.6	77.3
Αττική	77.8	74.2	73.8	73.8	74.9	76.4	78.0	82.3
Βόρειο Αιγαίο	60.0	60.5	63.9	63.7	66.4	69.7	73.6	79.3
Νότιο Αιγαίο	77.9	80.7	85.1	83.0	85.2	85.3	86.7	91.0
Κρήτη	71.0	72.3	71.9	70.7	71.4	70.5	71.0	75.1

Η οικονομική αναδιάρθρωση παραμένει ‘διστακτική’. Ορισμένες βελτιώσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας ήταν φανερές κατά τα έτη 2001 και 2002, καθώς αυξήθηκε 4% το χρόνο, αρκετά πάνω από τον κοινοτικό μέσο όρο. Η ανάπτυξη της παραγωγικότητας επιβράδυνε κατά το 2003 και το 2004, ωστόσο μέχρι το τέλος του 2005 αναμένεται να βελτιωθεί ξανά. Το ποσοστό απασχόλησης διατηρείται χαμηλό, γύρω στα 58% το 2003, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην Ένωση, παρόλο που καταγράφεται μία άνοδος τα τελευταία έτη. Όσο αφορά τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, τον Αύγουστο του 2005 ανάμεσα στις χώρες της Σλοβακίας (15,2%), της Γαλλίας και της Γερμανίας (9,6%) και της Ισπανίας (9,4%), η Ελλάδα καταλαμβάνει μία θέση με 9,9% (δεδομένα Μαρτίου 2005). Στον πίνακα δε που προβάλλονται πληροφορίες για την απασχόληση και την ανεργία σε επίπεδο περιφέρειας, καθώς και ο ενεργός πληθυσμός (δηλαδή ο πληθυσμός ηλικίας 15-64 ετών), παρατηρείται το 57% του ενεργού πληθυσμού της χώρας να είναι συγκεντρωμένο στις δύο

μητροπολιτικές περιφέρειες, ενώ οι υπόλοιπες εμφανίζονται να διαθέτουν σχετικά μικρά ποσοστά⁹⁶. Τη μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης καταγράφουν η Κρήτη (18,5%) και η Αττική (18%), ενώ ιδιαίτερα σοβαρή κρίνεται η μείωση της απασχόλησης που παρουσιάζεται στην Στερεά Ελλάδα (-11,3%). Τα επίπεδα της γυναικείας απασχολησιμότητας είναι επίσης χαμηλά (βλέπε σχετικούς πίνακες). Οι στατιστικές ωστόσο για την απασχόληση, ενδέχεται να μεγαλοποιούνται λόγω της σπουδαιότητας της 'άτυπης' οικονομίας και του μη καταγεγραμμένου αλλοδαπού εργατικού δυναμικού. Οι παρακάτω πίνακες και τα διαγράμματα⁹⁷ με τα δεδομένα που προβάλλουν ενισχύουν τα προαναφερθέντα.

Ανάπτυξη (%) του Α.Ε.Π 1995-2003: παραγωγικότητα και απασχόληση.

Ποσοστό απασχόλησης ανά περιφέρεια στην Ελλάδα (ηλικιακή ομάδα 25-64 ετών).

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	47.7	48.5	47.1	47.3	47.0	46.4
Κεντρική Μακεδονία	45.6	45.7	45.4	45.0	46.7	45.6
Δυτική Μακεδονία	43.3	42.4	42.5	42.9	41.8	41.7
Θεσσαλία	44.5	45.2	44.4	44.6	46.2	48.6
Ήπειρος	42.4	44.1	41.5	43.2	43.2	43.8
Ιόνια νησιά	50.7	49.1	47.9	47.1	47.6	46.9

⁹⁶ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., σελ.: 67-74.

⁹⁷ Όπως υποσ. 92.

Δυτική Ελλάδα	45.7	45.8	44.1	44.5	45.5	43.8
Στερεά Ελλάδα	44.5	42.8	41.7	44.5	46.9	44.0
Πελοπόννησος	47.9	48.1	46.7	48.6	48.4	47.2
Αττική	45.4	45.9	46.5	48.1	48.5	50.0
Βόρειο Αιγαίο	39.7	40.2	40.5	40.0	40.3	42.0
Νότιο Αιγαίο	48.0	48.6	48.1	47.3	49.6	50.1
Κρήτη	54.6	54.4	53.5	51.8	52.9	52.6

Πηγή: Eurostat.

Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας⁹⁸.

2000	2001	2002	2003	2004
11,4	10,8	10,3	9,7	10,5

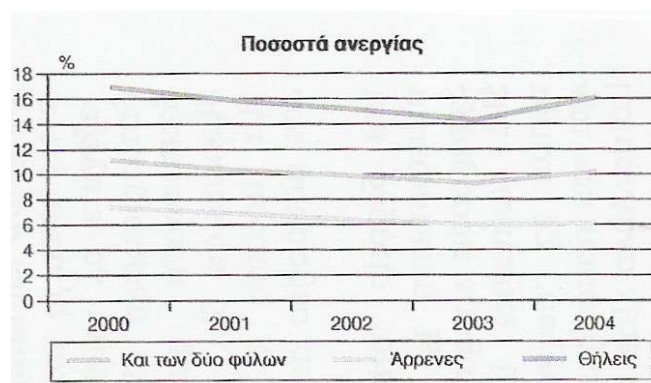
Δείκτες απασχόλησης και ανεργίας στις περιφέρειες της χώρας⁹⁹.

⁹⁸ Τα στοιχεία του πίνακα αφορούν στο β' τρίμηνο έτους αναφοράς.

⁹⁹ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., σελ.: 68.

Γεωγραφική ενότητα	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (χιλ.)	Ποσοστό μεταβολής απασχολούμενου πληθυσμού	Ποσοστό ανεργίας
Περιφέρειες	2001	1991-2001	2001
Ελλάδα	4.362,2	7,8	10,2
Αττική	1.732,7	18,0	10,4
Κεντρική Μακεδονία	751,1	7,1	10,8
Θεσσαλία	284,9	0,2	11,6
Δυτική Ελλάδα	246,5	2,2	9,9
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	244,7	-3,8	9,0
Κρήτη	244,2	18,5	5,7
Πελοπόννησος	209,3	-8,6	8,1
Στερεά Ελλάδα	177,9	-11,3	13,3
Ήπειρος	116,1	5,5	11,9
Δυτική Μακεδονία	107,0	-7,3	15,8
Νότιο Αιγαίο	105,2	14,2	9,7
Ιόνια Νησιά	79,5	0,5	6,7
Βόρειο Αιγαίο	63,1	-3,3	6,0

Ποσοστά ανεργίας.

Η ανεργία ανά περιφέρεια

	Δ τρίμηνο 2005
Σύνολο χώρας	9,7
Αν.Μακεδονία και Θράκη	11,8
Κεντρική Μακεδονία	10,2
Δυτική Μακεδονία	16,5
Ήπειρος	11,4
Θεσσαλία	9,0
Ιόνιοι Νήσοι	7,8
Δυτική Ελλάδα	9,7
Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	11,5
Αττική	9,0
Πελοπόννησος	8,4
Βόρειο Αιγαίο	10,5
Νότιο Αιγαίο	9,4
Κρήτη	8,0

Στοιχεία της ΕΣΥΕ.

Σύμφωνα με τον τελευταίο πίνακα και από τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε το 2005 στο 9,9% (14,9% στις γυναίκες και 6,1% στους άνδρες), ενώ η ανεργία στους νέους ηλικίας 15-29 ετών ανέρχεται στο 13,1% για τους άνδρες και στο 26,6% για τις γυναίκες. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας καταγράφονται στη Δυτική Μακεδονία, την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Να σημειωθεί πως ο αριθμός των απασχολούμενων το τελευταίο τρίμηνο του 2005 διαμορφώθηκε σε 4.383.552 άτομα και ο αριθμός των καταγεγραμμένων σε 470.888 άτομα.

Το μορφωτικό επίπεδο που επιτυγχάνουν οι νέοι εγκαταλείποντας το εκπαιδευτικό σύστημα είναι σχετικά υψηλό στην Ελλάδα και τα τελευταία ιδίως χρόνια έχει παρουσιάσει ουσιαστική αύξηση. Το ποσοστό νέων ατόμων ηλικίας 20-24 ετών με τουλάχιστον την ανώτερη, δευτεροβάθμια εκπαίδευση αυξήθηκε από 71,2% το 1992 σε 81,7% το 2003. Η συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι

στιγμής δεν έχει δείξει παρόμοια ανοδική πορεία, ενώ η δια βίου μάθηση είναι ακόμη στα πρώτα στάδια της. Στον δεύτερο κατά σειρά πίνακα που ακολουθεί, εμφανίζονται δείκτες που αφορούν την ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού της Ελλάδας, όπως υπολογίζεται από το επίπεδο της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με την απογραφή του 1991¹⁰⁰ για κάθε 1.000 άτομα, στο σύνολο της χώρας αντιστοιχούν 3,6 κάτοχοι μεταπτυχιακών σπουδών, 55 πτυχιούχοι ΑΕΙ και 18,1 πτυχιούχοι ΤΕΙ. Τις 'πρωτίες' στους τίτλους μεταπτυχιακών σπουδών, σε γεωγραφικό επίπεδο, κατέχουν η Αττική, η Θεσσαλονίκη και η Κρήτη, τη στιγμή που την τελευταία θέση έχει η Δυτική Μακεδονία, ενώ στους πτυχιούχους ΑΕΙ η Αττική, η Θεσσαλονίκη και η Θεσσαλία κατέχουν τις πρώτες θέσεις και τα Ιόνια Νησιά την τελευταία. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 60% των πτυχιούχων ανώτατης και ανώτερης εκπαίδευσης είναι εγκατεστημένοι στα μητροπολιτικά κέντρα των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης, ενώ το 77,4% των πτυχιούχων με μεταπτυχιακές σπουδές είναι επίσης εγκατεστημένοι στην πρωτεύουσα και τη συμπρωτεύουσα της χώρας¹⁰¹.

Εκπαίδευση:
μαθητές, σπουδαστές-φοιτητές, κατά βαθμίδα εκπαίδευσης.

	1990/91	2000/01	2001/02 ¹⁰²	2002/03	2003/04	2004/05
1.Πρωτοβάθμια εκπαίδευση						
<i>A) Προσχολική</i>						
Νήπια:	136.536	145.513	144.055	141.010	140.535	136.960
<i>B) Δημοτική</i>						
Μαθητές:	813.353	639.932	647.041	647.642	655.369	645.505
2.Δευτεροβάθμια εκπαίδευση						
<i>α) Γυμνάσια- Λύκεια</i>						
Μαθητές:	716.404	589.972	589.669	576.613	567.824	574.532

¹⁰⁰ Στην τελευταία απογραφή τα πραγματικά ποσοστά όλων των κατηγοριών αποφοίτων αναμένεται να είναι μεγαλύτερα σχετικά με αυτά του 1991.

¹⁰¹ Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., σελ.: 73.

¹⁰² Στοιχεία ενάρξεως σχολικού- ακαδημαϊκού έτους. Όμοια για τα έτη 2002/03, 2003/04 και 2004/05.

β) Δευτεροβάθμια τεχνική- επαγγελματική και εκκλησιαστική εκπαίδευση ¹⁰³							
Μαθητές:	134.949	157.392	161.222	154.139	144.234	132.692	
3.Τριτοβάθμια εκπαίδευση							
α) Τεχνολογική επαγγελματική και εκκλησιαστική εκπαίδευση							
Σπουδαστές ¹⁰⁴ :	78.156	100.181	112.605	129.185	136.020	139.506	
έλαβαν πτυχίο ή δίπλωμα:	8.758	11.310	11.451 ¹⁰⁵	-	-	-	
β) Ανώτατη εκπαίδευση							
Φοιτητές:	116.938	147.798	163.256	175.597	172.804 ¹⁰⁶	-	
έλαβαν πτυχίο:	18.432	21.945	25.231 ¹⁰⁷	-	-	-	

Πηγή: www.statistics.gr/gr_tables/hellas_in_numbers.pdf.

¹⁰³ Από το σχολικό έτος 1997/98 καθιερώθηκε νέος τύπος Λυκείου και όλα τα Λύκεια (ΤΕΛ, ΕΠΛ, ΓΕΛ) μετατράπηκαν σε Ενιαία Λύκεια.

¹⁰⁴ Δεν περιλαμβάνονται οι πέρα των κανονικών εξαμήνων σπουδαστές. Όμοια και για τους φοιτητές.

¹⁰⁵ Στοιχεία λήξης.

¹⁰⁶ Δεν περιλαμβάνονται στοιχεία από την Ιατρική Σχολή Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

¹⁰⁷ Όπως υποσημείωση 94.

Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού στις περιφέρειες της χώρας.

Γεωγραφική ενότητα	Πτυχιούχοι ανώτερων/ανώτατων σχολών	Κάτοχοι μεταπτυχιακού ανά 1.000 κατοίκους	Πτυχιούχοι ανώτατων σχολών ανά 1.000 κατοίκους	Πτυχιούχοι ανώτερων σχολών ανά 1.000 κατοίκους
	Ποσοστό συμμετοχής στη χώρα	Ποσοστό συμμετοχής στην περιφέρεια	Ποσοστό συμμετοχής στην περιφέρεια	Ποσοστό συμμετοχής στην περιφέρεια
Περιφέρειες	1991	1991	1991	1991
Ελλάδα	1.000,0	3,6	55,0	18,1
Αττική	492,1	6,7	78,8	24,3
Κεντρική Μακεδονία	159,6	3,2	53,5	16,6
Θεσσαλία	55,2	1,2	43,1	14,7
Δυτική Ελλάδα	45,4	1,7	36,2	12,5
Πελοπόννησος	42,4	1,6	39,8	13,5
Κρήτη	41,8	2,0	41,7	17,2
Στερεά Ελλάδα	39,9	1,5	38,0	14,4
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	36,2	1,3	35,4	13,3
Ήπειρος	24,8	1,7	42,7	13,0
Δυτική Μακεδονία	19,2	0,8	36,7	14,0
Νότιο Αιγαίο	17,9	1,8	36,5	16,3
Βόρειο Αιγαίο	13,7	1,6	36,7	15,7
Ιόνια Νησιά	11,9	1,5	34,4	12,3

Η ανεργία κατά επίπεδο εκπαίδευσης.

Επίπεδο εκπαίδευσης	Δ τρίμηνο	
	2004	2005
Διδακτορικό ή μεταπτυχιακός τίτλος	5,9	8,5
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	8,0	7,1
Πτυχίο Ανώτερης Τεχνολογικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης	12,5	12,6
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	11,6	11,1
Απολυτήριο τριτάξιας Μ.Εκπαίδευσης	10,8	10,4
Απολυτήριο Δημοτικού	8,8	7,3
Μερικές τάξεις Δημοτικού	5,9	4,7
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	13,4	9,3

Στοιχεία της ΕΣΥΕ.

Λαμβάνοντας τέλος, υπόψη τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες και συνυπολογίζοντας τη συνδρομή των Ευρωπαϊκών Ταμείων, κάποιες από τις προτεραιότητες που τέθηκαν στην Ελλάδα και που υλοποιήθηκαν, ή τελούνται στον παρόντα χρόνο, συμβάλλοντας στην εξέλιξη της χώρας, έχουν να κάνουν με τα ακόλουθα¹⁰⁸:

Σε σχέση με τις μεταφορές, δύο κύριοι αυτοκινητόδρομοι που συνδέουν τη χώρα από τη δύση στην ανατολή και από το βορρά στο νότο, εξελίσσονται ως έργο, καθώς μεταξύ των ετών 1994 και 1999, 681 km είχαν ολοκληρωθεί. Η επικοινωνία επίσης, στην περιοχή της Αθήνας έχει αλλάξει με την ολοκλήρωση του νέου αεροδρομίου, με το metro και το ανανεωμένο και εκσυγχρονισμένο σύστημα του τραμ.

Το φυσικό αέριο επιπρόσθετα, εισήχθη στην Ελλάδα, με την ύπαρξη 1300 km αγωγών και 20 σταθμών φυσικού αερίου, ενώ ανανεώσιμα είδη ενεργειών, ιδίως η αιολική, έχουν προαχθεί. Το φυσικό αέριο ειδικότερα, με επίπεδο εκπομπής ρύπων χαμηλότερο από τα ορυκτά καύσιμα, είναι καθαρότερο, ενώ παράλληλα είναι αποδοτικό στη χρήση του. Έχοντας αυτά ως δεδομένα, αιτιολογείται το ενδιαφέρον που παρουσιάζει, προκειμένου να μειωθεί η κατανάλωση πετρελαϊκών καυσίμων και κατά συνέπεια, να σημειωθεί πτώση στα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης.

¹⁰⁸ www.europa.eu.int/comm/regional_policy/inforegio

Αναφορικά με το περιβάλλον γενικότερα, οι επενδύσεις βοήθησαν την Ελλάδα όχι μόνο να ακολουθήσει τις περιβαλλοντικές οδηγίες-κατευθύνσεις της Ευρώπης, αλλά και να ξεκινήσουν περιβαλλοντικά προγράμματα παράλληλα με την αντίστοιχη εκπαίδευση.

Όσο αφορά την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, πανεπιστημιακά ιδρύματα και ερευνητικά εργαστήρια έχουν προωθηθεί αρκετά, ανταποκρινόμενα στην ανάγκη της ανάπτυξης και εξέλιξης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ούτως ώστε να μπορεί πλέον να θεωρηθεί πως στη χώρα υπάρχει επάρκεια κέντρων σε διεθνή επίπεδα για διάφορους τομείς.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ:

Αναμφισβήτητα η Ελλάδα έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο στον τομέα της περιφερειακής πολιτικής και ανάπτυξης εκμεταλλευόμενη τους κοινοτικούς πόρους για να προωθήσει την εξέλιξή της. Μένουν όμως, πολλά να γίνουν ακόμη ούτως ώστε να υπάρξει μεγαλύτερος βαθμός επιτυχίας και αποδοτικότητας. Ένα πρακτικό ζήτημα που πρέπει να τεθεί σε αυτό το σημείο, είναι πως όσο αφορά τους κοινοτικούς πόρους, την απορρόφηση και την αποδοτική αξιοποίησή τους, υπάρχει ένα χάσμα και ως εκ τούτου, μία αισθητή μείωση αυτών, στην πορεία τους για την υλοποίηση των επιδιωκόμενων έργων.

Η απορρόφηση των εν λόγω χρηματικών πόρων αποτελείται από τρία διαφορετικά στάδια: το πρώτο στάδιο έχει να κάνει με τα έργα που έχουν εισηγηθεί και επιδιώκεται η πραγμάτωσή τους (*υποβληθέντα έργα*). Το επόμενο στάδιο αφορά τα έργα εκείνα για τα οποία υπάρχει η σχετική απόφαση της ένταξής τους στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και γίνονται τμήμα του ευρύτερου εθνικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη (*ενταγμένα έργα*), ενώ το τρίτο στάδιο είναι αυτό κατά το οποίο έχουν γίνει όλες οι απαραίτητες νομικές διαδικασίες για την υλοποίηση του έργου (*νομικές δεσμεύσεις*). Η έννοια της απορρόφησης ενδέχεται συνεπώς, να εκφράζει και μόνο το ένα από τα τρία προαναφερθέντα στάδια, ενώ συνηθίζεται τα έργα να φθάνουν στο τελικό στάδιο, αλλά να παραμένουν ιδέες. Όπως γίνεται φανερό και από τον ακόλουθο πίνακα¹⁰⁹, στο στάδιο του σχεδιασμού τα ποσοστά των υποβληθέντων έργων είναι αρκετά υψηλά, στο δεύτερο στάδιο τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, τα ποσοστά των ενταγμένων έργων παρουσιάζουν πτωτική πορεία, ενώ το ποσοστό των ενταγμένων έργων στην κατηγορία των νομικών δεσμεύσεων, το οποίο αποτελεί και το ουσιαστικό στάδιο απορρόφησης των έργων, είναι αρκετά κατώτερο από τα δύο προηγούμενα.

---

¹⁰⁹ www.mnec.gr/ergorama/programs_στοιχεία/proodos

Πρόοδος Κ.Π.Σ 2000-2006.

Σκέλος	Ποσοστό Ενεργοποίησης Π/Υ (%)	Ποσοστό Υποβληθέντων έργων (%)	Ποσοστό Ενταγμένων έργων (%)	Ποσοστό Νομικών Δεσμεύσεων (%)
Εθνικό	95%	83%	77%	56%
Περιφερειακό	102%	101%	86%	54%
Γενικό Σύνολο	97%	88%	80%	56%

Ημερομηνία αναφοράς: 31/10/2005.

Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες, η αδυναμία ανάληψης της επιχειρηματικής ευθύνης που απαιτείται για τις παρεμβάσεις και την τέλεση έργων, η απουσία οργανωμένων αναπτυξιακών και εξειδικευμένων φορέων για τη διαχείριση των κοινοτικών πόρων, αλλά και η αντίθεση συμφερόντων μεταξύ του τοπικού πληθυσμού και των αναπτυξιακών αναγκών είναι κάποιιοι μόνο από τους λόγους που δημιουργούν πρόβλημα, καθυστερώντας την απορρόφηση των κοινοτικών πόρων και επιβραδύνοντας το αναπτυξιακό αποτέλεσμα.

Το έργο της περιφερειακής πολιτικής, όπως έχει φανεί από την πορεία της μέχρι σήμερα, έχει επιφέρει κάποια θετικά στοιχεία τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όχι όμως απαραίτητα τα μέγιστα και βέλτιστα αποτελέσματα. Είναι δυνατόν η Ευρώπη, και στα πλαίσια αυτής και η Ελλάδα, να αυξήσει τις δυνατότητες ανάπτυξης, παραγωγικότητας και αποδοτικότητάς της, να τονώσει την κοινωνική της συνοχή και να επιτύχει τη σύγκλιση μεταξύ των περιφερειών της; Η επίτευξη των παραπάνω στόχων καθίσταται εφικτή σε μακροχρόνια βάση, αφού απαιτείται η κινητοποίηση και η συνεργασία όλων των κοινοτικών και εθνικών μέσων και φορέων, προκειμένου να σχηματιστεί ένα ευνοϊκό πλαίσιο αειφόρου ανάπτυξης. Οι στόχοι της περιφερειακής πολιτικής άλλωστε, περιλαμβάνουν τόσο την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, όσο και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι βλέψεις της περιφερειακής πολιτικής επιπλέον, λαμβάνουν οικονομικό χαρακτήρα (όπως μείωση των περιφερειακών ανισοροπιών στα ποσοστά ανεργίας, μείωση των πληθυσμιακών πιέσεων σε ήδη κορεσμένες περιοχές),

περιβαλλοντικό χαρακτήρα (όπως αξιοποίηση μεθόδων ανάπτυξης φιλικών προς το περιβάλλον, καλύτερη ισορροπία μεταξύ πληθυσμού και περιβάλλοντος), κοινωνικό ύφος (όπως βελτίωση κοινωνικής συνοχής, προστασία χωρικά προσδιορισμένων πολιτισμικών χαρακτηριστικών) και πολιτικό ύφος (όπως πολιτική σταθερότητα, εθνική ενότητα και ασφάλεια). Γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι ο χαρακτήρας των περιφερειακών προβλημάτων μεταβάλλεται διαχρονικά και ότι η έμφαση της περιφερειακής πολιτικής εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας στην οποία ασκείται. Μετά την πρόσφατη διεύρυνση της Ένωσης σε 25 κράτη μέλη, και σε 27 αργότερα με την προσχώρηση της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας, ο βαθμός επιτυχίας των προαναφερθέντων στόχων καθίσταται ακόμη πιο δύσκολος, καθώς αποτελεί μία πρόκληση χωρίς προηγούμενο όσο αφορά την ανταγωνιστικότητα και την εσωτερική συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τίθεται άρα, το δίλημμα εάν η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική έχει τη δυνατότητα να εξισορροπήσει τις περιφερειακές ανομοιότητες και να ενισχύσει τη συνοχή στους κόλπους της. Άλλο ένα σοβαρό δίλημμα που καλείται να αντιμετωπίσει είναι κατά πόσο αυτή (η περιφερειακή πολιτική) θα πρέπει να επιδιώκει τη βελτίωση της ευημερίας των ανθρώπων που ζουν στις προβληματικές περιοχές, προωθώντας μέτρα που ενθαρρύνουν την κινητικότητα της εργασίας και τον απεγκλωβισμό από του εργατικού δυναμικού από προβληματικές περιοχές, ή τη βελτίωση των ίδιων των περιοχών, παρέχοντας οικονομικά κίνητρα σε επιχειρήσεις να επενδύσουν σε αυτές τις περιοχές, ούτως ώστε να αυξηθεί το εισόδημά τους και η απασχόληση .

Οι περιορισμένοι πόροι που διατίθενται στα πλαίσια της πολιτικής συνοχής χρειάζεται συνεπώς, να επικεντρωθούν στην προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης, της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας, όπως άλλωστε προβλέπει η ανανεωμένη στρατηγική της Λισσαβόνας. Οι κοινοτικές προτεραιότητες επιπλέον, πρέπει να ενσωματωθούν καλύτερα στα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα, ενώ από την πλευρά τους οι τοπικοί φορείς οφείλουν να εκλάβουν την πολιτική της συνοχής ως δική τους υπόθεση¹¹⁰. Το τελευταίο είναι δυνατόν να επιτευχθεί με την ενίσχυση της συνεργασίας ανάμεσα στην Επιτροπή, τα κράτη μέλη και τις περιφέρειες, με έναν πιο σαφή καταμερισμό αρμοδιοτήτων μεταξύ Επιτροπής, κρατών μελών και Κοινοβουλίου και ως εκ τούτου, με μία πιο αποκεντρωμένη κατανομή αρμοδιοτήτων σε τομείς όπως είναι η χρηματοοικονομική διαχείριση και ο έλεγχος. Η αύξηση,

---

¹¹⁰ www.ekem.gr

επίσης, της οικονομικής παραγωγής αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχία και την αποτελεσματικότητα της πολιτικής συνοχής, καθώς αποτελείται από δύο βασικά, αλληλένδετα στοιχεία: την αύξηση της απασχόλησης και την αύξηση της παραγωγικότητας. Προκειμένου να επιτευχθεί στο πλαίσιο περιφερειακών αναπτυξιακών προγραμμάτων η αειφόρος ανάπτυξη και να τονωθεί η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας που βασίζεται στη γνώση, θα πρέπει οι πόροι να διατεθούν κατά κύριο λόγο για το ανθρώπινο κεφάλαιο, την έρευνα και την καινοτομία, για την πρόσβαση και την στρατηγική χρησιμοποίηση των τεχνολογιών πληροφόρησης¹¹¹ και για βασικές υποδομές.

Καθίσταται σαφές ωστόσο, πως οι πολιτικές που χρησιμοποιεί ένα κράτος μέλος ή μια περιφέρεια για την επίτευξη του κατάλληλου συνδυασμού επενδύσεων με στόχο την ανάπτυξη, εξαρτάται άμεσα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του/ της, από τις οικονομικές δραστηριότητες του/ της, από τα συγκριτικά του/ της πλεονεκτήματα, αλλά και από την φύση και το μέγεθος των διαρθρωτικών του/ της αδυναμιών. Κατά αυτό τον τρόπο, κάθε κράτος μέλος και κάθε περιοχή χρειάζεται να εντοπίσει τον ορθότερο τρόπο συνδυασμού πολιτικών για την ανάπτυξη του/ της, βάσει πάντα της ιδιαίτερης οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής, πολιτιστικής και θεσμικής κατάστασής του/ της. Οι χρησιμοποιούμενες δε πολιτικές που υιοθετούνται την κάθε φορά, αναπόφευκτα με το πέρασμα του χρόνου εξελίσσονται, με αναπόδραστη συνέπεια την ταυτόχρονη αλλαγή του είδους των μέσων που επιλέγονται για χρήση και των πολιτικών που εφαρμόζονται.

Για τις περιφέρειες που είναι επιλέξιμες για ενίσχυση μέσα από την πολιτική συνοχής στο πλαίσιο του νέου στόχου για την σύγκλιση για την περίοδο 2007-2013, ο κύριος στόχος θα πρέπει να αφορά την ενίσχυση των δυνατοτήτων ανάπτυξης, ούτως ώστε να διατηρηθούν και να παρουσιάσουν περαιτέρω άνοδο οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει ότι οι στρατηγικές των εν λόγω κρατών μελών και περιφερειών, χρειάζεται να επικεντρωθούν στις επενδύσεις και τις ομαδικές υπηρεσίες που απαιτούνται για την μακροπρόθεσμη αύξηση της ανταγωνιστικότητας, τη δημιουργία απασχόλησης, την αειφόρο ανάπτυξη, ενώ παράλληλα πρέπει να δημιουργηθούν, να διευρυνθούν και να αναβαθμιστούν βασικές δομές και υπηρεσίες, ώστε να είναι διαθέσιμες στις περιφερειακές και τοπικές οικονομίες. Σε συνδυασμό τέλος, με τις παραπάνω προσπάθειες, χρήσιμες κρίνονται γενικότερα, και οι ενέργειες

---

¹¹¹ Ο.π

εκείνες που αποβλέπουν στον εκσυγχρονισμό και την αναδιάρθρωση των παραγωγικών δυνατοτήτων των διάφορων περιφερειών μέσω της παροχής υπηρεσιών στις επιχειρήσεις, της αύξησης επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο, της προώθησης της έρευνας, τεχνολογίας και ανάπτυξης, της καινοτομίας και της ενθάρρυνσης της διάδοσης και ανταλλαγής εμπειριών και επιτυχημένων πρακτικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Αθανασίου Λ., Κανελλοπούλου Κ., Πούπου Η., (1995), « *Εκθέσεις 16: Σύγκλιση, Απόκλιση και Περιφερειακή πολιτική* », Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Αθήνα.
2. Ανδρικοπούλου Ελ., (1995), « *Οι Περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη Συνθήκη της Ρώμης έως το Μάαστριχ* », Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.
3. Ανδρικοπούλου Ελ., (2000), « *Η πολιτική συνοχής και οι προοπτικές της*», στο: Ανδρικοπούλου Ελ., Καυκαλάς Γ., (επιμέλεια), « *Ο νέος Ευρωπαϊκός χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης*», Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων, Θεμέλιο.
4. Γετίμης Π., Καυκαλάς Γ., Μαραβέγιας Ν., (1994), «*Αστική και περιφερειακή ανάπτυξη*», εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.
5. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2003), « *Διαρθρωτικές πολιτικές και Ευρωπαϊκές περιφέρειες: Ανταγωνιστικότητα, αειφόρος ανάπτυξη και συνοχή στην Ευρώπη. Από τη Λισσαβόνα στο Γκέτεμποργκ* », Βρυξέλλες.
6. Επιτροπή των Περιφερειών, (2002), « *Οι περιφερειακές και τοπικές αρχές στην Ευρώπη. Παιδεία και νεολαία, πολιτισμός, δημόσια υγεία, διευρωπαϊκά δίκτυα και περιφερειακή και διαρθρωτική πολιτική* », Λουξεμβούργο.
7. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2005), « *Τρίτη έκθεση προόδου σχετικά με τη συνοχή: προς μια νέα εταιρική σχέση για την ανάπτυξη, την απασχόληση και τη συνοχή* », Βρυξέλλες, [COM(2005) 192 τελικό].
8. Ηγουμενάκης Ν., Παπαθεοδοσίου Θ., (1996), « *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αγορά Εργασίας* », εκδ. Ι.Τ.Ε, Αθήνα.
9. Καββαδίας, Παναγής Α., (1992), «*Δείκτες περιφερειακής ανάπτυξης της Ελλάδας: κατάρτιση, αξιολόγηση και εφαρμογές*»,
10. Καζάκος Π., (1984), « *Μαθήματα Περιφερειακής Πολιτικής* », εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
11. Καραμπάτσου Κ., Παχάκη, (1992), «*Αρχές διαμόρφωσης- Κριτήρια αξιολόγησης περιφερειακών προγραμμάτων*», Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Νο 14, Αθήνα.

12. Κατοχιανού Δ., Κομίλης Π., (1991), « *Εκθέσεις 24 για το πρόγραμμα 1988-1992, Περιφερειακή Πολιτική* », Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Αθήνα.
13. Κουταλάκης Χ., (2000), « *Ατζέντα 2000 και Ευρωπαϊκές διαρθρωτικές πολιτικές: το μέλλον των κοινοτικών πρωτοβουλιών*», στο: Μοσχονάς Α., (επιμέλεια), *Ευρωπαϊκή Ένωση*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα.
14. Κούτρης Α., (1985), « *Περιφερειακά προβλήματα και παρεμβάσεις στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: η περίπτωση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης* », εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
15. Κωστόπουλος Τρ., (2000), « *Ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση και εθνικό κράτος: περιφέρειες και περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε*», εκδ. Κυρικήδης, Θεσσαλονίκη.
16. Μαραβέγιας Ν., « *Περιφερειακή πολιτική και Οικονομική και Κοινωνική συνοχή* », στο: Δημόπουλος Γ., Μπαλτάς Ν., Χασσίδ Ι. επιμέλεια, (2001), « *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές σπουδές: Οικονομική ολοκλήρωση και Πολιτικές* », τόμος Β΄, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα.
17. Μαραβέγιας Ν., « *Η Περιφερειακή Πολιτική* », στο: Μαραβέγιας Ν., Τσινισιζέλης Μ., επιμέλεια, (1995), « *Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης: θεσμικές, πολιτικές και οικονομικές πτυχές* », εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.
18. Μούσης Ν., (1999), « *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο- Οικονομία- Πολιτική* », εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
19. Παπαδασκαλόπουλος Αθ., (1995), « *Πρότυπα και Πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης* », εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
20. Πετράκος Γ., Ψυχάρης Γ., (2004), « *Περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα*», εκδ. Κριτική, Αθήνα.
21. Στεφάνου Κ., (1999), « *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση: πολιτικές και δυναμική της ολοκλήρωσης* », τόμος Γ΄, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα.
22. Χατζημιχάλης Κ., επιμέλεια-εισαγωγή, (1992), « *Περιφερειακή ανάπτυξη και Πολιτική: κείμενα από τη διεθνή εμπειρία* », εκδ. Εξάντας, Αθήνα.
23. Christopoulos D., (2001), “ *Regional behaviour: Political values and economic growth in European regions* ”, Ashgate, England.
24. Cowles M., Caporaso J., Risse T., (2001), “*Transforming Europe: Europeanization and domestic change*”, Cornell University Press, USA.

25. European Commission (2004), *“A new partnership for cohesion: convergence, competitiveness, cooperation”*, Luxembourg.
26. Eurostat., (1995), *«Η Ευρώπη σε αριθμούς»*, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
27. Hansen N., Button K., Nijkamp P., (1996), *“ Regional policy and Regional integration ”*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, U.K.
28. Heritier A., (1999), *“ Policy-making and Diversity in Europe ”*, Cambridge University Press, U.K
29. Hix S., (1999), *“ The political system of the European Union ”*, Macmillan Press LTD, Great Britain.
30. Keating M., Loughlin J., (1997), *“ The political economy of regionalism ”*, Frank Cass, London- Portland, OR.
31. Konsolas N., Papadaskalopoulos Ath., Plaskovitis Il., (2001), *“ Regional development in Greece”*, Springer, New York.
32. Koutalakis Ch., (2003), *“Cities and the Structural Funds. The domestic impact of E.U initiatives for urban development”*, Ant. N. Sakkoulas Publishers.
33. Lavdas K.A., (1997), *“ The Europeanisation of Greece. Interest politics and the crises of integration”*, Macmillan Press, London.
34. Plaskovitis I., (1994), *“ EC regional policy in Greece: ten years of structural funds intervention”*, in Kazakos P., and Ioakimides P.C., (eds.), *Greece and EC membership evaluated*, Pinter Publishers, London.
35. Shepsle K. και Bonchek M., (1997), *« Analyzing politics. Rationality, Behavior and Institutions »*, W. W Norton & Company, Inc., New York- London.
36. Peterson J., Bomberg E., *“Decision-making in the European Union”*.
37. Stiglitz J., (1992), *“ Η οικονομική του δημόσιου τομέα »*, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
38. Vanhove N., Klaassen L., (1984), *« Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ο.Κ και των χωρών- μελών της »*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ :

1. www.ekem.gr
2. www.europa.eu.int/comm/eurostat
3. www.europa.eu.int/comm/regional_policy
4. www.europa.eu.int/comm/regional_policy/inforegio
5. www.ine.gsee.gr
6. www.mnec.gr/ergorama/programs_στοιχεία/proodos
7. www.polwiss.fu_berlin.de/projekte/koutalakis
8. www.statistics.gr/gr_tables/hellas_in_numbers.pdf